

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BATI VE DOĞU ALMANYA’DA SİYASİ VE MİMARİ
FARKLILIKLAR VE ETKİLERİ

Fatih Safa AYDIN

2501170831

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Ahmet Emre ATEŞ

İSTANBUL – 2020

ÖZ

BATI VE DOĞU ALMANYA'DA SİYASİ VE MİMARİ FARKLILIKLAR VE ETKİLERİ

FATİH SAFA AYDIN

II. Dünya Savaşı sonrasında uğradığı sosyolojik ve politik yıkımlar neticesinde Doğu (Demokrat) ve Batı (Federal) olmak üzere ikiye ayrılan Almanya'da, çoğu disiplinde olduğu gibi mimari ve mekân tasarımı konularında da bariz farklar, Doğu ve Batı Almanya'da ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu farkların yegâne zahiri dayanakları Doğu Almanya'daki Sovyet ve Batı Almanya'daki Amerikan etkileridir. Mimarideki detayların politik sebepleri olduğu sonucuna rahatlıkla ulaşılabileceği vaki olduğundan, Almanya'daki siyasetin Batı ve Doğu Almanya özelinde, mimarideki yansımaları ele alınacaktır. Siyasi olarak ABD ve SSCB etkisinde kalan Batı ve Doğu Almanya'daki politik farklılıkların etkilerine de bu doğrultuda değinilecektir.

1957 yılında başlamış ve *dérive* (türev), *détournement* (ters yüz olma) ve *psychogéographique* kavramlarıyla modern şehir hayatına dair bir farkındalık getirme gayesinde olan Sitüasyonist yaklaşım perspektifinden de Batı ve Doğu Almanya'daki mimari ve mekân tasarımlarının tahlili yapılacaktır.

Alman siyasi tarihini ise 1871'den itibaren ele alarak, Batı ve Doğu Almanya dönemi siyasi dönemlerindeki öne çıkan mimari tarzlarını belirterek, nihai olarak da belli başlı siyasi kırılma noktalarından, Soğuk Savaş olarak adlandırılan dönemdeki düşünce akımlarından hareketle Almanya'daki siyasetin Alman mimarisindeki tezahürlerini modern, sosyalist realist ve fonksiyonalist mimari ideolojileri de hesaba katarak ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: DDR, FRG, Mimari, Siyaset, *Dérive*, *Détournement*,

Psychogéographique.

ABSTRACT

ARCHITECTURAL AND POLITICAL DIFFERENCES AND IMPACTS IN WESTERN AND EASTERN GERMANY

FATİH SAFA AYDIN

After the devastating impacts of the WWII, Germany had undergone sociological and political variations which Results in the establishments of Western (Federal) and East (Democratic) Germany. Like most of branches Germany had experienced apodeictic differences in architectural and space design venues. The dominant ostensible responsible of these differences were the both impacts of SSRU (to DDR) and USA (to FRG).

At the first glance, because of it is easy to observe that there are political reasons and backgrounds of the relevant architectural and space design, there will be a scrutinizing with regard to German policy's manifestations on the DDR and FRG's era architectural episodes.

The Situationist Movement which started formally in July 1957 will be turned into account for the dissection of both Eastern and Western Germany's architectural and space designs with its idiosyncratic notions called *dérive*, *détournement* and *psychogéographique*.

German political history will be approached down from 1871. Afterwards, the architectural styles of FRG and DDR will be stated. Eventually, there will be a scrutiny arrestingly to the manifestations of German policy's on German architecture based upon certain breaking points in German policy and also with the help of the movements of thought in the interval called Cold-War.

Keywords: DDR, FRG, Architecture, Politics, *Dérive*, *Détournement*, *Psychogéographique*.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iii
KISALTMALAR LİSTESİ	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MİMARİ, SİYASET ALGISI VE 1871- 1945 ARASINDA ALMAN MİMARİSİ VE SİYASETİ

1.1. Mekân Kavramı.....	4
1.2. Mimari Kavramı.....	9
1.3. Siyaset ve Mimari Arasındaki İlişki: Sitüasyonist Yaklaşım.....	12
1.4. II. Reich (Prusya) Dönemi Siyaset ve Mimari.....	18
1.5. Weimar Cumhuriyeti Dönemi Siyaset ve Mimari.....	19
1.6. Nasyonal Sosyalist Dönemde Siyaset ve Mimari.....	22

İKİNCİ BÖLÜM

DOĞU VE BATI ALMAN SİYASİ TARİHLERİ

2.1. II. Dünya Savaşı Sonrası Doğu Almanya'da Siyasî Durum.....	29
2.2. II. Dünya Savaşı Sonrası Batı Almanya'da Siyasî Durum.....	36

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SIYASETİN MİMARİ ÜZERİNDEKİ TEZAHÜRLERİ

3.1. DDR Döneminde Mekân Tasarımları Üzerinden Siyaset ve Mimari İlişkisi.....	45
3.2. DDR’de Mimari Eserler Üzerinden Siyaset ve Mimari İlişkisi.....	56
3.3 Walter Ulbricht Döneminde DDR Mimarisi.....	60
3.4. Erich Honecker Döneminde DDR Mimarisi.....	63
3.5. FRG Döneminde Mekân Tasarımları ve Mimari Eserler Üzerinden Siyaset ve Mimari İlişkisi.....	67
SONUÇ.....	80
EKLER.....	86
KAYNAKÇA.....	100

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD : Amerika Birleşik Devletleri (*United States of America*)

Alm. : Almanca

ASALA : Ermenistan'ın Kurtuluşu için Ermeni Gizli Ordusu (*Հայաստանի Ազատության հարկադրված զորք*)

Bundestag : Alman Federal Meclisi (*Deutscher Bundestag*)

Bkz : Bakınız

CDU : Hristiyan Demokrat Birliği (*Christlich Demokratische Union Deutschlands*)

CSU : Hristiyan Sosyal Birliği (*Christlich-Soziale Union in Bayern*)

COMECON : Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi (*Council for Mutual Economic Assistance*)

CPSU : Sovyetler Birliği Komünist Partisi (*Коммунистическая партия Советского Союза*)

DDR : Demokratik Almanya Cumhuriyeti (*Deutsche Demokratische Republik*)

FDP : Hür Demokrat Parti (*Freie Demokratische Partei*)

FRG : Federal Batı Almanya Cumhuriyeti (*Bundesrepublik Deutschland*)

GSG 9 : Alman Federal Polisi Sınır Muhafaza 9. Grubu (*Grenzschutzgruppe 9*)

Interbau : Uluslararası Yapı Sergisi (*Internationale Bauausstellung*)

KPD : Almanya Komünist Partisi (*Kommunistische Partei Deutschlands*)

NSDAP : Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi (*Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei*)

RAF : Kraliyet Hava Kuvvetleri (*Royal Air Force*)

SE : Sitüasyonist Enternasyonal (*Situationist International*)

SED : Alman Sosyalist Birlik Partisi (*Sozialistische Einheitspartei Deutschlands*)

SPD : Almanya Sosyal Demokrat Partisi (*Sozialdemokratische Partei Deutschlands*)

SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (*Союз Советских Социалистических Республик*)

Stasi : Doğu Almanya Devlet Güvenlik Bakanlığı (*Ministerium für Staatssicherheit*)

USAAF : Amerika Birleşik Devletleri Ordusu Hava Kuvvetleri (*United States Army Air Forces*)

WWII : II. Dünya Savaşı

GİRİŞ

20. yüzyılın ilk yarısında meydana gelen iki dünya savaşı sonrasında, siyasi manada büyük değişim ve dönüşümler geçirmiş olan Almanya’da, mimari de siyasetin etkisiyle değişimlerin tesiri altında kalmıştır.

Bilhassa Weimar Cumhuriyeti döneminde ortaya çıkan, Walter Gropius’un önderliğindeki **Bauhaus** hareketi, 1933 senesine kadar Almanya’nın mimari yönden modernizasyonunda büyük pay sahibi oldu. **Werkbund** gibi hem klasik Alman mimarisi hem de modern mimariyi harmanlamaya çalışan eklektik fikirlere temayül eden mimarlık kuruluşları da Almanya’nın mimarideki modernizasyon sürecinde doğrudan etkili olmuşlardır.

İşte bu modernizasyon süreciyle beraber II. Dünya Savaşı sonrasında ikiye ayrılıp Batı ve Doğu Almanya haline gelen Almanya’nın siyaseten uğradığı modern dönüşüm, mimari alanında da kendisini gösterdi. Batı tarafı daha liberal Doğu tarafı ise önce Stalinist ve daha sonra fonksiyonalist bir anlayışı benimsemek kaydıyla daha sosyalist realist bir siyasi ve mimari çizgiyi takip ettiler. Nihai olarak her iki ülke de modern mimarinin varyasyonları ile yoğruldu. Bu mimari yoğrulma hem siyasi hem de sosyolojik çıktıları olacak cinstendi. Nitekim **Bauhaus** ekolünün lideri Walter Gropius’un, bir mimari yapının, güzellik ve estetik kavramlarının arkasında kalmadan kendi başına bir şey olması gerektiğine dair fikirleri, günümüzde Almanya’da bireysellik olgusunu ön plana çıkaran mimari anlayışının kaynaklarından biri halini almıştır. Siyaset ve mimari arasındaki bu açık ilişki hâlen Almanya’daki metropol niteliğindeki şehirlerde müşahade edilebilir.

Bu çalışmada ise bu şehirlerde ortaya çıkmış mimari eserlerin en önemlilerine tarihsel arka planları ile beraber değinilecektir. Değinilen eserlerle birlikte meydana gelen bu eserlerin Batı ve Doğu Alman toplumlarında ve bu toplumların yaşantılarında etkilerinin olup olmadığı da tahlil edilmeye çalışılacaktır. Bu tahlilde bazı metotlara başvurulmuştur.

Çalışmada kullanılmış olan metotlar literatür tarama, mekânsal analiz ve Sitüasyonist yaklaşımın üç temel kavramı olan *dérive*, *détournement* ve *psychogéographique* üzerinden mimari ve mekânsal tahlil metotlarıdır.

Çalışma dört bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde mekân tasarımı, mimari kavramlarına dair literatür taramaları yapılmıştır. Mimari ve mekân kavramlarına dair, alanında uzman düşünürlerin mimari ve mekân tasarımı kavramlarını nasıl tanımladıkları

üzerinde durulmuştur. Bunlara mukabil olarak siyaset ve mimari arasındaki ilişkinin Sitüasyonist düşüncüyü merkeze alarak kavramsal bir tahlili yapılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise Almanya'nın 1871'deki siyasal birliğini sağlamasından II. Dünya Savaşı'nda uğradığı mağlubiyete kadarki süreçte ülkenin siyasi ve mimari tarihine dair bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Meydana gelen siyasi hadiselerin ne gibi mimari tezahürleri olduğuna dair gerek Prusya gerek Weimar gerekse de Nasyonal Sosyalist dönemdeki mimari eserlere ve mekân tasarımlarına dikkat çekilerek, II. Dünya Savaşı sonrası ikiye ayrılan Almanya'nın nasıl bir siyasi ve mimari bir mirası yahut enkazı devraldığı izah edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde sırasıyla Doğu ve Batı Almanya'nın teşekkül ettirildikleri tarihten, 3 Ekim 1990'daki Federal Almanya Cumhuriyeti'nin ilânına kadarki süreçte tecrübe ettikleri siyasal hadiseler hakkında, bir sonraki bölüm öncesi bilgiler verilmiştir.

Dördüncü bölümde ise Doğu ve Batı Almanya'daki siyasetin mimari üzerindeki tezahürlerine değinilmiştir. Mekân tasarımları, toplumsal vakalar, siyasi gelişmeler ve mimari eserlerin Doğu ve Batı Alman tarihleri içinde birbirleriyle kesiştiği noktalar tespit edilerek, siyasetin mimari üzerindeki tezahürü tespit edilmeye çalışılmıştır. Sitüasyonist teorinin *dérive*, *détournement* ve *psychogéographie* kavramları ile de Doğu ve Batı Almanya'daki mimari ve mekân tasarımlarının taşıdığı siyasi, mimari veyahut toplumsal anlamların tespit edilmelerine gayret gösterilmiştir. Mimari ve mekânsal tasarımların taşıdığı siyasi ve toplumsal anlamların tahlilinde Sitüasyonist teorinin bu üç kavramından faydalanılacaktır.

Batı ve Doğu Almanya, bütün dünyada Soğuk Savaş ismiyle adlandırılan 45 yıllık (1945-1990) süreçte, bu söz konusu Soğuk Savaş'ın başat faktörleri olan ABD ve SSCB'nin, dünya kamuoyu karşısında kozlarını ortaya koydukları ülkeler olmuşlardır. Bu izlenimlerin mücerret bir sahadan müşahede edilebilir bir alana taşınmasına da mimari eserler ve mekân tasarımları yardım etmiştir.

Tezde ele alınan yapılar ve bölge planlamalarında semiyotik incelemelere de başvurulmuştur. Nitekim II. Dünya Savaşı sonrasında Almanya'nın muhtelif yerlerinde inşâsı yapılmış olan konut ve benzeri yapıların doğrudan doğruya siyasi ideologilerin bir göstergesi olduğu hususunda bizzat bu yapıları tasarlayanların ifadeleri mevcuttur ve tez boyunca bu ifadelere yer verilecektir.

Bu çalışmanın nihai amacı Batı ve Doğu Almanya'daki siyasetin mimari üzerinde ne gibi tezahürlerinin olduğunu ortaya çıkarıp siyasi parametreler ile mimari perspektiflerin tarihin akışı içinde kesiştiği noktaları tespit etmeye çalışmak ve siyasi ve mimari farklılıkların toplumdaki etkilerini *dérive*, *détournement* ve *psychogéographique* kavramlarının perspektifinden çözümlemeye çalışmaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MİMARİ, SİYASET ALGISI VE 1871- 1945 ARASINDA ALMAN MİMARİSİ VE SİYASETİ

1.1. Mekân Kavramı

20. yüzyılda mekâna dair tanımlamalar yapan düşünürlerin fikirlerine geçmeden önce 13. Yüzyılda İtalyan Şehir Devletleri ile başlayan modernite süreci ile birlikte, mimaride kendine güçlü bir yer edinen ‘space’ kavramını etimolojik olarak incelemekte fayda görüyoruz.

Space, kökeni latince **spatium**** kelimesine dayanan bir kavramdır. Aralık, süre anlamlarına gelen **spatium** kelimesi daha çok tıbbi bir terim olarak karşımıza çıkmaktadır. Vücuttaki anatomik boşluklara işaret eden bu kavramın içindeki hava etmeninin yokluğu durumunda, akciğerin çok az bir kısmını kullanabilme durumuna kadar düşen pnömotoraks gibi hastalıkların tecrübe edilmesi kaçınılmaz olmaktadır.

Bu bağlam üzerinden hareket etmek iktizâ ederse, insan için mimari bir yapının mekân içindeki görsel, işitsel önemi, vücuttaki hava boşluklarının noksanlığı ile eş bir anlam ifade eder. Mimari yapının mekânda insan için bir nefes olarak tezahür etmesi gerekliliği bu bağlamda dikkate alınması gereken unsurlardandır.

İtalyan mimar Bruno Zevi, mimarlığı mekân tasarımı olarak tanımlar. Zevi mimari ile sinemayı karşılaştırarak mimarinin kapsayıcı doğasını vurgulamaya çalışır:

“... Ancak belirttiğimiz gibi, mimari dört boyutu geçer. Sinema size mekânı (l’espace) gözlemek adına birkaç yol sunar; ancak mekânı kavramanın yolları sonsuzdur. Bir koltuğa oturup ekranda akan şeyleri izlemek suretiyle mekânı kavramak adına birkaç yol sunar. Ancak mimari size, eğer mekânın içine bizzat girerseniz, asıl mimari organizmanın bir parçası olma fırsatı verir. İşte sinema ile mimari arasındaki fark bir sporcu ile taraftar veya aşk romanı okuyan kişi ile âşık olan kişi arasındaki fark gibidir.”¹

** Etymology of Space. 28 Mayıs 2019 tarihinde <https://www.etymonline.com/search?q=space> adresinden erişildi.

¹ Zevi, B. (1959), **Apprendre a Voir L'architecture**, Les Editions de Minuit, Paris, p. 15

Zevi'nin mimariye olan bakış açısı, teorinin pratiğe döküldüğü yerin nefes aldığı yer olarak mimariyi telakki etmesiyle açıklanabilir. Eğer ortada bir mimari proje, bir eskiz çalışması veya bir mekân tasarımından bahsediliyorsa Zevi'ye göre burada bir mimari aktiviteden bahsetmek imkân dahilinde değildir. Bir faaliyetin mimari sıfatını kazanması o faaliyetin potansiyelinin kinetiğe dönüştürülmesiyle beraber başlamaktadır.

Her ne kadar İtalyan, Alman, İskoç, İngiliz, Fransız aydınlanmalarının kendi aralarında belirgin farkları olsa da Aydınlanma olarak adlandırılan ve Rönesans ile başlayıp Endüstri Devrimi ile beraber teorik altyapısının bütün dünya üzerinde pratiğe geçtiği bu süreçte, Kıta Avrupası fikriyatı genel olarak diğer sanat alanlarında olduğu gibi mimariyi de genel itibarıyla rasyonel bir biçimde ele almıştır. Ancak bu orantısallık kaygısı, yerini Bruno Zevi gibi düşünen mimarlar ve mimarlık tarihçilerinin öne çıkan görüşleriyle beraber daha mekâna endeksli ve mekâna entegre olmaya niyetli görüşlere bıraktı.

Zira teorik bilgi alanında elini güçlendiren Batı Medeniyeti, meydana getireceği eserlerde artık birbirinin tekrarı olacak şekilde orantısal bir formülizasyon kıvamını tutturmuştu. Bu yüzden bu orantısallığı mekâna entegre etmek ve mekân üzerinden rasyonelliği ve rasyonel düşüncüyü toplumsal yaşantıya empoze etme fikrini etkinleştirmek, özellikle 20. yüzyıldan sonra mimari alanında genel kabul olmuştur.

Literatürde mimari mekâna dair tanımlara gelecek olursak, Paolo Portoghesi, mekânı yerlerden müteşekkil bir algoritmik düzen olarak tanımlar. Ünlü Alman filozof Martin Heidegger ise gözle görülebilen mekânı, uzama ve çevreleme parametrelerinden ötürü önemli bulur.²

Türk Mimar Turgut Cansever ise mekân kavramı ile insanın yapıp etmeleri arasında bir mütakabiliyet olmasının gerekliliğine işaret ederek, insan davranışlarında belli bir nizam ve kıvam tutturulduğu takdirde bu davranışları mahdut hale getirecek mekânın da bu davranışlara uygun ve hatta bağımlı hâle gelmesinin gerektiği fikrini savunur:

² Noeberg-Schulz, C. (1984), **Genius Loci**, Rizzoli New York, İtalya, p. 6

“...Eğer davranışın bir standardı varsa, davranışını çevreleyecek mekânın vücuda getirdiklerinin de o davranışın standardına uygun, onu tamamlayan bir niteliği olması gerekiyor. Bunu yapı alanına tatbik ettiğiniz an, sorumluluğunuzu çok farklı şekilde görmek mecburiyeti doğuyor. Bir yapı 30 sene de yaşıyor, birkaç yüz sene de. Ama en kısa ömürlü yapıyı da 30 sene yaşayacak yapıyı da dünyada bir yere koyduğunuz zaman, 5 sene sonra onun yanına ikinci bir yapı yerleştirdiğinizde, birinci yapı ikinci yapıyı belirliyor; mesafesiyle, duruşuyla, etkenliğiyle, özellikleriyle. Dolayısıyla birinci yapı 30 senede yok olsa bile, ruhu öbürlerinde, meydana getirdiği sosyal statüyle yaşıyor. ”³

Cansever’deki mekân anlayışı doğrudan doğruya insanı keşfetmesi gereken bir sorumluluğu olduğuna meylettiren bir hedefe müteveccih olarak gelişim gösterme temayülünde bir anlayış olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna mukabil olarak Cansever, mimari eserlerin imar tarihlerinin de insanların mimari ve mekân tasarımlarına dair tahayyül ve tasavvurlarında bıraktığı tesirin bu sorumluluk hadisesiyle alakalı olduğunu ifade etmektedir.

Doğan Kuban’a göre ise mekân kavramı, boşluk adını verdiği şeyin, insan zihninde mahdut bir hâle getirilmesi isteğinden ibarettir. Bu mekânın içindeki mimari yapı da mahdut hâle getirilen boşluk ile bu yeni boşluğu mahdut hâle getiren parametrelerin bir bileşiminden meydana gelmektedir.⁴

Fransız düşünür ve politikacı Henri Lefebvre ise mekân ve mekânı dönüştüren çabalar bütünü olarak adlandırabilecek modern* mimariye, kapitalist üretim kavramını da ekleyerek bir nirengi oluşturur.⁵ Dolayısıyla mekânın üretimine dair tasniflerde bulunur. Bunlar; yaşanan mekân (*l’espace vécu*), algılanan mekân (*l’espace perçu*) ve tasarlanan mekân (*l’espace conçu*) olarak zikredilebilirler.⁶

Lefebvre’nin bu tasnifi tercih etmesinin altında Hegelyan bir düşünce arka planı da vardır. Yaşanan, algılanan ve tasarlanan olarak üç kısma ayırdığı mekânla beraber Lefebvre Hegelyan

³ Cansever, T. (2016), **Kubbeyi Yere Koymamak**, Timaş Yayınları, İstanbul, s. 2

⁴ Kuban, D. (1998), **Mimarlık Kavramları**, YEM Yayın, İstanbul, s. 5

* Çalışma boyunca modern kelimesi, Pope John XXIII’ün Haziran 1961’de yaptığı konuşmada telaffuz ettiği **aggiornamento**, yani “günün ihtiyaçlarına göre hareket etme” manasında kullanılacaktır. Söz konusu konuşma için Bkz. Bredeck, Michael (2007), **Das Zweite Vatikanum als Konzil des Aggiornamento: zur hermeneutischen Grundlegung einer theologischen Konzilsinterpretation [From II Vatican to the Council of Aggiornamento: on the hermenetical grounds for a theological interpretation of the council]** (in German), Paderborn: Schöningh.

⁵ Lefebvre H. (1991), **The Production of Space**, İng. çev. D. Nicholson- Smith, Blackwell, Oxford, p. 44

⁶ Ibid. pp. 38-46

düşünce tarzının üretime attığı değerin bir türevini ortaya koymuş olur. Çünkü Hegelyan anlayışta üretme (*produzieren*) başat faktördür. Öncelikle mutlak ideal adı verilen şey dünyayı üretir; sonra doğa bir beşer üretir, bu beşer ise hepsi bir ‘an’da olmak üzere tarih, bilgi ve kendinin farkında olma kavramlarını üretir ve bu sürecin bir sonucu olarak da ‘Akıl’ nihai ideali yeniden ve yeniden üretir ve bu üretime bir devinim içinde öncülük eder.⁷

Fakat Lefebvre ile Hegel’in ayrıldığı çok önemli bir nüans noktası vardır. Hegel için mekân tarihsel zaman akışına bir son getirme işlevini haizdir. Mekânın deyim yerindeyse ustası da devlettir. Hegel için devlet ulaşılması en çok arzulanan şeydir diyebiliriz. Fakat felsefeyi tamamen izole bir aktivite olarak görmeyi ısrarla reddeden Lefebvre için mekânın bağlamı bu şekilde değildir. Çünkü Lefebvre yukarıda bahsedilen bu üç mekân tasnifini bir de zaman-mekân (*spatial*) bağlamında bir tasnife tabi tutar. Yani Lefebvre için mekânın ustası Hegel’in düşündüğü gibi devlet değildir ve Lefebvre’nin mimari felsefesi *spatial* bağlamda şu üç tasnifle devreye girer: zaman-mekân pratiği, zaman-mekân temsili ve temsil edilebilir zaman-mekân.⁸ Tıpkı mekân tasniflerinde olduğu zaman-mekân tasniflerinin canlılığı için gereken şey Lefebvre için bu her iki üçlünün de somut bir şekilde temsil edildiği yaşam alanlarının tesis edilmesidir.

Somut bir şekilde mekân temsili hususunda Lefebvre’in bu tercihi de Bruno Zevi ile benzer hassasiyetleri taşıdığına dair bir işaret sayılabilir. Zira Bruno Zevi bir aşk romanı okumakla âşık olmak arasındaki mukayese dahi edilemeyecek derecede farklı frekanslardaki iki olguyu ve metaforu, sinemanın durağanlığı ile mimarinin dinamikliği ve ortaya aleni olarak çıkma zorunluluğu arasında bir izah malzemesi olarak kullanmayı tercih etmiştir.

Sadece üretim ve kapitalist hayat tarzı bağlamından Hegel ile bir dirsek teması bulunan Lefebvre’nin düşünce yapısında, yaşanan, algılanan ve tasarlanan mekânlar son derece somut donelerle desteklenmediği zaman buharlaşmaktadır.⁹ Bu bakımdan salt bir devlet kavramı Lefebvre’nin mekânının mevcudiyeti için yeterli bir kavram değildir.

Richard Sennett mekânı ve şehirleri bir iktidar gösterisinin aracı olarak görmektedir:

⁷ Lefebvre H. (1991), **The Production of Space**, İng. çev. D. Nicholson- Smith, Blackwell, Oxford, p. 68

⁸ A.g.e., p. 40

⁹ A.g.e., p. 40

“Mekânları insanın kendi suretine uygun olarak tutarlı ve bütün hale getirilen şehir bir iktidar yeri hizmeti görmüştür. Şehir ayrıca bu başat, imgelerde çatlakların baş gösterdiği mekân da olmuştur. Şehir birbirlerinden farklı insanları bir araya getirir, toplumsal hayatın karmaşıklığını yoğunlaştırır, insanları birbirlerine yabancı olarak sunar. Kent deneyiminin bütün bu yönleri —farklılık, karmaşıklık, yabancılık— tahakküme direnme imkânı verirler. Bu sarp ve çetin kent coğrafyası belli bir ahlaki vaatte bulunur. Kendilerini Cennet Bahçesi’nden sürülmüş kişiler olarak kabul edenlere bir yuva olabilir.”¹⁰

Sennett’in şehir kavramına ve halihazırdaki şehirlere olan gözlemlerinin bir neticesi olarak ortaya çıkmış olan bu beyanlarda dikkat çeken şey Sennett’in şehir dediği zaman aklına son derece kozmopolit bir mekânın gelmesidir. Bir mekânın şehir olarak adlandırılması için gereken şeyin farklı farklı beşerî özelliklerin bir arada toplandığı yer olması şartı zımnen de olsa Sennett tarafından dile getirilmiş olur.

Dile getirdiği bu şehir tasavvuru da doğrudan doğruya modernite sonrası bir şekil almaya başlayan kapitalist hayat tarzının farklı ifadeler ve birtakım detaylandırmalarla izhar edilmiştir. Örneğin, ‘Toplumsal hayatın karmaşıklığının yoğunlaşması’ ifadesi doğrudan doğruya bu kapitalist hayat tarzının bir uzantısını ve bu uzantı hâlinin mekânını teşkil etmektedir.

Prusya’nın birleşmesindeki en önemli faktör olan Otto Von Bismarck siyaseti bir bilim değil bir sanat olarak tanımlar. Bismarck’ın burada kastettiği sanat, hâkim olmak ve hükmetme sanatıdır.¹¹ Böylelikle Bismarck’ın Sennett ile farklı bir siyasi zihin yapısını haiz olduğu ortaya çıkacaktır. Çünkü Sennett’in tahayyülünde farklılıklarla beraber bir şehir ve nihayet bir toplumdan söz etmek mümkün oluyorken Bismarck’ın siyaseti hükmetme sanatı olarak görmesi Bismarck’daki merkezîyetçi şehir anlayışı ve merkezîyetçi siyaset faktörlerini niçin tercih ettiğini anlamlı kılmaktadır.

Fransız siyaset bilimcisi Maurice Duverger’ göre ise siyasetin konusu yönetim ilişkisidir. Bu yüzden de siyaset algoritmik bir şekilde sistematize edilmesi gereken bir yapılanmanın işareti olarak sayılmaktadır.¹² Duverger’in mantığı siyasetin bir düzenleyici güç olarak hayatta kendine yer bulduğuna dairdir. Bu bakımdan Duverger şehir, mimari ve siyaset hususlarında Bismarck ve Sennett’in ortasında bir yerde, yani hem merkezîyetçi hem de hâlihazırdaki

¹⁰Sennett, Richard (2008), **Ten ve Taş: Batı Uygarlığında Beden ve Şehir**, Metis, İstanbul, s. 27

¹¹ Heywood, Andrew (2002), **Politics**, Second Edition, Palgrave Macmillan, London, p. 23

¹² Duverger, M. (1969), **Political Parties, Their Organization and Activity in the Modern State**, B. and R. North (Translated by), Barnes & Noble, London, p.20

doneleri tekrar sınıflandırmaya çalışmadan onları olduğu halleriyle düzenleme taraftarı bir anlayışa yakındır denilebilir.

1.2. Mimari Kavramı

Mimarlık teriminin kökeni Arabî'dir ve **umr** (عمر) fiilinden kaynaklanır. **Umr** eylemi, Arabî'de bina yapma yolu ile geliştirmek, zenginleştirmek, mamur duruma getirmek anlamına gelir.¹³

İngilizce'de kullanılan **architect** kelimesi ise takribi olarak 1560'lı yıllarda Orta Fransa'da tekellüm edilmeye başlanılan **architecte** kelimesinden türemiştir. Bu kelimenin de etimolojisine incek olursak Latince **architectus** ve Grekçe **arkhitekton** kelimeleri ile karşılaşırız. **Arkhitekton** (ἀρχιτέκτων), Grekçe lider manasına gelen **arkhi** ve marangoz, dülger, yapı ustası manalarına tekabül eden **tekton** kelimelerinin birleşmesi ile meydana gelen bir kelimedir.¹⁴

Mimarlık ve mimari kavramlarına bakış açıları insanların içlerinde doğdukları toplum ve kültürlerin birer yansımasıdır. Burada bu yansılardan birkaç emsal vermek yerinde olacaktır.

Amerikalı mimar ve mimarlık teorisyeni Peter Eisenman mimarlığın kesinlikle politik bir aktivite olduğunu beyan eder:

“Mimari alanı başından beri politik idi. Naziler, Mussolini ve Stalin için bu kesinlikle böyleydi. Mimarlık kesinlikle bir politik aktivitedir.”¹⁵

Peter Eisenman gibi bir dekonstrüktivist* olan bir diğer mimar Bernard Tschumi ise mimarlığın ister finansal ister politik olsun her zaman güç ve büyük çaplı çıkarlar ile alakası ve ilişkisi olduğunu savunur.¹⁶ Mimari ve güç arasında karşılıklı bir alışverişin söz konusu olduğuna değinir.

¹³ Alsaç, Ü (1997), **Theoretical Observations on Architecture**, Doğu Akdeniz Üniversitesi, KKTC.

¹⁴ Etymology of the word Architect. 27 Mayıs 2019 tarihinde <https://www.etymonline.com/word/architect> adresinden erişildi.

¹⁵ Neuman, Eran. (2010), **Longing For The Impossible**, 28 Mayıs 2019 tarihinde <https://www.haaretz.com/israel-news/culture/1.5119241> adresinden erişildi.

* 1980'lerin sonlarında ortaya çıkan postmodern mimari akımı. Yapıyı oluşturan mimari unsurların bütünlüğünün parçalanması, yüzeylerle yapılan oyunlar, dış cephe gibi mimari unsurların dik açılı olmayan köşelerle yamultulması ve kaydırılması gibi yöntemlere dayanır. Dekonstrüktivist tarza sahip binalar bakanlara belirsizlik ve kargaşa hissi verir. Bkz. Proudfoot, Peter R. (1991), **Deconstructivism and Architectural Science**, Architectural Science Review, 34:2, 55-63, DOI: 10.1080/00038628.1991.9696700

¹⁶ Pogrebin, Robin. (2008), **I'm the Designer. My Client's the Autocrat**. 28 Mayıs 2019 tarihinde https://www.nytimes.com/2008/06/22/arts/design/22pogr.html?_r=0&pagewanted=all&utm_medium=website&utm_source=archdaily.com adresinden erişildi.

Fransız mimar Jean Nouvel ise mimari kavramını kültürel bir anın taşlaşmış, katılaşmış hâli olarak ifade eder.¹⁷ Bu tanım da akıllara Oswald Spengler adlı Alman düşünürün **civilization** (medeniyet) kavramının bir kültürün donmuş hali olduğuna dair beyânını getirir.¹⁸ Çünkü tabiatın insan eliyle dönüştürülmesi gibi bir manayı da içinde barındıran* kültür, ortaya sanatsal, mimari bir eser koyduğu anda sarsılmaz bir bütüne, bir **civilization**'a inkılâb edecektir. Bu bağlamda Jean Nouvel'in ifadesi daha iyi anlaşılabilir diye düşünüyoruz.

Novalis lakaplı Alman yazar ve filozof Georg Philipp Friedrich Freiherr von Hardenberg ise mimariyi donmuş bir müzik olarak algılar. Bunu Erken Barok dönem müzisyenlerinden Claudio Monteverdi'nin **Orfeo** isimli proloğunu (girizgâh) teşbih malzemesi olarak kullanarak izah eder. Boş bir araziye en iyi şekilde şekillendirecek kişinin o araziye belli bir zaman-mekân ritmine uydurarak sessiz bir harmoni sağladığını ve bu harmoninin sokaklar ve caddeler ile beraber bir bütünü teşkil ettiğini, belirlenen tempo sınırları içinde ritmik süslemelere başvurulduğunu dile getirir.¹⁹ Zaman-mekân (*spatial*) ile olan bağı itibarıyla de Von Hardenberg'in Lefebvre'in bir mimari eserin soyut (*abstract*) değil gözle müşahade edilebilir (*concrete*) bir surette ortada olması hâlinde mimari eser sayılabileceği fikriyle bir yakınlığı olduğunu da dile getirebiliriz.

Modern mimarının en önemli ekollerinden olan **Bauhaus**'u 1930'dan kapatılmak zorunda kaldığı 1933'e kadar idare eden Alman mimar Ludwig Mies van der Rohe ise mimariyi ruhun gerçek savaş alanı olarak algılar. Yani Van der Rohe'nin bakış açısında da mimarının kinetik ve hareketli tarafına bir vurgu bahis konusudur. Hatta ruhun savaş alanı olarak isimlendirdiği mimariyi bir politik araç olarak görmüyor olması da bu ifadeler doğrultusunda beklenmeyen bir durum olarak ortaya çıkacaktır. Nitekim Rohe'nin modernist mimariye olan bağlılığı politik tarafının kuvvetini de tıpkı Gropius gibi ispatlar niteliktedir.

Van der Rohe ayrıca mimarının metalara şekil vermek hadisesini bütünüyle ihtiva ettiğini ve mimari faaliyetlerin çocuk yahut yetişkinler için bir oyun sahası birer hobi mecrası olmadığını da bu ifadesine ekleyerek mimaride ciddiyetin önemine ve dolayısıyla bu ciddiyetin içinde

¹⁷ McGuian, Cathleen. (2008), **Building Moments**. 28 Mayıs 2019 tarihinde https://www.newsweek.com/building-moments-84479?utm_medium=website&utm_source=archdaily.com adresinden erişildi.

¹⁸ Spengler, Oswald (2007), **Der Untergang des Abendlandes**, Albatros; Auflage 1.

* Etymology of Culture. 28 Mayıs 2019 tarihinde <https://www.etymonline.com/word/culture> adresinden erişildi.

* Etymology of Culture. 28 Mayıs 2019 tarihinde <https://www.etymonline.com/word/culture> adresinden erişildi.

¹⁹ **Architecture in General is Frozen Music** (t.y), 28 Mayıs 2019 tarihinde <http://nxigestatio.org/REEVES/download/these-reeves-intro.pdf> adresinden erişildi

mündemiç olacak şekilde mimarının politik katalizörlük vazifesinin de zımnen deli getirmiş olur.²⁰

Bauhaus'un kurucusu olan Alman mimar Walter Gropius ise Yeni Mimari ve Bauhaus: Kavramın Gelişimi ve Temelleri (*Die neue Architektur und das Bauhaus: Grundzüge und Entwicklung einer Konzeption*) adlı kitabında bir bina inşa etmenin tamamen metotlar ve materyaller meselesinden ibaret olduğunu fakat mimarının bunun da ötesinde bir mekân tasarımı ustalığına işaret ettiğinden bahseder.²¹

Dolayısıyla Bruno Zevi'nin bir faaliyetin mimari sıfatını kazanması için esas olan şeyin kinetiklik olması gerektiği argümanı ile Gropius'un mekân tasarımı ustalığı kavramları birbirleriyle örtüşmektedir. Çok sıkı bir şekilde modernist mimari anlayışına bağlı olmuş olan Gropius'un mekân tasarımı ustalığından bahis açması da Gropius'un zihinsel algoritması açısından son derece tabii ve aslı itibarıyla politik bir yaşam alanı dönüştürme tahayyülünün tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır diyebiliriz.

Le Corbusier adıyla da bilinen Fransız mimar Charles-Édouard Jeanneret ise mimarlığın meselesinin ham maddeler ile duygusal bağ kurmak olduğunu beyân etmiştir.²² Bu duygusal bağ tabii ki bir gözleme dayanmaktadır. Eğer buradaki duyguyu *sentement* kelimesiyle ele alacak olursak Latince *sentimentum* kelimesine, oradan da *sentimentum*'un gözlemleme, tarassut anlamlarına geleceğiz. Aslı itibarıyla Le Corbusier'in duygusal bağı bir müşahede hadisesi olarak da ifade edilebilir.

Zira ham maddelerle kurulacak olan zihinsel, fiili vesair bağlar birer mimari aksiyon olarak gözleme dayalı duygusal (*sentimental*) bağlar meydana getirecektir. Buna ek olarak mimarlığın yoğrulabilir, şekil alabilir tabiatına dair ifadelere de başvurur. Hatta 20. yüzyılın ilk çeyreğinde kaleme aldığı eserlerinde mimarının halihazırdaki şartlanmalar ve düşünce kalıpları tarafından köşeye sıkıştırıldığından bahsedip mimarının yukarıda bahsedilen şekil alabilirliğine halel getirdiğini söyler.²³

²⁰ Miller, Nory. (1977), **THE Dematerialization Of Architecture: A Mies-Conception of Idealized Space**, 28 Mayıs 2019 tarihinde https://petersonlittenberg.com/Architecture-UrbanDesign/Mies_part_1.html adresinden erişildi.

²¹ Gropius, Walter (1971), **The New Architecture and the Bauhaus**, Translated from German by P. Morton Sand, The M.I.T. Press, Massachusetts Institute of Technology, Massachusetts, p. 24

²² Le Corbusier (1986), **Towards a New Architecture**, Trans. By Frederick Etchells, Dover Publications Inc., New York, p. 4

²³ A.g.e. p. 94

1.3. Siyaset ve Mimari Arasındaki İlişki: Sitüasyonist Yaklaşım

Siyasetin mimariyi bir araç olarak kullanması hadisesi bilhassa 20. yüzyılda had safhaya çıkmıştır. Modernite öncesinde siyaset ve mimari arasındaki ilişkinin belirli bir zümre tarafından kuvveden fiile geçtiği vaki idi. Hatta, Guy Debord (1931-1994), mimari alanında bir yenilik -modernizasyon sürecinden evvel- sadece yönetici zümrelerin dizayn edip nemalandıkları bir şeye işaret etmekteydi minvalinde ifadelere başvurur.²⁴

Aristoteles de kendi zamanında mekânsal farklılıkların siyasi faaliyetlerin birer tezahürü olduğundan bahseder. *Politika* adlı eserinde Aristoteles:

*“Bir hisar (bir akropolis) oligarşiye ve tek adam yönetimine, düz zemin ise demokrasiye uygun düşer.”*²⁵

beyânında bulunarak inşa edilen yapıların hangi siyasi yönelim ile alakadar olduğunun izahını yapıyordu.

Fakat modernlik Sanayi Devrimi ile beraber ete kemiğe büründükten sonra siyaset ve mimari arasındaki bu basit ve berrak alaka kurma teamülleri insanların zihninde hasıraltı edilmiş olarak kendini buldu. 20. yüzyılın ilk çeyreğinde siyaset ve mimari, modernizasyon sürecinin birer sıçrama tahtası işlevi görececek hale geldi. Bu sıçrama tahtası işlevi bilhassa I. ve II. Dünya Savaşları’nın akabinde şehir planlamalarına olan yönelimin yükselen bir ivme kazanmasıyla gözle görülür bir hâl almaya başladı. Bu bakımdan siyaset ve mimari arasındaki ilişkinin müşahade edilir tarafları da gerek siyasi gerekse mimari isimler tarafından hayata geçirilmiştir.

Mimari alanında 1945 sonrasındaki hızla artan konut inşaatları ve şehir planlamaları Fransız düşünür Guy Debord’un teorik bir zemin kazandırma gayreti içinde olduğu *Dérive* kavramı üzerinden ele alınılabilir. *Dérive*’yi bir kavram olarak literatüre kazandıran isim Fransız politika teorisyeni Ivan Chitchevlov’dur. Chitchevlov kavramı modernist yaşam tarzının bir tezahürü bağlamında kullanmıştır:

²⁴ Debord, Guy (2002), **The Society of the Spectacle**, Trans. By Ken Knabb, Hobgoblin Press, Canberra, p. 47

²⁵ Sennett, Richard (2008), **Ten ve Taş: Batı Uygarlığında Beden ve Şehir**, Metis, İstanbul, s. 46

“Bir yerde mukim olanların esas faaliyetleri sürekli bir sapma (*dérive*) halindedir. Saati saatine değişmekte olan manzara bütün dekorun değişiminin müsebbibidir.”²⁶

*Yeni Şehircilik İçin Reçete (Formulary for a New Urbanism)*²⁷ isimli makalesinde mekanize edilmiş hayattan duyduğu memnuniyetsizliği dile getiren Chitchevlov’un *Dérive*’sini Guy Debord, Belçikalı Gerçeküstücülerin dergisi *Les Lévres Nues*’in Kasım 1956 tarihli 9. Sayısında, “muhtelif yaşam alanları arasındaki ani geçiş tekniği” olarak ifade eder.²⁸ Bu ani geçiş tekniğinin ete kemiğe bürünmüş halini sanayi devriminin ürünü olan modern şehirlerde aranması gerektiğini dile getirir:

“Şehir planlaması, kapitalizmin tabiatı ve insan vasatını devralma metodudur. Kapitalizm, kendi mantıkî sürecini takip etmenin bir gereği olarak da mekânsal bütünlüğü kendine mahsus dekor kalıplarıyla yeniden şekillendirebilir ve şekillendirmek zorundadır da.”²⁹

Bu ifadeler ile Fransız şair Charles Baudelaire’in (1821-1867):

“Modernite gelip geçici, anlıktır. Zaman ve mekân bir bütünlük arz etmezler. Sürekli de durmadan devam eden bir parçalanmadır. Parçalanmaların hepsi de “şimdi”ye aittir. Modernite yeniliğe mahkumdur.”³⁰

söyledikleriyle beraber düşünüldüğünde 1945 sonrasındaki şehir planlamalarının sürekli bir şekilde artması hadisesinin kapitalizmin uhdesinde bulunan modernizmin bir uzantısı olduğu anlaşılmaktadır.

Debord, şehir planlamalarının şehirleri tahrip ederken bir *sözde kırsal kesim* (*pseudocountryside*) meydana getirdiğini ve bu plastik *sözde kırsal kesim*in, tabii insan ilişkilerinden, esas kırsaldan ve şehir planlamalarının kuvveden fiile geçmesinden evvel

²⁶ **Internationale Situationniste: Bulletin Central** Edité par les Sections de L’internationale Situationniste: **Formulaire Pour Un Urbanisme Nouveau – Ivan Chitchevlov** (1958), Ed. Guy Debord, Rédaction: 32 Rue de la Montagne-Geneviève, Paris, p. 19

²⁷ Chitchevlov, Ivan (1953), **Formulary for a New Urbanism**, Trans. By London Psychogeographical Association and Ken Knabb, ed. Situationist International Anthology.

²⁸ Debord, Guy (1956), **Theory of Dérive**, trans. By Ken Knabb, *Les Lévres Nues*, p. 1

²⁹ Debord, Guy (2002), **The Society of the Spectacle**, Trans. By Ken Knabb, Hobgoblin Press, Canberra, p. 46

³⁰ Baudelaire, Charles (2010), **The Painter of Modern Life**, Penguin Books, Trans. By P. E. Charvet, London, p. 22

canlılığını muhafaza eden tarihi şehirdeki sosyal ilişkilerden kopuk ve hatta bu ilişkilere meydan okuyarak vücut bulduğundan bahseder.³¹

Dolayısıyla Debord burada **Dérive**'nin³² şehir planlamaları üzerinden canlı bir şekilde hayata müdahil olduğunu dile getirmiş olur. Debord, şehir planlamalarının, kapitalizmin teknik güçleri vasıtasıyla temin etmeye çalıştığı toprak hakimiyetini sağlamlaştırma ve bunun yanında sosyal manada muhtelif parçalanmalar meydana getirmeye müteveccih gayretlerini kökleştirme vazifesini gördüğünden bahseder.³³

Sitüasyonist yaklaşımın temel sütunlarından birini teşkil eden bir diğer kavram da **psychogéographie**'dir. SE'nin Haziran 1958'de çıkardığı Internationale Situationniste adlı derginin définitions kısmında psychogéographique bir kavram olarak şöyle izah edilir:

“Şuurlu bir şekilde gelişip gelişmediği ehemmiyet arz etmeyen ve bireylerin davranışlarına göre şekillen coğrafi ortamların bariz tesirlerini araştırmaya yönelik çalışma alanı.”³⁴

Bu tanımda dikkat çeken kısımlardan birisi coğrafi ortamın şuurlu bir şekilde gelişip gelişmediğinin ehemmiyet arz etmemesidir. Demek ki psikocoğrafi bir çalışmada bireylerin bulundukları ortama bıraktıkları müsbet veyahut menfi tesirlerin bilinçli olarak yapıp yapılmadığı çalışmanın esasını teşkil etmiyor. Bu bakımdan psikocoğrafi çalışmanın siyasi arka planı olan bir mimari veyahut mekân tasarımı üzerinden yapılması yerinde olacaktır. Çünkü mimari ve mekân tasarımı inşâsı hiçbir şekilde salt bireysel bir bilincin tezahürü olarak ortaya çıkmamaktadır. Çünkü ortaya bir mimari eser çıktığı andan itibaren mimarinin görsel tabiatı itibariyle bilinç, o mimari eserle beraber izhar zahir hâle gelmiş demektir.

Doğrudan doğruya siyasi bilincin mimari ve mekânsal bir uzantısı olarak ortaya çıkan eserlerin, yapıların kullanılmaya -bireylerin tarafından isteyerek veyahut istemeyerek- başlanması ise bir psikocoğrafi çalışma alanının temini için kâfi gelecektir.

³¹ Debord, Guy (2002), **The Society of the Spectacle**, Trans. By Ken Knabb, Hobgoblin Press, Canberra, p. 48

³² Dérive kavramı tezin devamında kalın ve italik punto ile yazılmak suretiyle “türev” kelimesiyle ikame edilecektir.

³³ A.g.e., p. 46

³⁴ **Internationale Situationniste: Bulletin Central Edité par les Sections de L'internationale Situationniste: Définitions** (1958), Ed. Guy Debord, Rédaction: 32 Rue de la Montagne-Geneviève, Paris, p. 13

Tekrar **türev** kavramına dönecek olursak, aslı itibariyle **türev** ile dikkat çekilmek istenen şeyin salt kavramdan ziyade halihazırda câri olan bir hadise olduğunu düşünmek yanlış olmayacaktır. 1957 yılında Danimarkalı ressam Asger Jorn (1914 – 1973), İtalyan sanatçı Piero Simondo (1928-) ve Fransız düşünür Guy Debord tarafından kurulan Sitüasyonist Enternasyonal (*Situationist International*) adlı öncü hareket ile amaçlanan şey de aslı itibariyle bir kavramsallaştırma değil emtia fetişizmi ve süratli modern hayata dair farkındalık yaratma idi. Zira SE'nin mevcudiyet bulmasından evvel bu hareketin bir parçası olmak isteyen isimler kendi zihni inşaları sonucu belirli kavramsallaştırmalara zaten ulaşmışlar ve bu kavramsallaştırmaların içinin dolu olup olmadığını keşfetmek için de fiili olarak Sitüasyonist yaklaşım bünyesinde müştereken harekete geçmişlerdir.

Bu hareketin ihtiva ettiği hadiselerden birisi, ismini, Kızılderililer'in emtia sirkülasyonunu parasız bir şekilde, hediyeleşerek idâme ettirdikleri geleneğinden alan ve ücretsiz olarak dağıtılan *Potlatch* dergisinin yirmi dördüncü sayısında Paris'in hangi mekânlarına ve muhitlerine girilip girilmeyeceğine dair direktifler içeren yayınıdır.³⁵

Bu yayında, gidilmemesi tavsiye edilen mekânlarda tüketim kültüründen bağımsız bir eğlence opsiyonu bulunmadığı için ziyaret edilmesinin lüzumsuz olmasından söz açılır. Gidilmesi tavsiye edilen yerler ise Sitüasyonist anlayışın sıklıkla kullandığı oyun kavramı ile sıkı sıkıya bağlı idi. Burada oyundan kasıt, mekanize, modernize ve süratli tüketim alışkanlıklarından bağımsız olarak yeni bir yaşam alanının icat edilmesi ve o ortada vakit geçirilmesidir. Geçirilen bu vaktin sağladığı şey ise bu sürecin tabii bir sonucu olarak **détourne** edilen tüketime endeksli hayat idi.

Oyun kavramının Sitüasyonist anlayışta bu kadar ehemmiyetli bir yer tutması, hareketin öncülerinin referans aldığı Baron Hausmann'ın Paris'i III. Napolyon zamanında yeniden inşâ etmesi hadisesi ile alakalıdır. Paris'in bu yeniden inşâsı doğrudan doğruya Fransız merkezi otoritesine karşı çıkacak muhtemel ayaklanmaları en kolay şekilde bastırmak, bertaraf etmeye endeksli dir.³⁶ Bütün Paris'e yuvarlak meydanların inşâ edilip dik açılı yollarla bu meydanların birbirlerine çıkacak şekilde bağlanması bu yüzdendir. Hausmann'ın 1853'den 1870'e kadar Paris'te yaptığı düzenlemeler Sitüasyonistlerin dikkatini çeken bir figürün de şehrin içinde eriyip buharlaşmasına sebep olmuştur. Bu figür *flâneur*'dur. Çünkü *flâneur* olarak adlandırılan

³⁵ Potlatch#1 (1954), **Psychogeographical Game of the Week**. 11 Şubat 2020 tarihinde <http://www.notbored.org/game-of-the-week.html> adresinden erişildi.

³⁶ Cansever, T, (2016), **Kubbeyi Yere Koymamak**, Timaş Yayınları, İstanbul, s. 49

karakter tüketici değildi, çalışmazdı ve fakat sürekli şehrin muhtelif yerlerinde dolanarak vakit geçirir, gözlemlerde bulunurdu.

Flâneur Sitüasyonistlerin oyunlarındaki dekor, efekt, hava düzenlemeleri gibi suni hamleler olmaksızın kendi gayretiyle bir **türev** temsilcisi gibiydi. Fakat *flâneur*'da bir **détourne** tezahüründen söz etmek mümkün değildir. Çünkü 19. yüzyıla kadar Paris'te alaycı ve ters yüz edici bir bakış açısının galebe çaldığından bahsetmek mümkün değildir. Sadece 18. yüzyılın sonlarında etkisini iyice arttıran merkeziyetçi yapı, XIV. Louis'nin "devlet benim" (*L'état, c'est moi*) ifadesiyle canlanan Fransız otoritesine karşı ayaklanmalar ciddiyetini muhafaza ediyordu. Fakat ortada bir **détourne** mevzuubahis değildi. Bu noktadan sonra Sitüasyonistlerin **détourne** ile tam olarak neyi kastettiklerine değinmek yerinde olacaktır.

Sitüasyonist hareketin faaliyetlerini ifade etmek adına başvurduğu **türev** ve **détourne** kavramları arasında bir alışveriş söz konusudur. **Détourne** kavramı ve **détournement** tekniğinin kökenini Romen şair Isidore Iso'nun öncülük ettiği Harfçilik (*Letrism*) hareketine dayandırmak mümkündür. Uyuşturucu kullanan, psişik eğilimleri olan ve geçiminin hırsızlıkla sağlayan mensupları olan *Letrism* hareketinin 1954'ten 1957'ye kadar yayın organı *Potlatch* idi.

SE, **Détournement** kavramını hangi bağlamda ve nasıl kullandığını 1958'de izah etmiştir:

*"Détournement: Hâlihazırda mevcut olan donelerin ters yüz edilmesi faaliyetinin kısaltılarak formüle edilmiş hâli. Bir cemiyetin, şimdiki ve geçmişteki sanatsal ürünleri daha yüksek bir seviyede inşâ etmek suretiyle harmanlaması. Bu bakımdan Sitüasyonist bir resim ve müziğin olması mümkün değildir. Fakat resim ve müzik gibi araçların sitüasyonistçe kullanımı mevzuubahis olabilir. ..."*³⁷

³⁷ **Internationale Situationniste: Bulletin Central Edité par les Sections de L'internationale Situationniste: Définitions** (1958), Ed. Guy Debord, Rédaction: 32 Rue de la Montagne-Geneviève, Paris, p. 13.

Görüldüğü üzere Sitüasyonist hareketin bir kavramsallaştırmadan ziyade bir farkındalık yaratma gayesi taşıdığına dair bir diğer nişane *Détournement*'in³⁸ kullanılışının gayesinin izahında saklıdır.

Sıklıkla eleştirel ve alaycı bir gayeye mütemayil olarak kullanılmış olan *ters yüz olma*yı Guy Debord ve Gil Joseph Wolman (1929-1995) minör ve aldaticı (*deceptive*) *ters yüz olma* olarak ikiye ayırmayı tercih ederler.³⁹ Minör *ters yüz olmalar*, kendi başına bir ehemmiyeti olmayan fakat yeni bir bağlama oturtulduğu zaman bir anlam kazanan veya kazandırılan şeyleri ifade eder. Gazete kupürleri, enstantane fotoğrafları gibi şeyler minör *ters yüz olma*lara emsal olarak gösterilebilirler. Aldaticı (*deceptive*) *ters yüz olmalar* ise kendi başına halihazırda ehemmiyet barındıran ifadeler olup bir bağlama eklendiğinde yeni anlamlar kazanan veya kazandırılan şeyleri ifade eder. Politik veya felsefi bir metnin, kalburüstü edebi bir eserin bir filmde kullanılması aldaticı *ters yüz olma*ya emsal teşkil eder.

*Ters yüz olma*nın bir kavram ve teknik olarak kullanılmaya başladığı 1950'li yıllarda revaçta olan eklektik mimari anlayışı, bir *ters yüz olma* fikrini ihtiva ediyordu. Çünkü sitüasyonistlerin beyân ettiği üzere geçmişteki ve şu andaki sanatsal faaliyetlerin bir cemiyet tarafından daha üst bir seviyede veya daha tesirli bir seviyede harmanlanmasına *ters yüz olma* denmesi hadisesi bilhassa II. Dünya Savaşı sonrası Avrupası'ndaki eklektik mimari anlayışın doğrudan doğruya siyasi teamüller ile beraber yürümesi ile müteradif bir vaziyeti izah etmektedir.

Doğu ve Batı Almanya'da birbirinden eklektik mekân, meydan, cadde, konut planlamalarının hayata geçirildiği zamanlarda Guy Debord, bir diğer SE üyesi Constant Nieuwenhuys'a (1920-2005) modern şehir ortamının *ters yüz olma* anlayışını benimseyen bir strateji ile dönüştürülmesi gerektiğini söylemiştir.⁴⁰

Bu dönüştürme faaliyeti gücü elinde bulunduran kültüre karşı yeniden yönlendirilmeye açık bir başka kültürel muhtevayı içinde barındırır ve bu faaliyetin sonunda gücü elinde bulunduran kültürün mahvına ve işlevini yitirmesine sebep olur. Bu da *ters yüz olma*

³⁸ *Détournement* kavramı tezin devamında kalın ve italik punto ile yazılmak suretiyle "ters yüz olma" ifadesiyle ikame edilecektir.

³⁹ **The Situationist International Anthology: Revised and Expanded Version** (2006), Edited and Translated from the French by Ken Knabb, Canada, pp. 14-21

⁴⁰ Turner, Cathy (2015), **Dramaturgy and Architecture: Theatre, Utopia and the Built Environment**, Palgrave Macmillan, England, p. 156

sonrasında iki ihtimalin olduğunu bizlere gösterir. Ya yoğun eklektik çabalar yerini tamamen mimari anlayışta bir çöküşe terk edecek ya da yeni bir tarz ortaya çıkacak.⁴¹

Esasen mimari akıbetteki bu iki ihtimalli durum ile siyasi hadiseler bir paralellik arz etmektedirler. İki dünya savaşı sonrasında şehir planlaması adı altında yapılmaya çalışılmış projeler, faaliyetler, kongreler, dizaynlar hep siyasi dönüm noktalarının olduğu zamanlarda ya sükse yapmış ya da yok olmaya mahkûm olmuştur.

Bu bağlamda *ters yüz olma* kavramının mimari alanında izah edebileceği hadiselere somut emsaller verecek olursak; DDR’de Stalinist Mimari’nin Stalin’in ölümünden sonra terk edilip fonksiyonalist mimari anlayışına geçilmesi, FRG’deki Amerikan tandanslı federal yönetim tarzının akamete uğramadan işlemeyle beraber Interbau kapsamında inşa edilen konutların kapitalist hayat tarzının FRG’de kökleşmesini kolaylaştırması hadiselerini dile getirebiliriz.

1.4. II. Reich (Prusya) Dönemi Siyaset ve Mimari

18 Ocak 1871 tarihine gelindiğinde Avrupa’da bir birleşme hareketi vuku bulacaktı. Alman halkı (Volk), siyasi ve idari olarak, bağımsız krallık, düklük, prenslik, Almanlara özgü Hanseatik şehirler ve bir emperyal güce sahip 39 ayrı bölgenin birleşmesi sonucu bir araya geldi. Alman siyasi birliğini kuvveden fiile geçirmek adına ilk hareket 1864’te Danimarkalıları karşı verilmiş olan İkinci Schleswig Savaşı’dır. Almanya’nın ilk şansölyesi olan Otto Von Bismarck, Alman Konfederasyonu’nun bir azâsı olan Holstein’in çıkarlarını muhafaza adına ve ek olarak Schleswig için de Avusturya ile güçlerini birleştirip Danimarkalıları karşı mücadele etti.

İkinci hareket ise 1866 yılında vuku bulan Avusturya-Prusya savaşı idi. Bu savaş sonrası Prusya, Hanover ve Nassau gibi Avusturya tarafındaki Alman birimlerini bünyesine kattı. Bunların yanında bir müsamaha nişanesi olarak, Prusya cenahından bazı büyükçe Avusturya müttefiklerine bağımsızlıklarını sürdürme imkânı tanındı; Baden ve Bavyera gibi. 1867 yılına gelindiğinde ise Otto Von Bismarck, Prusya’nın hegemonyasının tanındığı bir surette Kuzey Alman Konfederasyonu’nu teşekkül ettirdi. Böylelikle bu konfederasyon gelecekteki Alman İmparatorluğu’na bir rol model teşkil etmiş oldu.

⁴¹ Lefebvre, Henri (2014), **Toward an Architecture of Enjoyment**, Edited by Łukasz Stanek, Translated by Robert Bononno, University of Minnesota Press, USA, p. 98.

Alman birleşmesinin siyasi minvalde üçüncü ve son fiili çabası ise, Otto Von Bismarck tarafından idare edilen Prusya ordusunun, nihayetinde batı Alman birimlerini Kuzey Alman Konfederasyonu bünyesine katmasını sağlayan 1870-1871 Fransa-Prusya Savaşı'dır. Fransızların mağlubiyeti ile sonuçlanan bu savaş sonunda, Almanlar, Versay Sarayı'ndaki Aynalar Galerisi'nde imparatorluklarını ilân etmişlerdir. Bu hadise ayrıca Berlin'in beynelmilel münasebetlerde öneminin daha da artmasına sebep olan gelişmedir.

Fransız İhtilâli sonrasında aristokrasi-kilise birlikteliğinin karşısına çıkan burjuvazinin, kendisine her şeyden önce siyasi bir meşru zemin temin etmek için başvurduğu Antik Yunan ve Roma'ya odaklanma fikri, yani Klassizismus İkinci Reich'a (Deutsches Kaiserreich) giden yolda Almanlar için bir kapı aralamış oldu. Bu kapı Almanlar'ın kendilerine kimlik aramaları problemiyle ilişkili bir haldeydi. Klassizismus fikrini sanat ve mimaride teşekkül ve tecessüm ettirmek için çabaladıkları süreçte Almanlar'ı, 39 Alman bölgesel yönetiminin tek bir imparatorluk çatısı altında birleşmesi fikri mahmuzladı.

Klassizismus, yani Neo-Klasik görüşün Alman halkındaki yansımaları esatircilik (historism) ve eklektisizm şekillerinde oldu. Bunun yanında çoğu Alman için kimlik arayışının cevabı, Gotik stilinin Neo-Gotik olarak yeniden doğmasıydı.

Mimaride Gotik etkilerinin gözlemlenebilir yönleri başlıca; kemerli payandalar, yivli tavanlar, sivri kemerler, yelpaze şeklinde oymalar, genişçe pencerelerdir. Gotik mimarinin Almanlar adına en önemli eseri ise 1248 yılında inşasına başlanıp ancak 1880 yılında tamamlanabilen Köln Katedrali'dir (Şekil 1).

632 sene süren bu inşaat süreci boyunca yapıya sürekli yeni eklemeler yapılmıştır ve özü itibarıyla bir Gotik mimari ürünü olsa da Köln Katedrali, Avrupa'nın Rönesans'tan bu yana tecrübe ettiği fikir akımlarının da etkisiyle, eklektik atmosferi kendisinde barındıran bir eser olarak telakki edilebilir. Eser ayrıca mensubu olduğu medeniyetin bir uzantısı olarak, kendiliğinden esatirci bir anlayışın da tezahürü olma özelliğini bünyesinde barındırır (Şekil 2).

1.5. Weimar Cumhuriyeti Dönemi Siyaset ve Mimari

Esatircilik ve eklektisizmin ikinci Reich (Deutsches Kaiserreich) döneminde nüfuzunu arttırması ile beraber aynı zamanda Reich'ın son yıllarında modern mimarinin ilk dalgası da varlık sahasına çıkmış bulunmaktaydı. Endüstriyel yenilikler sonrasında Avrupa'da insanlar

değişen dünya algılarının bir tezahürü olarak başka tarzda binalara ihtiyaç hissetmişlerdir. Bu ihtiyaca yönelik Almanya üzerindeki ilk istihaller, Peter Behrens'in 1909 yılında inşa ettiği AEG Türbin Fabrikası ve Walter Gropius'un Fagus Plant'ıdır (Şekil 3 ve Şekil 4).

Bu modernizasyon adımlarından sonra 1914 yılında patlak veren Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda 39 devletçikten müteşekkil ikinci Reich (*Deutsches Kaiserreich*) ortadan kalktı. Bu oluşumun yerine 9 Kasım 1918 yılında Philipp Scheidemann'ın Weimar Cumhuriyeti'nin kurulduğunu ilân etmesi ile hem Alman halkı hem de o halkı hedef alan mimari anlayışı adına modernleşme süreci hız kazandı. Çünkü ikinci Reich'in ortadan kalkması ile birlikte Gotik düşünce ve Gotik mimariye olan ilgi ve alaka da azalarak insanlar arasındaki nüfuzunu kaybetmişti.

Böylece tamamen modern dünya algısına ve onun fiile dökebileceklerine fırsat tanıyacak bir ortam oluşmuştu. Bu gelişmeler sonrası Birinci Dünya Savaşı'nın akabinde, Avrupa'daki çalkantılı ortam, krizler bir bütün halinde Avrupa'da depresif problemler ortaya çıkardı. Bu problemleri birtakım modernleşme taraftarları, içinde yaşadıkları ülkede, kendileri adına fırsata çevirmek için bir şans olarak telakki etti. Bu taraftarlardan biri olan Walter Gropius, 1919 yılında Weimar Cumhuriyeti'nde Bauhaus'u teşekkül ettirdi. Gropius'a göre Bauhaus, Wilhelm ve Hitler reich'ları arasında kalan Weimar Demokrasisi'nin eseridir.

Weimar Demokrasisi, özellikle Gustav Stresemann'ın Dışişleri Bakanlığı görevini yürüttüğü dönem boyunca ABD'ye ekonomik bağlamda endeksli bir hâl almıştır. Bu endeksli olma hali sanat ve mimari alanlarında doğrudan sonuçları olan etkileri ortaya çıkarmıştır. Nitekim 1933 senesinde Nazi rejiminin Bauhaus'u kapatması üzerine, çalışmalarına ABD'de devam eden Gropius ve ekibi, liberalizmin ve uluslararası stilin bir temsilcisi haline gelir.

Gropius, Bauhaus aracılığıyla kendi zihnindeki, tasarımın önüne estetik ve güzellik kavramları geçmemeli, tasarımın kendisi bir “şey” olarak dikkate alınmalı fikirlerini gerek tasarımları gerekse yayımlattığı mecmualarında tezahür ettirdi.

Bauhaus'un ortaya çıkış tarihini Weimar ile bir tutan Gropius'un fikrinin aksine, modernizm fikrine bağlı bir şekilde ortaya çıkan global düşüncenin Alman topraklarındaki kökeni Prusya dönemine kadar dayandırılır. Bu dayanaklardan iki örnek dikkate değerdir. Birincisi, Prusya Ticaret Bakanlığı'nın ünlü Alman mimar Karl Friedrich Schinkel'i 1826 senesinde, eğitimdeki yenilikleri görmek adına Britanya'ya göndermesi ve 1896 senesinden itibaren yedi

sene boyunca Londra'daki Alman Büyükelçiliği'nde görev alarak sanat ve endüstri alanlarında Alman İmparatorluğu'na enformasyon aktarımında bulunan mimar Muthesius'tur.⁴²

Gropius'un da Bauhaus öncesi bir parçası olduğu ve esatirci ve eklektik zihnin bir uzantısı olarak mevcudiyet kesbeden Werkbund ise 1907 yılında teşekkül ettirilmiştir. Bu birliğin, Bauhaus'un ilerleyen senelerde meydana gelmesinde doğrudan etkileri mevcuttur. Çünkü Werkbund, Alman İmparatorluğu döneminde geri dönüşmeye çalışılan Gotik anlayışın da etkisiyle yeşermeye başlayan kültür fikrini kapitalizm ile uzlaştırmaya yönelik çalışmalarda bulunmuştur. Bu çalışmalar da eklektik zihniyetin yansımaları olarak bariz bir şekilde gözlemlenebilmiştir. Oluşumun mottosu da eklektikliğini ziyadesiyle tezahür ettirecek cinstendir: 'kanepe minderinden şehir tasarımına' (Vom Sofakissen zum Städtebau). Sonuç itibarıyla bu motto Almanya'da özellikle Schinkel ve Muthesius'un Britanya'da bulundukları araştırmaların da büyük katkısıyla realize oldu. Sanat yerini, sanat eserlerinin standartlaştırılmasını takiben endüstriyellik aldı. Nitekim bu standartlaştırma fikri doğrudan Muthesius'un Werkbund Tezleri ismini taşıyan bildirgesiyle irtibatlıdır:

“Evrensel olarak geçerli, şaşmaz, gelişmiş bir beğeni ancak standartlaşma ile mümkündür”⁴³

Mimari ise, yukarıdaki isimleri zikredilen iki mimarın edindikleri enformasyonlar sonucu yani endüstriyel bir kaynaktan beslenmesi sonucu yerini mühendisliğe bıraktı. Sonuç itibarıyla modern akılcılık ve salt akıl temelli düşünce yapısı, akıllı olmayı ve bunu mukabil akıllı kullanmayı öngören ve teklif eden ferdî çabaya karşı hem siyasi hem de mimari alanında daha nüfuzlu bir hâle girdi.

⁴² A.g.e., s. 188

⁴³ Conrads, Ulrich (1970), **Programs and manifestoes on 20th-century architecture**, Trans. By Michael Bullock, The MIT Press, Massachusetts. 28

1.6. Nasyonal Sosyalist Dönemde Siyaset ve Mimari

1933 sonrası NSDAP'nin iktidara gelmesi üzerine Alman kimliği problemi, kimliğin politik tanımına dönüşen bir hal almaya başladı. Kan ve Toprak (*Blut und Boden*) ifadesi NSDAP nin amaçlarını izah edip açıklamada oldukça yeterli bir başvuru metodu oldu. Kan ve toprak anlayışı beraberinde, ari ırk, militarizm ve Führer'e itaatkârlık kaidelerini de getirdi. Kendisini Baş Mimar olarak tanımlayan Adolf Hitler, mimari ve sanatta istenilen kıvama ulaşmak adına izlenmesi gereken zorunlu metot ve yöntemleri belirledi ve bu algoritmada karşı tarafa da yozlaşmış sanat (*Entartete Kunst*)⁴⁴ diyerek bu tarafın içine bütün modern sanat ve mimari çalışmalarını koydu.

1933 ile 1945 yılları arasındaki dönemde iktidarda olan NSDAP yönetiminin resmi binalardaki stili ise eklektik idi. Modernliğe beyan düzeyinde kalacak şekilde cephe alan bir tutuma sahip bir mimari anlayışı söz konusuydu. Tamamen modern bir inşaat malzemesi olan betondan yararlanılmıştır. Betondan yapılarla desteklenmiş ağır taş kütlelerinden oluşan dış cepheler ile devasa boyutlarda, simetrik ve neo-klasik mimari esintileri (sütunlu bina girişler başta olmak üzere) taşıyan bir inşaat usulü Nazi mimarisinin karakteristik özelliklerini teşkil ediyordu. Özellikle hayata geçirilememiş bir Albert Speer projesi olan *Volkshalle* bu duruma en müsait emsaldır (Şekil 5).

NSDAP döneminde mimari alanında Adolf Hitler ve baş mimarı ve çok yakın arkadaşı Albert Speer arasındaki sıkı bağdan bahsetmek bu dönemdeki mimari temayüllerin künhüne varmak açısından faydalı olacaktır (Şekil 6). Adolf Hitler Albert Speer'in karısına "Kocan benim için 4000 yıldır eşine asla rastlanmamış binalar inşa edecek"⁴⁵ demiş ve başta Berlin olmak üzere Almanya'nın mimari dönüşümüne dair fantastik gayelerini açıkça dile getirmiştir. Bu beyandan başka Adolf Hitler'in zihnindeki fantastik Berlin'e dair netlik bir başka beyanından da anlaşılabilir:

⁴⁴ Werner, Alfred (1966), *Hitler's Kampf Against Modern Art: A Retrospect*, y.y. 26 Mayıs 2019 tarihinde [http://psi312.cankaya.edu.tr/uploads/files/Werner,%20Hitler's%20Kampf%20against%20Modern%20Art%20\(1966\).pdf](http://psi312.cankaya.edu.tr/uploads/files/Werner,%20Hitler's%20Kampf%20against%20Modern%20Art%20(1966).pdf) adresinden erişildi.

⁴⁵ Forsgren, Roger (2012), *The Architecture of Evil*, The New Atlantis, Washington, p. 45

“Hiçbir şey Berlin’in güzelleştirilmesi için yeterince iyi değildir... Berlin’e gelen birinin geniş caddeler, Zafer Takı ve Askeri Anıt, Halk Meydanı ve nice nefes kesici yapılardan yürüyüp geçmesi! Bu yüzden dünyadaki tek rakibimiz olan Roma’yı gölgede bırakıp geçmek zorundayız... Haydi Berlin’i de bu denli büyüklükte bir yer hâline getirelim ve Aziz Petrus Meydanı bu yeni Berlin ile mukayese edildiğinde oyuncak gibi kalsın!”⁴⁶

Hitler’in bu ifadelerinden de anlaşıldığı üzere, NSDAP’nin politikalarını mimari üzerinden tezahür ettirmedeki referans noktası Roma İmparatorluğu’dur. Roma İmparatorluğu ruhunu Almanya üzerinden yeniden getirerek yüzyıllarca aralıksız sürecek olan bir şehir kültürünün oluşturulması hedefi bu bakımdan son derece önem arz ediyordu.

Hedeflenen şehir kültürünün mimari olarak somut bir şekilde ortaya çıkması için Hitler bizzat çizimler yaptı. Çizimler ise başta mimar Albert Speer ve mimar Paul Ludwig Troost olmak üzere muhtelif mimarların rötuşları ile birer mekân tasarımı ve binaya dönüştürülüyordu. Hitler bu projeleri siyasi hedeflerinden asla ayrı görmediğini ve zihnindeki geleceğin Almanya’sının tam merkezine koyduğunu da beyan ediyordu.⁴⁷

Bu hedefi doğrultusunda Hitler’in gerçekleştirme amacına ulaştığı yapılardan birisi Yeni Reich Şansölyeliği (*Neue Reichskanzlei*) binasıdır. Albert Speer kendi anılarını topladığı Anılar (*Erinnerungen*) adlı kitabında Hitler’in Bismarck zamanından kalma Eski Reich Şansölyeliği binasının bir *Führer* için uygun olmadığını ve hatta bir sabun fabrikası olmaya uygun olduğunu beyan ettiğini nakleder.⁴⁸ Ocak 1938’de Hitler, Speer’i yanına çağırır ve kendisinden bir yıldan daha kısa bir süre içerisinde yeni bir Reich Şansölyeliği binası yapmasını istediğini söyler. Speer bu talebi olumlu cevaplar ve iç dizaynında birtakım noksanlıklar olmasına rağmen 7 Ocak 1939’da Yeni Reich Şansölyeliği binasını Hitler’in beğenisine sunar. Hitler bu yapıyı son derece beğenmiş ve:

⁴⁶ Till, Karen E. (2005), **The New Berlin: Memory, Politics, Place**, University of Minnesota Press, London, p.40

⁴⁷ Ibid. p. 40

⁴⁸ Speer, Albert (1970), **Inside The Third Reich**, Translated By Richard and Clara Winston, The Macmillan Company, New York, p.83

“Buraya gelenler girişten resepsiyon salonuna kadar olan mesafe boyunca yürüdüklerinde Alman Krallığı’nın (German Reich) gücünü ve üstünlüğünü tadacaklardır!”⁴⁹

İfadeleriyle büyük bir heyecanla ve hırsla mimarının kendi politik meşruluğu ve devamlılığı adına kullandığı en önemli unsurlardan biri olduğunu tekrar ortaya koymuştur. Hitler inşa ettirdiği mimari yapıları ve dizayn ettirdiği mekân tasarımlarını sürekli bir güç gösterisi unsuru olarak kullanmıştır. Bu tutum da bize 1933 ile 1945 arasında Nasyonal Sosyalist Mimari’nin bir politik mesaj iletmekten ziyade bir politik meşruiyet kazanma isteğinin dışavurumuna dayanan bir tabiatı olduğunu göstermektedir.⁵⁰

II. Dünya Savaşı sonrası ortalıktan kalkan Nazi Almanyası ile birlikte Nazi mimari anlayışı da tarihe karıştı. Artık fiilen işgal altında olan Almanya, 4 işgal bölgesine ayrılmıştı: Britanyalı, Fransız, Amerikalı ve Sovyet kontrol bölgeleri. Savaşın galiplerinin Soğuk Savaş adını seçip güç paylaşımları konusunda, Alman toprakları üzerinde bu paylaşımı yapıyor olarak gözüken Amerikan ve Sovyet cenahları arasında 1946 yılında bir gerilim cereyan etti.

Bu gerilimin sebebi, Amerika’nın Batı Almanya adına SSCB’ye ödemekte olduğu savaş tazminatını ödemekten cayması idi. Bunun akabinde önce Britanya sonra da Fransa kontrol ettikleri bölgeleri birleştirme kararını miladi 1949 yılının mayıs ayında alarak, üç kontrol bölgesini teke indirmiş oldular.

8 Mayıs 1949 tarihinde toplanan Federal Parlamento (**Bundestag**) 1919’da Weimar’da kabul edilen anayasa olan Verfassung’un yerine, temel kanun manasına gelen Grundgesetz’i, Bavyera dışındaki diğer on eyaletin onayıyla kabul etti. Kabul edilen Grundgesetz’in 146. Maddesi ise bu anayasal sürecin esasında bir politik dayatma olduğunun nişanesi olacak cinstendi:

“Almanya birleşmesini ve özgürlüğünü tamamladıktan sonra, bütün alman Halkı için geçerli olan bu temel kanunlar, Alman halkının serbest iradesiyle kabul edeceği bir anayasanın yürürlüğe girdiği günde geçerliliğini kaybeder.”⁵¹

⁴⁹ A.g.e., p.84

⁵⁰ Till, Karen E. (2005), **The New Berlin: Memory, Politics, Place**, University of Minnesota Press, London, p.41

⁵¹ Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, Art 146. 15 Mayıs 2019 tarihinde <https://www.gesetze-im-internet.de/gg/GG.pdf> adresinden erişildi.

Grundgesetz'in kabulünün üzerinden çok zaman geçmeden 23 Mayıs 1949 tarihinde Konrad Adenauer (1876 – 1967) resmen FRG'nin kurulduğunu Bundestag'da resmen ilân etti. Bunun üzerine Sovyetler de bu fiile, Ekim 1949'da DDR'nin kurulduğunu resmen ilân ederek karşılık verdi. Böylelikle Almanlar'ın yeniden birleşme hayalleri butlana uğramış oluyordu.

Sonuç olarak, 1871 sonrası Alman siyasi ve mimari tarihini özetlemek gerekirse, ortada birbiriyle iki katmanlı şekilde etkileşim hâlinde olan bir siyasi ve mimari tarihi söz konusudur.

1871-1919 arasında Gotik mimariye bir rücu söz konusu olmuştur. Bu rücûnun en önemli yansıması ise Köln Katedrali'nin tamamlanması hadisesidir. Bunun gibi Gotik'e dönüş hamleleri sonucunda mimaride Neo-Gotik refleks ortaya çıktı. 1248 senesinde inşasına başlanan Köln Katedrali'nin tamamlanması Alman İmparatorluğu'nun mevcut olduğu 1880 senesine tekabül ediyordu.

1918'de I. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle beraber mağlup olan Almanlar bu Gotik heveslerini bir kenara bırakmak zorunda kaldı. Ancak Gotik ile yeniden kurdukları bağ Almanlar'da bir **Volk** olma bilincinin de ötesinde bir **Nation** olma seviyesini tutturma hususunda yardımcı bir kaide oldu. Gotik ile kurulan bağ ise Alman İmparatorluğu'nun mevcudiyeti sayesinde daha sağlam olabilmişti. Nitekim Karl Friedrich Schinkel gibi bir Alman mimar bu devirde yaşamıştı.

Kasım 1918'de Alman İmparatorluğu'nun sona ermesiyle beraber, Bismarck'ın yekpare bir Almanya için başvurduğu ve partizanca kabul edilen politikaları terk edildi. İmparator II. Wilhelm'in 9 Kasım 1918 senesinde tahttan feragat etmesi hadisesi, varlığı komünistler tarafından desteklenen bir zümre tarafından bir süre tehdit edilecek olan sosyal demokrat bir hükümetin kurulması ile sonuçlandı. Spartakist hareket adını alan bu zümrenin uhdesini şahıslarına alan Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht Weimar yönetimiyle irtibatlı **Freikorps** güçleri tarafından 15 Ocak 1919 tarihinde öldürüldü. Ek parantez açmak gerekirse, **Freikorps** aynı zamanda Prusya ordusunun nasyonalist kalıntılarını ifade ediyordu. 1919 yılında Weimar'da kabul edilen **Verfassung**, diğer ismiyle Weimar Anayasası yürürlüğe girince politik bir sükûn kaidesi benimsendi.

Yani 1 Eylül 1919'da imzalanan Versay Antlaşması ile ve sonrasında özellikle Gustav Stresemann'ın ABD'nin ekonomik güç ve yardımına doğrudan erişimi güvence altına almaya meyyal dış politika hamleleri, diplomatik sahada bir sükûnet anlamına gelmekteydi. Bu tutum elbette ki Almanlar tarafından hoş görülen bir tutum değildi. Bu yüzden Weimar yönetimi, kitle desteği açığını kiliseler ve endüstri ile kapatma yoluna gitti. Özellikle çalışan ve düşük gelirli

zümreye müstenit bir politika güdüldü. 1929'da Büyük Buhran adı verilen ve dünyadaki sanayi istihsalinin çok büyük oranlarda azalışa geçtiği, kapitalizmin işlemez hâle geldiği bir durumda, Weimar yönetimi de doğrudan doğruya zora girmiş oluyordu. Nitekim Weimar Cumhuriyeti Büyük Buhran'dan sonra sadece 3 sene yaşayabildi.

Esasen bütün bu politik hadiselerle alakalı olarak mimari alanında da birtakım hadiseler cereyan etti. 1919'dan 1933 senesine kadar varlığını devam ettiren Weimar Cumhuriyeti'nde, bütün dünyadaki modernlik taraftarları ve modernliğe meyyal olan kitlelerce dikkate şayan bulunacak bir modern mimari tahayyülü tebarüz etti. Modern mimari denildiğinde akla ilk gelen isimlerden olan Walter Gropius ve onun **Bauhaus** ekolü de bu dönemde varlık sahasına çıkmıştır. 1933 senesinde NSDAP iktidara gelince Walter Gropius modernist çalışmalarına ABD'de devam etmiştir.

Albert Speer ile Adolf Hitler arasındaki özel bağ ise 1933-1945 seneleri arasındaki Nazi mimarisine yön veren esas kaide olmuştur.⁵² Albert Speer'in, Bergama taşı ve Helenistik Yunan anıtlarından ilham alarak ortaya koyduğu projeler ve yapılarla beraber **Cathedral of Light (Lichtdom)** gibi mimarinin de ötesinde projeleri, Hitler'e dair insanların algısını doğrudan doğruya şekillendiren hamleler olmuştur (Şekil 7).

II. Dünya Savaşı'na Naziler tarafından 1000 yıllık bir **Lebensraum** (Yaşama Alanı) vaadiyle beraber giren Almanlar, savaş devam etmekte iken, isminde nasyonal ibaresi geçen bir politik oluşumun yani Nazilerin, yönetmekte olduğu toplumun en nasyonal şeyini elinden alması ile ilgi çekici bir hadiseye tanıklık etmek durumunda kaldı. Bu hadise, 3 Ocak 1941 tarihinde **Deutsche Schrift** adı verilen Alman yazısının NSDAP tarafından yasaklanması hadisesidir. Hitler yazının değiştirilmesi gerektiğine dair bu karardan 7 yıl evvel **Reichstag**'da şu beyanlarda bulunmuştu:

“Sizin o sözümona Gotik'i içselleştirmeleriniz, demir ve çeliğin, cam ve betonun, dişi güzelliğinin ve erkek gücünün sükse yaptığı bu çağa uymamaktadır. 100 yıl içinde bizim dilimiz bir Avrupa dili hâline gelecektir. Doğunun, batının ve kuzeyin ülkeleri bizimle iletişim kuracaklar ve dilimizi öğrenecekler. Fakat bunların gerçekleşmesinin bir ön şartı

⁵² Forsgren, Roger (2012), **The Architecture of Evil**, The New Atlantis, Washington, pp. 44-60

var: Gotik olarak isimlendirilen yazının yerini bizim şimdiye kadar Latin olarak isimlendirdiğimiz yazı almalıdır."⁵³

Bu hadiseden sonra ise İkinci Dünya Savaşı'nın sonrasında kurulacak olan Batı ve Doğu Almanya'nın politik düzlemde daha da keskin bir şekilde ayrılmasına tanıklık edildi. Bu politik ayrılığın da sonuç itibarıyla mimari, iktisadi, sanatsal, toplumsal yansımaları oldu. Özellikle askeri anlamda, büyük bir edilgenlik politikası güdüldü. Bu edilgenlik bilhassa Soğuk Savaş diye adlandırılan süreç boyunca Doğu ve Batı Almanya'da rahatlıkla gözlemlenebilmiştir.

Burada değinilmesi gereken bir diğer nokta da Alman yazısının yasaklanmasının, Alman topraklarını işgal eden ülkelerin, daha etkin bir şekilde kendi siyasi ve mimari ideallerini hem yeni bir zihin hem de yeni bir mekân inşası çerçevesinde gerçekleştirme güçlerini arttırmış olmasına yol açtığıdır. Çünkü Rus dilbilimci Max Weinreich'in lisan ve lehçenin ne olduğuna dair ifadesi bu iddiamı izah eder niteliktedir:

*"Bir lehçe, ordusu ve donanması var ise lisandır."*⁵⁴

II. Dünya Savaşı sırasında Almanya'nın yazısı resmi olarak tedavülden kaldırıldı ve savaş sonrasında da Almanya askeri manada etkisiz bırakıldı. Bu iki hadisenin akabinde de Doğu ve Batı Almanya adında iki ülke ortaya çıkmış oldu.

İşte bu noktadan sonra bu yeni iki ülkedeki mimari ve siyaset boyutlarını hesaba katarak, bu alanların her iki ülke özelinde karşılıklı münasebetler zincirini ele alacağız. Bu münasebetler zincirini ele almadan evvel mimari ve siyaset arasındaki ilişkinin Almanya özelinde daha iyi anlaşılması adına bir hususa daha değineceğiz; mimari alan ve mimari tasarımın siyasi sembolizmin bir yansıması olduğuna dair iki önem arz eden husus zikredilmektedir. Bunlardan ilki kültürel hakimiyet kurma çabası ikincisi ise mimari alan ve mimari tasarımın gerçekleşme sahası olan bölgede kurulacak olan yeni siyasi yapılanmanın ete kemiğe bürünür bir hal almasındaki en önemli araçlardan biri olarak mimarinin zikredilmesidir.⁵⁵ İlk olarak zikredilen

⁵³ **Völkischer Beobachter Gazetesi**, Sayı 250, 7 Eylül 1934.

⁵⁴ **YIVO Bleter** (1945), (vol. 25 nr. 1), (in Yiddish). Retrieved 28 August 2010.

⁵⁵ Dellenbaugh- Losse, Mary (2019), **Inventing Berlin: Architecture, Politics and Cultural Memory in the New/Old German Capital Post-1989**, Springer, Berlin, p. 18

kültürel hakimiyete dair Fransız düşünür Henri Lefebvre Almanya'nın bilhassa II. Dünya Savaşı sonrasındaki vaziyetiyle örtüşecek şu ifadeleri öne sürmüştür:

“... Mimari mekânlara dahil olma hususunda ve toplumsal üretkenlikte sınırlandırılmış grupların ekonomik ve politik haklarını da sınırlandırmadaki en istikrar ve insicam arz eden metotlardan biridir. ...”⁵⁶

Tezin ilerleyen bölümlerinde bahsedileceği üzere Doğu Almanya'da ağırlığını hissettiren Stalinist Mimari ve Batı Almanya'da etkisini gösteren Kapitalist hayat tarzını aksettiren mimari akımlarını (Ekspresyonizm, Interbau projesi v.b.) hesap edersek Lefebvre'in ifadelerindeki haklılık payını görebiliriz.

⁵⁶ Lefebvre H (1974), **The Production of Space**, Blackwell Publishing, Oxford, p. 22

İKİNCİ BÖLÜM

DOĞU VE BATI ALMAN SİYASİ TARİHLERİ

2.1. II. Dünya Savaşı Sonrası Doğu Almanya'da Siyasî Durum

II. Dünya Savaşı sonrası Almanya'da, savaşın yıkımları ve ekonomik darboğazlar neticesinde yeni bir yol, yeni bir toplumsal mehzaz bulunması zarureti doğmuştu. Bunun için Almanya öncelikle iki politik sistem ile Doğu ve Batı diye ayrıldı (Şekil 8).

Şubat 1945'teki Yalta Konferansı'nda Almanya'nın işgal alanlarına ayrılmasına dair karar alındı.⁵⁷ SPD'nin Doğu Almanya'daki etkin unsurları ve KPD, SED adı altında Nisan 1946'da birleştiler. SED'in başında 22 Nisan 1946'dan 25 Temmuz 1950'ye kadar Wilhelm Pieck ve Otto Grotewohl ortaklaşa bulundular. DDR 7 Ekim 1949'da resmen ilân edildi. Yeni kurulan bu siyasi yapının başkenti Doğu Berlin oldu. ABD, Britanya ve Fransa bu başkenti resmi olarak tanımadılar ve Doğu Berlin'i 'Doğu Alman hükümetinin merkezi' olarak adlandırdılar.⁵⁸

7 Kasım 1949'dan 11 Kasım 1949'a kadar devlet başkanlığı mevkiinde idareten duran Johannes Dieckmann'dan sonra Wilhelm Pieck (1876 – 1960) Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nin ilk devlet başkanı oldu. Johannes Dieckmann, Wilhelm Pieck'in ölümünden sonra yine idareten 7 Eylül 1960'dan 12 Eylül 1960'a kadar devlet başkanlığı mevkiinde bulundu. Wilhelm Pieck'in ölümünden sonra başkanlık kurumu lağvedilerek yerine Sovyet kollektivizmini esas model alan *Staatstrat* (Devlet Konseyi) geldi. Sovyet etkisinin artık mücessem olarak da ağır basmasının yegâne sebebi II. Dünya Savaşı zamanlarında SSCB'ye sürülmüş bir isim olan Walter Ulbricht'in SED üzerindeki etkisini 1960'dan itibaren iyice arttırmaya başlamasıydı.

Stalinist temayüllere olan bağlılığı ile de bilinen Ulbricht bilhassa mimari ve bayındırlaştırma hususlarında bu temayüllere bağlı kalarak DDR'deki şehirlere Stalinist mimariyi giydirmede en etkili rolü oynamıştır. Başkanlık kurumunun lağvının ve Pieck'in ölümünün yanında kabine başkanlığı (*Vorsitzender des Ministerrats*) kurumu varlığını korudu ve 12 Ekim 1949'da bu göreve gelen Otto Grotewohl öldüğü gün olan 21 Eylül 1964'e kadar bu görevi

⁵⁷ "Yalta Conference Agreement, Declaration of a Liberated Europe" (1945), History and Public Policy Program Digital Archive, National Archives. 1 Haziran 2019 tarihinde <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/116176.pdf?v=66b99cbbf4a1b8de10c56b38cf4fc50d> adresinden erişildi.

⁵⁸ Pugh, Emily (2014), *Architecture, Politics, and Identity in Divided Berlin*, University of Pittsburgh Press, Pittsburgh, p. 159

yürüttü. DDR tarihindeki diğer kabine başkanlığı görevini sırasıyla Will Stoph (1964 – 1973), Horst Sindermann (1973 – 1976), Will Stoph (1976 – 1989), Hans Modrow (1989 – 1990) ve Lothar de Maizière (12 Nisan 1990 – 2 Ekim 1990) yürüttüler.

Staatstrat (Devlet Konseyi) üyeleri *Volkskammer* (Alman Halk Meclisi) tarafından seçilecekti. *Volkskammer* ise 8 yılda bir halk tarafından seçiliyor idi. 8 Aralık 1958 tarihine kadar *Länderkammer* (Eyalet Meclisi) ile beraber yasama organı görevi gören *Volkskammer* bu tarihte *Länderkammer*'i lağvetti. 1950,1954,1958,1963,1967,1971,1976,1981,1986,1990 senelerinde de Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nde genel seçimler gerçekleştirildi.

DDR yönetim bakımından son derece dağınık bir sistemi haiz şekilde yapılandırılırken dışişlerinde de Sovyetler'in etkisinde kalarak kararlar veriyor idi. Bu etkilerin doğrultusunda Demokratik Almanya Cumhuriyeti 1950 yılında COMECON'a katıldı. 1956 yılında Varşova Paktı'na iştirak etti. Bu gelişmelerle beraber DDR bünyesinde kurulan Nasyonal Halk Ordusu (*Nationale Volksarmee – NVA*) Varşova Paktı'nın anahtar bileşenlerinden biri halini aldı.

Demokratik Almanya Cumhuriyeti kuruluşunun üzerinden çok uzun bir zaman geçmeden bir tek parti yönetimi şeklini aldı. 30 Mart 1950'den 20 Şubat 1990'a kadar varlığını koruyacak olan *Nationale Front der Deutschen Demokratischen Republik* (Demokratik Alman Cumhuriyeti Nasyonal Cephesi) SED güdümündeki 10 partinin birleşmesinden doğmuştu. Bu 10 parti dışında da Alman-Sovyet dostluğu topluluğu, Spor ve Teknoloji Derneği, Yazarlar Birliği, Çiftçiler ve Hayvan Yetiştiricileri Birliği, Mühendisler Odası, Nazi Rejiminde Gadre Uğramışlar Birliği, Gazeteciler Birliği gibi 14 tane organizasyon da SED'in güdümünde idi.

Böylesi bir tek parti yönetim şekline “diktatörlük” demek isteyecek olursak, bu kelimeyi Roma İmparatorluğu zamanında kullanılan anlamıyla kullanmak yerinde olacaktır. Çünkü Roma İmparatorluğu'nun Cumhuriyet Dönemi olarak tesmiye edilen kısmında, acil hallerde Senatus tarafından o anda görevli konsüllerden biri diktatör ilân edilirdi. Diktatörlük mutlak değil idi ve görev süresi en fazla 6 ay idi.⁵⁹ İşte bu bağlamda SED'in bir diktatörlüğü haiz olduğu söylenebilir. Çünkü 17 Haziran 1953 yılında Doğu Berlin'in muhtelif yerlerinde çıkan ayaklanmaları bastıran SED hükümeti değil Sovyet tankları olmuştur.

⁵⁹ Cornell, Timothy J. (1995), **The Beginnings of Rome: Italy and Rome from the Bronze Age to the Punic Wars (c.1000-264 BC)**, Routledge, New York, pp. 226-227

8 Şubat 1950’de ise eski CPSU üyesi olan ve İspanya İç Savaşı’nda (1936 – 1939) *General Gomez*⁶⁰ sahte ismiyle Sovyetler adına görev alan Wilhelm Zaisser (1893 – 1958) tarafından Stasi kuruldu. Wilhelm Zaisser daha sonra kendisi gibi Sovyet bağlarına sahip olan Rudolf Herrnstadt (1903 – 1966) ile beraber 17 Haziran 1953 hadiseleri sonrasında 23 Temmuz 1953’te SED’den ihraç edilmişlerdir. Bu iki ismin ihracında Moskova yönetiminden sonra en etkili unsurun Sovyetler’in “diktatörü” olan Walter Ulbricht (1893 – 1973) olduğunu beyan etmek gerekmektedir.⁶¹

Walter Ulbricht SED’in üçüncü kongresinde sunduğu 5 yıllık kalkınma planında Moskova’ya olan sadakatini son derece sathi bir şekilde tezahür ettirerek Stalin’in endüstriyel endişelerini ön plana çıkararak ve esasen sosyalist bir toplum inşasına müteveccih olmayan bir planı sundu. Fakat bu plan Sovyetler tarafından reddedildi ve SED 1952 yılında sosyalist bir toplum inşasının planlarına koyulmaya başladı.⁶²

İktisâdi ve politik olarak bu denli istikrarsız ve çalkantılı bir seyir takip eden DDR’de 1952 yılında 181.000 insan DDR’yi terk edip sürekli iktisâdi büyüme yaşamakta olan FRG’ye gittiler. 1953 yılında ise 180.000 kişi daha FRG’nin yolunu aynı endişelerle tuttu. Nitekim bu gelişmeler, sonu 17 Haziran 1953’teki ayaklanmalara kadar varacak olan SED yönetiminin kararlarına yol açtı. Bu kararlardan işçi sınıfını en rahatsız eden aynı maaşa daha fazla mesai kaidesini getiren endüstriyel normlara getirilmek istenen %10’luk artış idi.

SED bu rahatsızlığın sonucunda *Neuer Kurs*’u ilân etti. *Neuer Kurs* tüketim endüstrisinin geliştirilmesi, Batı Almanya’ya seyahatlerin daha az sınırlandırılması gibi vaatlerde bulunan ve fakat %10’luk norm artışına dokunmayan bir program idi ve bu programın ilânının akabinde de 17 Haziran 1953 ayaklanmalarına kadar varacak olan hadiseler silsilesi meydana gelmiş oldu.

Doğu Almanya’dan Batı Almanya’ya kitlesel göçlerin sürekli bir hal alması, sürekli fiyatı artan ham maddelerin ithalatının 1959 senesinde Doğu Alman ekonomisinin büyüme oranlarını düşürmesine yol açması gibi faktörler 1963 senesine gelindiğinde ise DDR’de iktisadi alanda Yeni Ekonomik Sistem’in (*Neues Ökonomisches System*)⁶³ benimsenmesi ile sonuçlandı.

⁶⁰ Childs, David and Popplewell, Richard (1996), **The Stasi: The East German Intelligence and Security Service**, Palgrave Macmillan UK, New York, p. 26

⁶¹ Childs, David and Popplewell, Richard (1996), **The Stasi: The East German Intelligence and Security Service**, Palgrave Macmillan UK, New York, pp. 54-59

⁶² Kitchen, Martin (2006), **A Modern History of Germany 1800 – 2000**, Blackwell Publishing, Australia, pp. 328-329

⁶³ **Richtlinie für das Neue Ökonomische System der Planung und Leitung der Volkswirtschaft [NÖSPL]**, Beschluß des Präsidiums des Ministerrates der DDR, 11. Juli 1963. 27 Mayıs 2019 tarihinde https://www.1000dokumente.de/pdf/dok_0114_noe_de.pdf adresinden erişildi.

Bu hadiseler cereyan ederken 1961 yılında inşa edilmiş olan Berlin Duvarı ile beraber de dünya kamuoyuna görünürde bir komünist-kapitalist zıtlaşması olduğu, yani Soğuk Savaş olduğu fikri insanlara Almanya üzerinden lanse edildi.

Duvarın inşasının akabinde, 1964 – 1967 seneleri arasında Yeni Ekonomik Sistem ile beraber DDR’de maaşlar arttı. Lüks mallara erişim kolaylaştı. Bu gelişmeler üzerine Doğu Almanya adına 1970 senesinde Beş Yıllık Plan (1971-1975) devreye sokuldu. 1959-1973 seneleri arasında Doğu Almanya’da endüstriyel üretim %8 oranında artış gösterdi.⁶⁴

Buradan çıkarılabilecek sonuçlardan birisi de şudur ki, bir sonraki bölümde ele alınacak Batı Almanya siyasî durumu ile mukayese edildiğinde, aslında yıllara yayılmış bir şekilde bu iki ülkeyi ortak bir siyasi sisteme, yani federal yönetime dair bir optimizasyona alıştırma çabasının olduğu rahatlıkla gözlemlenebilecektir. Çünkü Doğu Almanya adına ekonomik anlamda istikrarlı bir şekilde artan ivmeli hareketler Berlin Duvarı’nın imarından sonra başlamaktadır. Ayrıca duvarın sözde bir “anti-faşistlerden korunma bariyeri”⁶⁵ (Batı Almanya’yı kastederek) olduğu Erich Honecker tarafından sıklıkla dile getirilmiştir. Ancak sonuç olarak 3 Ekim 1990 tarihinde Honecker’in söylemiyle ‘faşist’ (Federal Almanya) oluşumun topraklarına nihai olarak ‘anti-faşist’ (Doğu Almanya) taraf dâhil olmuştur.

Nitekim ne yeni ekonomik sistem ne de beş yıllık plan, **Ossi*** olarak zikredilen Doğu Almanlar’ı, hayat şablonları bakımından çeşitlilik yaşayan Batı Almanlar’a imrenmekten alıkoyamamıştır. Bu imrenme yüzündendir ki 1961 yılında Berlin Duvarı’nın inşasına kadar Doğu Berlin’den Batı Berlin’e büyük miktarlarda göç olmuştur.

Almanlar’ı konsolide edecek olan ideal olsa olsa 1871’de yakaladıkları milli tabiat ruhunu diriltmek fikri olabilirdi.⁶⁶ Ancak Almanya’nın müttefikleri, siyasi açıdan Almanya’nın Batı ve Doğu olarak ikiye ayrılması hadisesine dair olumlu fikirler beslemekteydi. Bunun en güzel emsallerinden biri Fransız yazar François Mauriac’ın sözleridir:

⁶⁴ Arnold, Karl-Heinz (1974), **The National Economy Under Socialist Conditions: Objectives and Results in the GDR**, Translated by Intertext Berlin. Berlin: Panorama DDR.

⁶⁵ Markham, James. **After 25 Years of Berlin Wall, The Views Are Still Divided**, NY Times, 14 Ağustos 1986. 3 Haziran 2019 tarihinde <https://www.nytimes.com/1986/08/14/world/after-25-years-of-berlin-wall-the-views-are-still-divided.html> adresinden erişildi.

* Ossi, Doğu Almanya vatandaşlarını işaret etmek üzere kullanılan bir tabirdi. bkz. **Ossi Wessi** (2008), Editörler: Donald Backman and Aida Sakalauskaite, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle.

⁶⁶ German’s Prussian Ambition. 3 Haziran 2019 tarihinde <https://www.thetrumpet.com/627-germanys-prussian-ambition> adresinden erişildi.

*“Almanya’yı o kadar çok seviyorum ki ondan iki tane olması beni çok mutlu ediyor.”**

Mauriac’ın bu sözleri 1967 yılında dile getirdiğini düşünecek olursak şu sonuca varabiliriz; Walter Ulbricht ve dolayısıyla Politbüro’nun çok büyük tesiri altında olan DDR’nin sosyalist bir DDR inşa etme gayesiyle başta devlet daireleri olmak üzere hemen hemen her yerden Almanya (*Deutschland*) ibarelerinin kaldırılması ve FRG’de de çok istikrarlı bir şekilde kemikleşmeye başlayan kapitalist hayat tarzıyla beraber Mauriac’ın deyişiyle Almanya’dan sadece harita üzerinde değil fiilen de iki tane olması Mauriac’ın beyanının alt metinlerini teşkil etmektedir diyebiliriz.

Yukarıda zikredilen ekonomik hadiselerin yanında Doğu Almanya adına dikkat çekici olaylardan birisi de Hallstein Doktrini’dir. Bu doktrin özü itibariyle FRG’nin dış politikada Almanlar adına yegâne tüzel kişilik olarak telakki edilmesinin beyanından ibarettir. Detaylandırmak gerekirse, Doğu Almanya, beynelmilel tanınırlık hususunda Federal Almanya tarafından hususi bir hariç tutulmaya maruz bırakılmak istenmiştir.

Doğu Almanya’yı resmî olarak tanıyan üçüncü taraf ülkeler ve Doğu Almanya ile diplomatik münasebetler kuran ülkelerin de bu yaptıklarının alenen dostça olmayan hareket olarak nitelendirileceği beyân edilmiştir. Almanlar’ın dış politikasındaki tek temsil gücü olma (*alleinvertretungsberechtigt*) iddiası ve talebi (*alleinvertretungsanspruch*) Federal Almanya’ya aittir diye de bu doktrin nihayete erdirilmiştir. 1955 ila 1969 yıllarında Federal Almanya’nın yürürlükte tuttuğu bu doktrin hiç de beklenen etkiyi vermemiş, aksine Doğu Almanya’nın gelişen dış politika –özellikle Afrika ülkeleri ile kurulan temaslar⁶⁷-hamlelerine karşı pasif kalmaktan öteye gidememiştir.

Ülkelerin birer birer Demokrat Almanya’yı tanımaları işbu doktrinin garâbetini iyice ortaya çıkarmıştır. Nitekim diplomatik münasebet kurulmaması gereken ülke sayısı bu doktrine bağlı kalındığı müddetçe artacaktı. Hallstein Doktrini ’nin Batı Almanya’ya diplomatik veçhede pahalıya patlaması sonucu, daha ılımlı bir doktrin benimsendi: Scheel Doktrini⁶⁸ Doktrin kısaca Doğu ve Batı Almanya’nın dış politikalarında ortak bir zemin yakalamak adına müzakerelerde bulunmasını kolaylaştıran bir içeriğe sahipti.

* İfadenin orijinali: “*J’aime tellement l’Allemagne que je suis heureux qu’il y en ait deux.*” McLachlan, Gordon (2004), *The Rough Guide to Germany*, Rough Guides, Edinburgh, pp. 8.

⁶⁷ Winrow, Gareth M. (1990), *The Foreign Policy of the GDR in Africa*, White, Stephen (Ed.), Cambridge University Press, New York, p. 73

⁶⁸ *Gerät Brandt in Zeitnot?* (1972), Die Zeit, Deutschland. 3 Haziran 2019 tarihinde <https://www.zeit.de/1972/07/geraet-brandt-in-zeitnot/komplettansicht> adresinden erişildi.

Scheel Doktrini 1970’li yıllar itibariyle Demokratik Almanya Cumhuriyeti’ndeki siyasi paradigma değişiminin tezahürlerinden yalnızca birini ifade etmekteydi. Batı Almanya’nın Cumhurbaşkanlığı görevini 1 Temmuz 1974’ten 30 Haziran 1979’a kadar yürüten Scheel’den sonra ise DDR adına Scheel doktrininin esamesi ekonomik çalkantılardan dolayı okunacak seviyeye çıkamadı. Bu ekonomik çalkantıların ne denli ciddi olduğuna emsal olarak Bavyera eyaleti lideri (*Ministerpräsident*) ve CSU’nun 1961’den 1988’e kadar liderliğini de yapmış olan Franz Josef Strauß’un DDR’ye yaklaşık 10 Milyar Alman Markı (*Deutsche Mark*) kredi vermesi hadisesi verilebilir.

Strauß’un bu hamlesi CDU/CSU koalisyonun DDR ekonomisini çökmeye terk etme politikasıyla taban tabana zıtlık teşkil etmiştir. Hatta bu zıtlık hâlihazırda CDU/CSU birliğinin Avrupa Entegrasyonu ve *Ostpolitik* hamlelerinden oldukça rahatsızlık duyan bir kanadın Strauß’un DDR’ye finansal desteği sonrasında yeni bir parti kurmasına dahi sebep oldu: CSU’dan ayrılan Franz Handlos ve Ekkehard Voigt, Franz Schönhuber ile beraber 26 Kasım 1983’de Cumhuriyetçiler Partisi’ni (*Die Republikaner*) kurdu.

Strauß’un DDR’ye finansal yardımda bulunması ve çok büyük ihtimal verilen 1982 DDR ekonomisinin çöküş yılı olacak fikrini ötelemesi kısa vadede FRG’nin politikalarına zıt bir durum teşkil etmiş gibi görünse de DDR’yi uzun vadede bu ekonomik yardım ile hem siyasi hem de sosyolojik olarak pasifize etmiş olacaktı. Çünkü DDR bu yardıma mukabil olarak uzun vadede FRG’ye Berlin Duvarı’ndan daha fazla insan, iş gücü ve fikir ithal etmiş olacaktı. Bunun yanında DDR’nin kendi başına ekonomisini ayakta tutamayıp 1990’a kadar sürecek olan ekonominin açık vermesi hadisesinin devamı da uzun vadede Strauß’un finansal yardımının DDR’nin mevcudiyetini sarsan bir veçhesinin olduğu fikrini de ortaya koymaktadır.

Bu hadiseler ek olarak DDR siyasi hayatındaki en önemli kırılma veyahut sapma noktası denilebilecek bir hadiseye değinmek faydalı olacaktır. Rüdersdorf’ta bulunan ve Doğu Almanya’nın Sosyalist Realist esintili en önemli mimarî eserlerinden Kulturhaus’un (***The Kulturhaus ‘Martin Andersen Nexö’***) inşâsının bidayetinde vesile olan Walter Ulbricht’in yerini 1971 yılında Erich Honecker (1912 – 1994) aldı. Konrad Adenauer faktörünün de etkili olduğu bir ortamda, Doğu Almanya’nın izole edilmesi fikrinin adım adım yedeğe alınarak nihayetinde unutulmaya terk edilmesi ile birlikte Batı ile bütünleşmenin, yani ***civilization*** karşısına ***kultur*** ile çıkmama taahhüdünün bir sonucu olarak Almanya’nın tekrar birleştirilmesine dair fikirler yine dimağlarda canlılığını muhafaza etti.

1969 yılında CDU'nun yerine SPD'nin iktidara gelmesiyle Federal Almanya'da bu bütünleşme çabaları kuvveden fiile artmaya ve arttırılmaya başlandı. Willy Brandt'ın (Gerçek ismi Herbert Ernst Karl Frahm'dır) Federal Almanya Şansölyesi olduğu dönemde **Ostpolitik** (Doğu (Almanya) Politikası) hayata geçirildi. DDR 'nin tanınması, FRG ile ilişkileri artık olumsuz etkilemeyecekti. **Ostpolitik** sayesinde artık, Sovyetlerle beraber bir siyasi program yürüten Doğu Avrupa'daki ülkelere, siyasi simsarlıkta bulunacak bir FRG söz konusuydu.⁶⁹

1974 senesine kadar nüfuzunu kuvveden fiile geçirmiş olan **Ostpolitik**, FRG'nin DDR'yi izole etmekten vazgeçmesi ve onun da dâhil olduğu Doğu Bloku diye tesmiye edilen ülkelerle olan ilişkileri normalleştirme girişimlerinden ibaretti.

4 Eylül 1974 tarihinde ise ABD, DDR'yi resmen tanıdığına dair Doğu Alman hükümeti ile diplomatik bir düzenleme hususunda müşterek bir karara vardı. Nitekim bu hadisenin vuku bulmasına rağmen ABD Federal Almanya'yı yegâne Alman dış politikası temsilcisi olarak, 1990 senesinde vuku bulan DDR'nin FRG'ye ilhakı hadisesine kadar resmen tanıdı.

1981 senesinde ise Doğu Almanya için gerek sosyolojik gerekse politik manada bir inkılap yaşanmasına vesile olacak bir hadise cereyan etti. Batı Almanya Şansölyesi Helmut Schmidt'in Doğu Almanya'ya gerçekleştirdiği resmi ziyaretinin sonucu olarak Doğu Almanya vatandaşlarının Batı Almanya'yı ziyaret etme imkânlarında kolaylığa gidildi. 1986 yılına kadar her yıl takribi 250.000 Doğu Almanya vatandaşı Batı Almanya'yı ziyaret etti. Üstelik her aileden yalnızca bir kişinin bu ziyareti gerçekleştirme hakkı bulunmasına rağmen bu denli ciddi sayılarda ziyaret mümkün olmuştu.

Doğu Alman hükümeti aynı zamanda Batı Almanya'ya göç için birtakım izinleri de devreye soktu. Bütün bu hareketlerin akabinde FRG, Western Bank'tan birtakım borçlar alması ve sıcak para teminini sağlayabilmesi adına Doğu Almanya'nın garantörü oldu.⁷⁰ Garantörlüğün vuku bulduğu tarihler 1983 ve 1984 idi. Doğu Almanya da Batı Almanya'nın bu bonkörce jestine karşılık birtakım siyasi imtiyazları göze aldı.

1987 senesine gelindiğinde ise Erich Honecker Batı Almanya Şansölyesi Helmut Kohl (1930 – 2017) tarafından Bonn'da kabul edilecekti. FRG ve DDR arasındaki ilişkilerin iyileştiği bu dönemlerden sonra 1989 senesinde Macaristan'ın sınırlarını 13.000 civarında Doğu Alman

⁶⁹ **European Integration and the Cold War: Ostpolitik – Westpolitik, 1965-1973** (2007), Ed. by N. Piers Ludlow, Routledge, New York

⁷⁰ **East Germany in Comparative Perspective** (2005), Editörler: Childs, David, Baylis, Thomas A., Rueschemeyer, Marilyn, Routledge Press, New York, pp. 151-152.

vatandaşına açarak, yeşil sınır adlı bölgeden önce Çekoslovakya sonra da Avusturya üzerinden Batı Almanya'ya geçişleri ve sonrasındaki kitlesel hareketler Erich Honecker'in istifası ile sonuçlanacaktı.

Eylül 1989'da görevden ayrılan Honecker'in koltuğuna Ekim 1989'dan Alman komünist siyasetçi Egon Krenz (1937-) *Staatstrat*'ın ve dolayısıyla DDR'ın başına geldi. Böylece Egon Krenz DDR'ın son genel sekreteri unvanına sahip oldu. 6 Aralık 1989'da Krenz'den sonra 5 Nisan 1990'a kadar Manfred Gerlach (1928 – 2011) *Staatstrat* başkanlığı görevini devraldı. Gerlach'dan sonra ise DDR'ın FRG'ye katılacağı zamana kadar *Volkskammer*'in başında Sabine-Bergmann-Pohl bulundu.

Hans Modrow (13 Kasım 1989 – 12 Nisan 1990) ve DDR'ın demokratik seçimlerle seçilmiş tek başbakanı ve aynı zamanda son başbakanı olan Lothar de Maiziére (12 Nisan 1990 – 2 Ekim 1990) de 3 Ekim 1990'a kadar DDR'nin çok başlı yapısının başında duran diğer isimler olmuştur.

2.2. II. Dünya Savaşı Sonrası Batı Almanya'da Siyasî Durum

1933 ile 1945 yılları arasında Alman halkı üzerinde hüküm sürme gücünü elinde bulunduran Nasyonal Sosyalist dönemden sonra ikiye ayrılan Almanya'nın hâlen ömrünü devam ettiren bir diğer parçası ise Federal, yani Batı Almanya'dır.

23 Mayıs 1949'da Temel Kanun (*Grundgesetz*) 'un yürürlüğe girdiğinin ilânı ile beraber Federal Alman Cumhuriyeti teşekkül ettirildi. Bu yeni teşekkül çatısı altında yapılan ilk seçimler 14 Ağustos 1949 tarihinde gerçekleştirildi. CDU'dan Konrad Adenauer yeni ülkenin ilk şansölyesi oldu.

Uluslararası sahada, Federal Almanya'nın Demokrat Almanya'ya nazaran her zaman daha parlak ve daha tercih edilir bir imajı olagelmıştır. Bu da liberalizm adıyla insanlara politik sahada sunumu yapılan *civilization*⁷¹ mefhumuna Federal Almanya'nın, ABD güdümünde bir siyasi yolu tutması sebebiyle Demokrat Almanya'dan daha yakın olmasındandı hiç kuşkusuz.

İktisadi olarak oldukça etkin bir politika güden FRG 1951 yılında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun bir azâsı oldu. 1957 yılında, bugün Avrupa Birliği adıyla bilinen Avrupa

⁷¹ **East Germany in Comparative Perspective** (2005), Editörler: Childs, David, Baylis, Thomas A., Rueschemeyer, Marilyn, Routledge Press, New York, pp. 151-152.

Ekonomik Topluluğu'nun teşekkülünü sağlayan ve Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'un da taraf olduğu 25 Mart 1957 tarihli Roma Antlaşması'nda⁷² da hazır bulundu. Batı Almanya NATO'ya da katıldı. Parasal reform ve Marshall Planı çerçevesindeki fiillerden ötürü Federal Alman ekonomisi fiskal boyutta büyük bir ivme yakaladı.

1952 senesine gelindiğinde Almanlar **Holocaust**⁷³ diye isimlendirilen hadiselerde mağdur konumuna düştüğü beyân edilen kişilerin sorumluluğunu kabul etti ve İsrail Dışişleri Bakanı Moshe Sharett ile Şansölye Konrad Adenauer arasında bir savaş tazminatı mutabakatı imzalandı. 1956 senesinde ise II. Dünya Savaşı'nda esir düşen Alman askerlerinin son kısmının SSCB'den Almanya'ya dönüşleri vuku buldu.

13 Ağustos 1961'de Batı Berlin'e izinsiz geçişlerin Demokratik Almanya tarafından yasaklanması üzerine Doğu ve Batı Almanya gibi bir dikotomi zihinlerde tebellür etmeye başlamış oluyordu. Walter Ulbricht tarafından inşa ettirilen Berlin Duvarı öyle dikkatli bir şekilde tarassut altında tutuluyordu ki, literatüre “ölüm şeridi” (**todesstreifen**) kavramı dâhil oldu. 28 yıl boyunca birçok insan bu duvarı geçmeye teşebbüs ettikleri için canlarından oldu. Walter Ulbricht Sovyet devletine her yönden öylesine bağlıydı ki 1950 senesinde Doğu Almanya Bayındırlık Bakanı'nı mimari çalışma gezisine dahi çıkartmıştı.⁷⁴

Sene 1963'ü gösterdiğinde ise Almanlar için politik açıdan dopdolu bir hadiseler yumağı söz konusuydu. ABD'nin 35. Başkanı olan John Fitzgerald Kennedy, 26 Ocak 1963'te meşhur **Ich bin ein Berliner** ifadesini Berlin belediye binasında dile getirip Batı Berlin'in özgürlüğünün garantörlüğüne soyunmuştu.

Yine 1963 senesinde Élysée Antlaşması meydana geldi. Batı Almanya ve Fransa 22 Ocak 1963'te, uzlaşmalarının bir nişanesi olarak dostluk antlaşması yaptılar. Bu antlaşmanın Organizasyon alt başlığının ilk maddesiyle her iki ülkenin en üst politik makamlarda yılda en az iki kez ortak programlar güderek hareket etmesi senede bağlanmıştır.⁷⁵

Der Spiegel'de 1962 yılında yayımlanan ve literatüre *Spiegel Skandalı*⁷⁶ olarak geçen, FRG'nin nasyonal güvenliğine dair iddialar taşıyan metin ile beraber Adenauer kabinesinin ani

⁷² **The Treaty of Rome**, 25 March 1957. 29 Mayıs 2019 tarihinde https://ec.europa.eu/romania/sites/romania/files/tratatul_de_la_roma.pdf adresinden erişildi.

⁷³ **The Treaty of Rome**, 25 March 1957. 29 Mayıs 2019 tarihinde https://ec.europa.eu/romania/sites/romania/files/tratatul_de_la_roma.pdf adresinden erişildi.

⁷⁴ Ockman, J. (1993), *Architecture Culture 1943-1968: A Documentary Anthology*, Rizzoli, New York, pp. 125

⁷⁵ French – German Treaty of 22 January 1963, 28 Mayıs 2019 tarihinde

⁷⁶ Coy, Jason P. (2011), **A Brief History of Germany**, Facts on File, New York, pp. 211-212

istifalarından sonra nihai olarak FRG'nin ilk şansölyesi Konrad Adenauer da Ekim 1963'te istifa etti. Yerine yine bir Hristiyan Demokrat olan eski Ekonomi Bakanı Ludwig Erhard (1897 – 1977) geldi.

Ludwig Erhard döneminde Doğu Bloku ile olan gergin ilişkilerin rahatlatılması adına girişimlerde bulunma imkânı ve Konrad Adenauer döneminde 1950'lerdeki Hallstein Doktrini'nin DDR ile ilişkileri akamete uğratan etkilerini düzeltme yolunda imkanlar olmasına rağmen herhangi bir adım atılamamıştır. Buna mukabil 1966'da Fransa Başkanı Charles de Gaulle'nin Fransa'yı NATO'nun askeri yapılanmasından çekmesi ve Gaulle'nin FRG'yi ya Fransa ile iş birliğine yahut da II. Dünya Savaşı sonrası anlaşma yaptığı devletlere olan yükümlülükleri yerine getirmesi arasında bir tercihe zorlaması vuku buldu. Politik olarak çözüm üretemeyen FRG'de ekonomideki durgunluk da üçlü CDU/CSU/FDP koalisyonunun dağılmasına yol açtı. Ludwig Erhard 30 Kasım 1966'da FRG Şansölyeliği görevinden istifa etti.

Tarihler 1966'yı gösterdiğinde ise Federal Alman yönetimi bir ilke şahitlik edecekti. CSU, CDU ve SPD'den müteşekkil üçlü bir koalisyon yönetime gelmişti. CDU üyesi ve aynı zamanda Baden-Württemberg eyaleti Başbakanı (*Ministerpräsident*) Kurt Georg Kiesinger (1904 – 1988) şansölyeliğe, SPD Başkanı Willy Brandt (1913 – 1992) ise şansölye yardımcılığı ve aynı zamanda dışişleri bakanlığı görevlerine gelmişti.

Yeni Şansölye Kiesinger eski bir NSDAP üyesiydi ve II. Dünya Savaşı sırasında Alman Dışişleri Bakanlığı'nın radyo propagandası bölümünde görev almıştı. II. Dünya Savaşı sonrasında Almanya'yı işgal eden devletler tarafından tutuklanarak savaş suçundan yargılanmış fakat bu yargılanmadan beraat etmiştir. Bu Nazi geçmişi yüzünden görev süresi boyunca SPD'deki muhalifleri, Kiesinger ile beraber hareket eden herkesi vatan haini ilân etmiş ve solcu entelektüel zümre de bütün malvarlığına el konması bahsinde oldukça ciddi taleplerle ortaya çıkmışlardır.

Kiesinger'in görev süresi boyunca yaşanan bu çalkantılı ortama rağmen Yugoslavya, Çekoslovakya ve Romanya gibi Varşova Paktı'nın muhatabı ülkeler ile olan gerilimleri azaltmıştır. Bunun yanında FRG, Ludwig Erhard döneminde had safhaya gelen ekonomik durgunluktan da Kiesinger kabinesinin adlıği birtakım tedbirler ile beraber 1968 yılı itibariyle çıkmayı başarmıştır. Fakat aynı yıl içerisinde, ABD ve Fransa'daki kampüs ayaklanmalarının

bir uzantısı olarak, FRG'deki üniversite kampüsleri başta olmak üzere ülkenin birçok yerinde radikal temayüller gösteren gösteriler büyük bir artış göstermeye başlamıştır.⁷⁷

Hatta bu gösteriler öylesine taraftar topladı ki tarihler 14 Mayıs 1970'i gösterdiğinde bir terör örgütü kuruldu. Bu terör örgütüne bir parantez açmak yerinde olacaktır; Kızıl Ordu Fraksiyonu (**Fraktion der Roten Armee**), kendisine ideolojik meşruiyet zemini olarak Marksist görüşleri ileri süren, genç, öğrenci ve okulunu yarıda bırakmış öğrencilerden müteşekkil bir terör örgütü idi. Radikal solcu Ulrike Meinhof tarafından kurulan ve bir diğer adı da zaten Baader – Meinhof Grubu olan bu oluşum hâlihazırdaki hükümet teşekkülünün lağvedilmesi gerektiğini düşünen bir mantıkla polis ve askere karşı silahlı çatışmalara girdi, kaçırma eylemlerine girişti, banker diye nitelendirilebilecek zengin isimleri hedef aldı.

1977 yılında federal savcı (**bundesanwaltschaft**) Siegfried Buback'ın⁷⁸ öldürülmesi (7 Nisan 1977) ve Dresdner Bank yönetim kurulu başkanı Jurgen Ponto'nun⁷⁹ öldürülmesi (30 Temmuz 1977) gibi eylemlerle faaliyetlerinin zirvesine ulaşan RAF 1998'e kadar varlığını devam ettirdi.

1969 senesine gelindiğinde ise ilk kez bir SPD üyesi Federal Almanya Şansölyesi olacaktı. Bu kişi Willy Brandt'tan başkası değildi. Willy Brandt, sosyal refah sisteminden eğitimin daha tesirli olmasına kadar uzanan birtakım yenilikleri sosyal – liberal bir hükümet ideolojisi çatısı altında gerçekleştirdi.

7 Aralık 1970 tarihinde ise Willy Brandt Varşova Gettosu kurbanlarının anıtının önünde dizlerinin önüne çökerek dünya kamuoyunun önünde poz verdi (Şekil 9). Elbette ki bu Almanya'nın bu hususa dair uzlaşmaya meyilli olduğuna dair bir nişane olarak telakki edildi. Diz çöktüğü aynı günün içerisinde Willy Brandt'ın temsil ettiği Federal Almanya ile Polonya arasında bir barış antlaşması imzalandı. Polonya ile yapılan bu antlaşma büyük oranda Moskova Antlaşması'na (12 Ağustos 1971) benzemekle birlikte Polonya bir Alman tehdidine karşı sınırlarını garanti altına almış ve FRG'yi tanımıştır. Moskova Antlaşması'ndaki bahis konusu şey ise şöyle özetlenebilirdi: FRG, DDR'nin sınırlarını kabul etmiş ve Sovyetlerle DDR adına yapılan bu anlaşma Ostpolitik'in devamlılığını güvence altına alınmıştır.

Willy Brandt, Konrad Adenauer'in batıya entegre olmak politikasını, Doğu Avrupa'ya da açılarak devam ettirmek niyetindeydi. SPD azâsı ve 1969'dan 1972'ye kadar Şansölye Ofisi

⁷⁷ Coy, Jason P. (2011), **A Brief History of Germany**, Facts on File, New York, p. 214

⁷⁸ Smith, J. And Moncourt, André (2009), **The Red Army Faction: A Documentary History Volume I: Projectiles for the People**, PM Press and Kersplebedeb, New York, pp. 490-492

⁷⁹ A.g.e., p. 494

Sekreteri olarak görev yapan ve Ostpolitik'in vücuda gelmesini sağlayan kişi olarak bilinen Egon Bahr'ın 15 Ocak 1963'te beyân ettiği meşhur ifadesi Willy Brandt'ın yaptıklarının bir hûlasası idi: “*Wandel durch Annäherung*”^{*} (Uzlaşarak değiştir). Nitekim bu mottounun en tebellür etmiş hâli 1970 senesinde Federal Almanya Şansölyesi Willy Brandt ile DDR'nin Bakanlar Kurulu Başkanı olan Willi Stoph arasında gerçekleşen zirve idi. Bu zirvenin gerçekleştiği coğrafi konum ise ayrıca dikkate şayan idi.

Bugünkü Tübingiya eyaletinin başkenti olan Erfurt'ta, yani Almanya'nın coğrafi merkezine en yakın olan şehirde bu uzlaşma zirvesi vuku bulmuştur. Nitekim Ostpolitik ve Willy Brandt liderliğindeki Federal Almanya'nın bu uzlaşma politikaları, ilgili kurumlar tarafından ödüle layık görüldü. 1971 senesinde Willy Brandt'a Doğu Avrupa ülkeleri ile iyi geçinmesi hasebiyle Nobel Barış Ödülü verildi.

3 Eylül 1971 tarihinde ise literatürde kendine “Batı Berlin Hakkında Dörtlü Mutabakat” (*Quadrupartite Agreement on Berlin*) şeklinde yer bulan bir diplomatik anlaşma cereyan etti. Fransa, ABD, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ve Birleşik Krallık arasındaki bu mutabakat 3 Ocak 1972 tarihinde bir resmi seremoni ile imzalandı. Böylelikle İkinci Dünya Savaşı sonrası Almanya'nın hâlen işgal altında olduğu ikrar edilmiş oldu.

“*Détente*” yani gergin ilişkileri rahatlatma politikası ile bu işgalin devamlılığını meşru bir zemine oturtma gayesi güden bu 4 ülke aynı zamanda Berlin'in nihai politik durumunu tanımlamaktan bilhassa imtina ve ictinâb etmişlerdir. Berlin Mutabakatı olarak da bilinen bu dörtlü mutabakatta Berlin kelimesi dikkate değer bir biçimde kullanılmamıştır. Sadece “söz konusu bölge” denilerek zımnen Berlin'e atıflarda bulunulmuştur.

Dörtlü Mutabakat metni, İngilizce, Fransızca ve Rusça olarak hazırlanmış ve Almanca nüshasına lüzum bulunmamıştır. Bu yüzden Doğu ve Batı Almanya bu mutabakat metninin muhtelif tercümelerini kullanmışlardır.⁸⁰ 21 Aralık 1972 tarihinde Doğu ve Batı Almanya arasında imzalanan Temel Antlaşma (*Grundlagenvertrag*) ile beraber ise taraflar birbirlerini ilk defa müşterek olarak devlet statüsünde tanımışlardır.

^{*} Bkz. https://www.deutschlandfunk.de/wandel-durch-annaeherung.871.de.html?dram:article_id=254006

⁸⁰ “*DONE at the building formerly occupied by the Allied Control Council in the American Sector of Berlin this 3rd day of September 1971, in four originals, each in the English, French and Russian languages, all texts being equally authentic.*”, Quadrupartite Agreement on Berlin (Berlin, 3 September 1971) Part III – Final Provisions, 25 Mayıs 2019 tarihinde https://www.cvce.eu/content/publication/2003/3/12/9bfc5f55-8e0d-46ee-9f7f-8e9a7c945fa7/publishable_en.pdf adresinden erişildi.

Böylece Federal Almanya, Hallstein Doktrini'nden Ostpolitik'in devamlılığı adına feragat etmiş ve bu doktrin Temel Antlaşma (Aralık 1972) ile artık hükümsüz hâle gelmiştir. Bu antlaşmanın imzalanması iki Alman devletinin de beynelmilel sahada tanınmasına sebep oldu. 8 Aralık 1973 tarihinde iki Alman devleti de Birleşmiş Milletler bünyesine katıldı. FRG, DDR'nin yanında, 1972 senesinin aralık ayında Avustralya, 1973 senesinin şubat ayında Birleşik Krallık, Fransa ve Hollanda ve Aralık 1974'te ABD ile diplomatik münasebetlerini sarahate kavuşturmuş oldu.

Diplomatik sahada sükse yapan *Ostpolitik*'in kuvveden fiile geçirilmesine en büyük pay sahibi olan Willy Brandt'ın adı 1973 senesinde bir casusluk hadisesi ile anılır oldu. Günter Guillaume'nin, Demokratik Almanya'nın devlet güvenlik servisi olarak 8 Şubat 1950'de faaliyete başlayan teşekkül olan Stasi'nin bir casusu olduğuna dair malumat Batı Alman güvenlik organizasyonları tarafından elde edildi. Günter Guillaume aynı zamanda Willy Brandt'ın sekreterliği görevini de üstleniyordu. Willy Brandt ise bu esnada görevine devam etmeyi bir süre sürdürdü.

Buna ek olarak Willy Brandt, Guillaume ile özel bir tatile çıktığını kabul etti. Guillaume 24 Nisan 1974'te bu malumatlar doğrultusunda tutuklandı. Tutuklanma hadisesinin üzerinden iki hafta dahi geçmeden de Willy Brandt 6 Mayıs 1974 tarihinde istifasını verdi. Bunun yanında Brandt, 1987 senesine kadar SPD'deki başkanlık görevine devam etti. Brandt'ın istifası üzerine Federal Almanya'da şansölyelik görevini yine bir SPD üyesi olan Helmut Schmidt aldı. Schmidt görevi boyunca beynelmilel sahada Almanya için sükûnet fakat içişlerinde karmaşıklıklarla dolu bir döneme şahitlik etti.

Helmut Schmidt II. Dünya Savaşı'nda Alman ordusuna alındı. Savaşın ardından 1946'da Hamburg'da bir üniversite öğrencisi iken SPD'ye üye oldu. Şansölyeliğinden önceki kabinede savunma ve maliye bakanlığını görevlerini yürüttü. Schmidt şansölyeliğe ise 1973 petrol krizinin, FRG'deki enflasyonu, ekonomiyi felce uğratacak kadar arttırdığı bir zamanda geldi.

ABD'de 1960'lı yıllarda işçi, öğrenci ve kara derili insanların beraber yürüttükleri batı karşıtı eylemleri minimize etmek adına ortaya çıkan çevreci hareketlerin Almanya'da da etkileri görülmekteydi ve Schmidt'in nükleer enerji mevzusundaki kararlılığı bu çevreci hareketlerin karşıtlıklarına rağmen canlılığını korudu.

Helmut Schmidt aynı zamanda **Alman Güzü** (*Deutscher Herbst*) olarak anılan, Kızıl Ordu Fraksiyonu'nun (RAF) terör eylemlerini arttırdığı dönemde (7 Nisan 1977 – 18 Ekim 1977) de oldukça kararlı ve dirayetli bir yöneticilik becerisi göstermiş ve RAF'ın iş birliği taleplerini net

bir dille reddedip süreci 1972 Münih Olimpiyatları'ndan 2 ay sonra kurulan GSG 9 timi ile atlatmayı tercih etmiştir.⁸¹

1976 Bundestag seçimlerini CDU'nun arkasında 2. sırada tamamlayan SDP ve Helmut Schmidt için işler bu tarihten sonra iyi gitmemeye başladı. FRG'de devam eden ekonomik durgunluk (*stagnation*), sürekli artmakta olan işsizlik, çalışanların gittikçe artan memnuniyetsizlikleri gibi somut hadiseler cereyan etmekteydi.

Schmidt'in beynelmilel sahada sükûnet içinde sürdürdüğü ve Varşova Paktı ülkeleriyle iyi geçinmesine müteveccih politikalar, SSCB'nin agresif dış politika hamleleri ve 1980'deki Afganistan işgaliyle beraber doğruluğu tartışılan hamleler olarak kamuoyunun önünde idi. Alman muhafazakarları da bir yandan ülke güvenliğine yapılan harcamaların arttırılmasına yönelik Schmidt'e taleplerde bulunuyordu. Bütün bunlar Schmidt'in gücünün gitgide azalmasına sebep olacaktı ve nihayet 1982 yılında, Helmut Schmidt'e Bundestag tarafından güvensizlik oyu verilerek Alman Şansölyeliği görevi sonlandırıldı.

1980'li yıllar bir diğer yandan da Almanya'da yeni bir politik yapılanmaya şahitlik ediyordu: Yeşiller (*Die Grünen*). 1983 senesinde Bundestag'a ilk kez giren Yeşiller, örgü süveter ve ayçiçekleri ile meclise girdiler. Bu tutumları elbette çevreci ve "barış statükocusu" bir parti olduklarının da bir tezahürü idi. Nitekim 1990'da Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesine karşı çıkan bu oluşum ilerleyen yıllarda SPD ile koalisyon zamanında Kosova ve Afganistan'a asker gönderilmesine destek olacaktı.⁸² Yeşiller özelinde Almanya'da meydana gelen siyasi dönüşüm de bu minvalde rahatlıkla gözlemlenebilir. 1980'li yıllarda siyaset alanında global bir anlayış-tıpkı mimaride olduğu gibi- Batı Almanya'da etkisini arttırıyordu.

Yeşiller'in Bundestag'a dâhil olduğu 80'li yıllarda şansölyelik makamında da bir devir-teslim söz konusu idi. Helmut Kohl 1982'den itibaren Federal Almanya'nın şansölyeliği görevini üstlenmişti. FDP'nin üçlü koalisyonu terk etmesi üzerine CDU ve SPD'den müteşekkil bir koalisyonu Helmut Kohl teşekkül ettirdi.

Helmut Kohl II. Dünya Savaşı'na savaşın bitmeye yakın zamanlarında katıldı. Bu yüzden hiç göğüs göğüse çarpışma görmeden savaştan döndü. Dolayısıyla yeni yeni organize olan CDU'ya üye olması ye yerel politikaya genç yaşlarında adım atması mümkün oldu. 1969'da CDU genel başkan yardımcısı ve 1973'te CDU genel başkanı oldu. 1983 FRG Bundestag seçimlerinin

⁸¹ Coy, Jason P. (2011), *A Brief History of Germany*, Facts on File, New York, p. 218

⁸² <https://www.br.de/nachrichten/deutschland-welt/kosovo-einsatz-1999-tabubruch-bei-den-gruenen,RNAdOEw>

akabinde Alman muhafazakarlarının Bundestag’da desteğini arkasına alarak NATO’nun FRG üzerinde nükleer füze ikame etmesi fikrini sol görüşlü Bundestag üyelerine rağmen kuvveden fiile geçirtti.

Kohl, 1984 yılında Fransa Başkanı François Mitterland (1916 – 1996) ile I. Dünya Savaşı’nın en kanlı muharebelerinden birinin yaşandığı Verdun’da buluşup iki ülkenin I. ve II. Dünya savaşlarında birbirlerine karşı olan tutumlarının geçmişte kalmasına müteveccih bir mutabakata vardılar. 1985’de ABD Başkanı Ronald Reagan (1911 – 2004) ile Bergen-Belsen Toplama Kampı’nı ve Bitburg’daki Alman Askeri Mezarlığı’nı ziyaret eden Kohl, Bitburg ziyareti esnasında beklenmedik bir şey ile de karşılaşmıştı; askeri mezarlığa SS askerleri de gömülüydü. Bu hadiseye ve Bundestag’daki Kohl karşıtı sol cenaha rağmen Helmut Kohl 1987 FRG Bundestag seçimlerini kazandı. Kohl, 1987 sonrasında FRG tarihinde bir ilke imza atarak DDR lideri Erich Honecker’i Batı Almanya’ya davet etti.

Helmut Kohl dönemindeki bütün içişleri ve dışişleri meselelerini gölgede bırakan nihai hadise ise 1989 güzünde cereyan etti. 13 Ağustos 1961 tarihinde Walter Ulbricht’in inşâ ettirdiği Berlin Duvarı 9 Kasım 1989 tarihinde yıkıldı. Bu hadise Doğu ve Batı Almanya’nın siyasî ayrılığına son veriyordu ancak hadisenin beynelmilel yanal sebepleri çok daha enteresan idi. Nitekim hâlihazırda zaten demokratik bir yönetim altında olduğu iddia edilen yerler, Berlin Duvarı’nın yıkılması arifesinde, Macaristan ve Polonya gibi ülkeler demokrasi talebinde bulunmaya başladılar.⁸³

Bu da esasında Soğuk Savaş adı verilen dönemin çift kutuplu dünyada olunduğunu iddia eden zihni yapısının bir yalandan ibaret olduğunu gösterir nitelikteydi. Çünkü II. Dünya Savaşı’nın bir sonucu olarak savaşı totaliter rejimlerin kaybettiği demokrasi rejimlerinin kazandığı öne sürülmüştü. DDR’da Erich Honecker’in istifası sonrası Volksskammer tarafından geçici olarak (*interim*) Hans Modrow’un seçilmesinin sonrasında:

- * *Demokratie Jetzt* (Demokrasi Şimdi) [12 Eylül 1989’da kurulup *Neues Forum*’un bazı katılımcıları ve *Initiative Frieden und Menschenrechte* (Barış ve İnsan Hakları İçin Teşebbüs) adlı oluşumlar ile birleşip Şubat 1990’da *Bündnis 90* adını aldı. *Bündnis 90*’da 1993’te *Die Grünen* ile birleşerek *Bündnis 90/Die Grünen* adını aldı]
- * *Demokratischer Aufbruch* (Demokratik Uyanış) [29 Ekim 1989 – 4 Ağustos 1990]

⁸³ **Hungary and Poland in Times of Political Transition. Selected Issues** (2016), Editörler: Patkowska, Beata P., Rachwał, M., Faculty of Political Science and Journalism: Adam Mickiewicz University, Poznań.

- * *Neues Forum* (Yeni Forum) [9 Eylül 1989'da kurulup 27 Ocak 1990'da bazı katılımcıları tarafından *Deutsche Forumpartei*'a dönüşmüş ve 12 Şubat 1990'da dağılmıştır]

gibi DDR'ın FRG tarafından fagositoza uğramasını hızlandıracak katalizör görevi gören parti ve oluşumların meydana gelmesi de demokratik rejimlerin savaşı kazandığı yalanını bir kere daha ortaya koymaktadır.

Berlin Duvarı'nın yıkılmasının ertesinde bilhassa Doğu Almanya'dan çıkan yeniden birleşme sesleri 3 Ekim 1990'da meyvesini verdi ve Federal Almanya Cumhuriyeti DDR'yi topraklarına kattı.

FRG'yi iktisadi ve politik olarak özetlemek gerekirse, Federal Alman ekonomisi 1960'lı yılların ortalarına kadar yukarı doğru bir ivme seyretti ve Almanya dışından 2 milyondan fazla işçi ülkeye geldi. Sonrasında bu işçiler ailelerini de Almanya'ya davet ettiler, çağırdılar. Federal Almanya iktisadi minvalde adeta küçük bir Amerika oluyordu. Birçok kavim veya milletten insan iktisadi kaygılarla kendi ülkelerini terk edip Batı, yani Federal Almanya'ya geliyorlardı.

1960'lı yılların ikinci yarısında ise Almanya'da marjinal hareketler umumi sahalarda galebe çalmaya başladı. Bunlara emsal olarak, feminizm, yeni yaşam stilleri, otorite karşıtı eğitime olan meyil, cinsel tercih, uzun saç bırakma, toplumda infial meydana getirecek tartışmalardan öteye gitmeyecek sathi ve bireysel çekişmeler, verilebilirler.

Bütün bunlar, Almanlar'ı millet olarak meşgul eden, ithal edilen bu mezkûr tartışma ve dikotomi kalıpları Batı Alman politik ve toplumsal hayatını dönüştürme ve değiştirme yolunda hâlen daha etkisi olan kaideler olarak Almanya'daki insan münasebetleri arasındaki canlılığını korumaktaydı.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SİYASETİN MİMARİ ÜZERİNDEKİ TEZAHÜRLERİ

3.1. DDR Döneminde Mekân Tasarımları Üzerinden Siyaset ve Mimari İlişkisi

II. Dünya Savaşı sonrası Doğu ve Batı olmak üzere ikiye ayrılan Berlin, Soğuk Savaş retoriğinin en önemli meşruiyet kaynaklarından biriydi. 1949'da DDR ve FRG peş peşe teşekkül ettirildikten sonra her iki yeni devlet de hem kendi vatandaşlarını bu yeni düzene ikna etmek hem de kendi hükümetlerinin meşru zeminini tesis etmenin yollarını aradılar. Böylelikle II. Dünya Savaşı sonrası Doğu ve Batı Almanya'da yaşayan insanlar algısal yönden yeniden bir inşa süreciyle karşı karşıya kalacaklardı. Yeniden inşa demek aynı zamanda savaş sonrası harabeye dönen Alman şehirlerinin yeni mimari karakterlerinin yolunun açılması demekti.

II. Dünya Savaşı'nın sonucuyla birlikte Berlin'deki iskân yerlerinin 3'te 1'i mevcudiyetini yitirmişti. Bütün şehir 75 milyon metreküplük bir moloz yığınıyla kaplı haldeydi. 1947 senesinde, 4 ayrı işgal bölgesinden müteşekkil Alman topraklarında yeniden topyekûn bir imar planı fikriyle canlandırılmak istendi.⁸⁴ 1949'dan sonra ise Doğu ve Batı Almanya'da ve bilhassa Doğu ve Batı Berlin'de şehir planlamaları bu iki yeni ülkenin farklı politik amaçlarının birer tezahürleri hâline dönüştü.

Bu tezahürlerin Doğu Almanya cenahına emsal olarak Stalinallee Bulvarı verilebilir. Bu bulvar DDR'nin II. Dünya Savaşı sonrası yeniden inşâsı programının kıvılcımını oluşturan proje idi. Özellikle 15-17 Mart 1951 tarihlerinde SED tarafından "İlerleyen Bir Alman Kültürü için Formalizm ile Sanat ve Edebiyat Alanında Savaş" (*Der Kampf gegen den Formalismus in Kunst und Literatur, für eine fortschrittliche Deutsche*)⁸⁵ başlıklı bildirge yayımlandı. Bu bildirge ile ortada siyasi arka planı olan bir mimari hareket başlatılmıştı ve Stalinallee bu hareketin fitilini ateşleyecek proje olacaktı.

Stalinallee Bulvarı, Hermann Henselmann'ın başını çektiği birkaç mimar tarafından inşa edilmiştir. Çalışanlar ve işçiler için havadar ve lüks konutların yanı sıra alışveriş merkezleri,

⁸⁴ Hain, Simone. (1992), *Wie Deutsche 'Sozialistisch' bauen lernen*, Bauwelt 45: 2547, Berlin.

⁸⁵ Lauter, Hans (1951), *Der Kampf gegen den Formalismus in Kunst und Literatur, für eine fortschrittliche deutsche Kultur: Referat. Diskussion u. Entschließg v.d. 5. Tagg d. ZK d. SED vom 15.-17. März 1951*, Dietz, Deutschland.

restoranlar, kafeler, bir adet turist hoteli ve devasa büyüklükte bir sinema olan Kino International⁸⁶ gibi elementleri içinde barındıran bir bulvardır (Şekil 10, Şekil 11 ve Şekil 13).

Bulvarın genişliği 89 metre ve uzunluğu takribi olarak 2 kilometredir. Bulvarın etrafı her biri 8 kattan müteşekkil ve düğün pastası tarzında olan binalarla çevrilidir. Burada düğün pastası tarzına (*wedding cake style*) bir parantez açmak istiyorum. Bu tarz mimaride birbiri üstüne bindirilmiş tabaka ve katmanların nihai olarak bir düğün pastası şeklini alması ile bir biçim ifade edilmiş olur.

Bu yapılara en münasip emsallerden birisi olarak da Roma’da bulunan ve 1885 senesinde inşasına başlanılıp 1911 senesinde nihayete erdirilen Vittorio Emanuele II Abidesi⁸⁷ gösterilebilir. Düğün pastası tarzı Stalinist Mimari’de⁸⁸ de sıkça kullanılan bir tarz idi ve Sosyalist Realizm ’in sembollerinden biri halini almıştı.

Bulvarın her iki ucunda da ikiz kuleler mevcuttur. Frankfurt Kapısı (*Frankfurter Tor*) ve Strausberger Meydanı’nda (*Strausberger Platz*) bulunan bu kuleler Hermann Henselmann tarafından tasarlanmıştır. Bulvar boyunca inşâ edilmiş yapılar dış kaplamaları suretiyle birbirinden farklılıklar gösterse de kahir ekseriyeti, neo-klasik ve neo-gotik mimarinin Alman topraklarındaki en önemli temsilcilerinden olan Karl Friedrich Schinkel’in⁸⁹ (1781 – 1841) geleneksel Berlin motiflerini üzerinde barındırır. Bulvardaki binaların çoğu pişmiş topraktan istihsal edilmek suretiyle elde edilen seramiklerle kaplıdır.

Stalinallee ’de 3 Ağustos 1951 tarihinden, bulvarın isminin değiştirileceği 1961 senesine kadar bir Stalin anıtı da inşa edilmiştir. Stalin’in ölümünden 3 yıl sonra 14 Şubat – 25 Şubat 1956 tarihleri arasında yapılan CPSU’nun 20. Kongresi sonrasında CPSU Genel Sekreteri Nikita Kruşçev ile başlayan Destalinizasyon sürecinin bir uzantısı olarak da bu anıt ortadan kaldırılmıştır. Josef Stalin’in ölümüyle birlikte yaşanan gelişmelerden biri de Demokratik Almanya Cumhuriyeti Stalinist mimari anlayışını terk edip fonksiyonalizm anlayışını benimsemiştir. Buna “uluslararası stil” de diyebiliriz zira beton plaka yeni inşaat teknolojilerini kapsayan bir anlayışı haizdi fonksiyonalizm.⁹⁰

⁸⁶ Bkz. <https://www.visitberlin.de/en/kino-international>

⁸⁷ Bkz. <https://romesite.com/monumento-vittorio-emanuele-II.html>

⁸⁸ Bkz. Castillo, G. (1997), **Building Stalin’s Germany: Architecture and Cultural Revolution**, University of California- Berkeley, ACSA European Conference.

⁸⁹ Bkz. Biografie von Karl Friedrich Schinkel: Architekt, Baumeister, Maler und Bühnenbildner. 6 Haziran 2019 tarihinde <http://www.mmaronde.de/SchinkeC.pdf> adresinden erişildi.

⁹⁰ Dellenbaugh- Losse, Mary (2019), **Inventing Berlin: Architecture, Politics and Cultural Memory in the New/Old German Capital Post-1989**, Springer, Berlin, p. 30

Stalinallee Bulvarı'nın 1949'dan önceki ismi ise Büyük Frankfurt Caddesi (*Große Frankfurter Straße*) idi. 1949'da siyasetin mekân tasarımına etkisi görünür oldu ve Stalinallee bu caddenin yeni ismi oldu. “Geleceğin şehirde yaşam” bu yeni mekân tasarımının sloganı oldu.⁹¹ Cadde olarak adlandırılan mekân da bir bulvara dönüştürüldü.

Tarihler 17 Haziran 1953'ü gösterdiğinde ise Stalinallee bir işçi ayaklanmasına sahne olacaktı (Şekil 12). İnşaat işçileri nasyonal ve sosyo-ekonomik hoşnutsuzluklar nedeniyle Stalinallee'de toplanıp gösteri yapmaya başladılar. On binlerce kişinin katıldığı bu gösterinin fitilini ise 11 Haziran 1953'te 16 inşaat işçisinin Doğu Berlin'de alet, edevat bırakarak başlattıkları ve sadece endüstriyel normlarda belirtilen şartların hafifletilmesini değil hâlihazırdaki hükümetin istifasını da talep eden bir hareketlenme ateşledi.

Politbüro bu hareketlenmeler üzerine normlardaki ağır şartların iptaline hüküm verdi fakat bu 17 Haziran 1953 on binlerce kişinin Doğu Almanya'nın büyük şehirlerinde gösterilerde bulunmasına mâni olamadı.⁹² Doğu Berlin'de başlayıp Magdeburg, Rostock, Warnemunde, Brandenburg, Rathenow, Dresden, Gorlitz, Aue, Halle, Leipzig, Bitterfeld, Merseburg, Wolfen ve birçok maden ocaklarının bulunduğu Alman şehirlerinde devam eden isyanın Stalinallee gibi Sovyet mimarisinin ürünü olan bir yerde başlaması ise siyasetin mimari ve mekân tasarımları üzerindeki tezahürünü yansıtmaktadır.

Nitekim Werner Szambien'in de beyân ettiği gibi Stalinallee diğer ülkelere karşı bir imaj oluşturma çabasının tezahürü idi. Bu tezahürü daha somut bir şekilde izah etmek gerekirse, Stalinallee'nin bir “Anti – Kurfürstendamm” olarak hayata geçirilmek istendiği söylenebilir.⁹³ *Kurfürstendamm*'a Batı Almanya siyaseti ve mimari üzerindeki tezahürleri kısmında daha teferruatlı değineceğiz.

Stalinallee'de başlayan gösterilerin esas hedefi ise yukarıda belirtildiği gibi DDR'nin başında olan SED hükümeti idi. Bu hususa dair deliller gerek zamanın mecmua ve mevkuteleri gerekse de devlet görevlilerinin yaptıkları beyanatlara sabittir. 22 Haziran 1953 tarihli *Vorwärts* ve 23 Haziran 1953 tarihli *Neues Deutschland* gazetelerinde, Stalinallee'deki inşaatlarda çalışanların neredeyse tamamının SED seçmeni olduğunu ve bununla beraber aynı zamanda Leipzig bölgesinde bulunan Kopenick'deki kablo fabrikasındaki grev komitelerinin, eylemlere

⁹¹ Berlin's Search for a “Democratic” Architecture – Post World War II and Post Unification, Deborah Howell-Ardila, University of California, Berkeley, p. 62

⁹² Kitchen, Martin (2006), *A Modern History of Germany 1800 – 2000*, Blackwell Publishing, Australia, p. 329

⁹³ Szambien, Werner. (2003), *Berlin une ville en suspense*, Norma Editions, p. 127

katılmayıp çalışmaya devam eden işçiler tarafından seçildiğini haber vermiştir.⁹⁴ Yani ortada politik bir çıkar uğruna saf dışı bırakılmaya çalışılan kişiler olduğu iddiasını taşıyan ifadeler vardır.

Gösterilere katılanların en az 50'si öldürülmüş ve binlercesi tutuklanmıştır. Stasi ise sonradan 13.000 tutuklama gerçekleştirmiştir.⁹⁵ Bunun yanında Federal Almanya Şansölyesi Konrad Adenauer Haziran 1953'teki bir konuşmasında "Alman nasyonunun Demir Perde'nin ardında yaşadığını unutmamalıyız. Alman nasyonu tamamen özgür olmadıkça ve yeniden birleşmedikçe bize rahat yok"⁹⁶ ifadelerini kullanmıştır. Batı Berlin'in belediye başkanı olan Ernst Reuter de bu açıklamalara mukabil olarak "Dünyada hiçbir güç Almanları birbirinden ayıramaz. Gençlik, Brandenburg'da esaret bayrağını (Demokrat Almanya bayrağını kastederek) yerlere attı. Gün gelecek aynı gençlik o bayrağın yerine özgürlüğün bayrağını (Federal Almanya bayrağını kastederek) koyacaktır."⁹⁷

Görüldüğü üzere başta bir proleter ayaklanma titriyle gündeme giren 17 Haziran 1953 Doğu Almanya Ayaklanması hadisesi, ayaklanmanın meydana geldiği mekân ve o mekâna vücut veren mimarî felsefe, insanların zihnindeki komünist, totaliter, baskıcı gibi sıfatları canlandırması sebebiyle, siyasi hamlelerin şekil almış bir versiyonu olacak şekilde mimari ve mekân tasarımı suretinde en nihayetinde kullanılmış oldu.

Eğer böyle bir ayaklanma Batı Berlin'deki *Kurfürstendamm*'da meydana gelseydi, varılan nihai sonuç Federal Almanya'nın Demokrat Almanya'ya ilhakı olur muydu? Bu soruya hayır cevabını vermek yerinde olur. Çünkü Batı Berlin'de böyle kitlesel bir ayaklanma meydana gelseydi öne çıkarılacak olan mesele ilk adımda proleter kimlik değil kuvvetle muhtemel "özgürlüklerinden mahrum bırakılmış birtakım insanlar" olacaktı. Nitekim Federal Almanya kendisini liberal Batı medeniyeti ile kader ortağı telakki ediyordu.* Dolayısıyla ortaya çıkacak bir ayaklanmanın sonucu daha fazla anayasal özgürlük elde etmekle sona erebilirdi.

⁹⁴ The Working Class Uprising in East-Germany June 1953. 26 Mayıs 2019 tarihinde <https://www.marxists.org/archive/brendel/1953/east-germany.htm> adresinden erişildi.

⁹⁵ Kitchen, Martin (2006), **A Modern History of Germany 1800 – 2000**, Blackwell Publishing, Australia, p. 330

⁹⁶ **The Working Class Uprising in East-Germany June 1953**. 26 Mayıs 2019 tarihinde <https://www.marxists.org/archive/brendel/1953/east-germany.htm> adresinden erişildi.

⁹⁷ **The Working Class Uprising in East-Germany June 1953**. 26 Mayıs 2019 tarihinde <https://www.marxists.org/archive/brendel/1953/east-germany.htm> adresinden erişildi.

* Bu hususun Batı Alman halkı arasında tezahür etmiş bir kelime oyununa konu olmuşluğu dahi vardır. Batı Almanya'nın başkenti Bonn'daki Savunma Bakanlığı'na "Penta-Bonn" ismini veren Bonn'daki Almanlar'dan başkası değildi. Bkz. Von Beyme, K. (1991), **Architecture and Democracy in the Federal Republic of Germany**. *International Political Science Review*. Vol. 12, No. 2, pp. 137-147

Doğu Almanya'daki İşçi Ayaklanması nihai olarak Sovyet tanklarının ve birliklerinin Doğu Berlin'e girmesiyle son buldu. Bu da Joseph Stalin'in 70. Doğum yılı anısına kendisine hediye niteliğinde olan Stalinallee'nin, yine onun mensup olduğu politik güç tarafından kontrol altına alınması manasına geliyordu. Siyaset ile mimari arasında doğrudan doğruya bir korelasyon söz konusuydu. Mekân tasarımına verilen ismin (**Stalinallee**) politik bir mana taşıması ve söz konusu mekânın politik bir olayın patlak verdiği yer olması ve nihai olarak bu mekâna ismini veren ideolojik teşekkülün bu politik olayı kendi isimlendirdiği yerde bastırması izlenilen siyasi stratejilerin mekân tasarımı üzerindeki tezahürüne açık bir emsaldir.

Stalinallee'nin Alman siyasetinin ne gibi tezahürlerine sahne olduğunu görmüş olduk.

Stalinallee'nin Sitüasyonist yaklaşım açısından ele alınmasına gelecek olursak; Stalinallee ile birlikte empoze edilmeye çalışılan sosyalist devlet algısı vardı ve bireylerin davranışlarının bu **türev** ile şekillendiğinin en açık delili 17 Haziran 1953'te Stalinallee'de meydana gelen işçi ayaklanmaları oldu. İşçi ayaklanmalarının akabinde Stalinallee adeta Sitüasyonistlerin kimi zaman büyük mesai harcayıp meydana getirmeye çalıştıkları dekorlardan biri haline gelmiş ve psikocoğrafik bir deney sahasına dönüşmüştür.

Stalinallee'nin psikocoğrafi bir çalışmanın konusu olması gerektiğine dair bir diğer nişane ise “bireylerin davranışlarına göre şekillenen coğrafi ortamlar” ibaresinin 17 Haziran 1953 sonrası Stalinallee'de ete kemiğe bürünmesidir. İşçiler ayaklanmış, Sovyet tankları Stalinallee'ye girmiştir ve bir zamanlar Büyük Frankfurt Caddesi olarak anılan yer sanatçılar tarafından değil de siyaset adamları ve siyaset adamlarının emrindeki mimarların mahirliklerinin de büyük katkısı ile beraber artık büyük bir “oyun” (Sitüasyonist literatürdeki karşılığıyla) alanına dönüşmüştür. Sonuç itibarıyla Sitüasyonist anlayışla ele alındığında Stalinallee'de **türev** ve **psychogéographique** ile işaret edilmek istenen şeyler vücut bulmuştur fakat **détourne** ile ifade edilebilecek hiçbir hadise cereyan etmemiştir.

Stalinallee, Almanya ikiye ayrıldıktan sonra Doğu Berlin'in yeni yaşam merkezi olarak seçilmiş bir yeri işaret ediyordu. Batı Berlin'in yeni yaşam merkezi ise daha önce belirtildiği gibi **Kurfürstendamm** olarak tercih edilmişti.

Bu iki toplumsal merkez olarak tayin edilen mekân ve mekân tasarımlarının dışında, II. Dünya Savaşı sonrası adeta **terra nullius*** muamelesi gören bir başka mekân söz konusudur: Potsdam

* Terra nullius, uluslararası hukukta herhangi bir devletin yönetiminde bulunmayan bir bölge için kullanılan tabirdir. Biz bu tabiri burada Potsdam'ın II. Dünya Savaşı sonrası ihmal edilmesine dikkat çekmek için teşbih amaçlı kullandık. Bkz. Fitzmaurice, Andrew (2007). **The Genealogy of Terra Nullius**, University of Sydney, 3 Haziran 2019 tarihinde <http://caid.ca/GenTerNul2007.pdf> adresinden erişildi.

ve Potsdam Meydanı (**Potsdamer Platz**). Potsdam Meydanı'nın ve Potsdam'ın mimari ve siyasi tarihine dair birtakım bilgiler verelim. Potsdam, başkent Berlin'in güneybatısında bulunan ve Brandenburg eyaleti sınırları içerisinde yer alan bir şehirdir.

Potsdam kelimesine ilk kez yer verilen yazılı kaynak olarak 3 Temmuz 993 tarihinde 13 yaşındaki Franko-Cermen (**Fränkisch- Deutsche**) Kral (**König**) İmparator III. Otto'nun kaleme aldığı metin bilinmektedir. Bu metinde şimdiki Potsdam muhitinden **Poztupimi*** olarak bahsedilmektedir ve bu muhiti halası olan başrahibe Quedlinburglu Mathilda'ya hediye ettiği yazılıdır.⁹⁸ Potsdam Meydanı birçok şehir yolunun kesiştiği bir ticaret merkezi olarak tarih sahnesindeki yerini almıştır.

Meydanın tarihi 29 Ekim 1685 tarihine kadar götürülebilir. Bu tarihte Brandenburg Prens Seçmeni (**Kurfürst**) Frederick William tarafından Potsdam Fermanı ilân edilmiş ve mebzul miktarda, inançlarından ötürü zorluklara uğramış insanları Brandenburg'da yaşamaya davet ve teşvik etmiştir.* Bu insanların arasında Avusturya'daki Yahudiler ve Fransız topraklarından atılmış Huguenotslar** da vardı. Kendisi bir Huguenot Protestan ve Barok Mimari'nin önemli temsilcilerinden olan Jean de Bodt da bu ferman sonrası Alman topraklarına gelen isimlerdendi. Bodt aynı zamanda Berlin'in Mitte bölgesinde bulunan **Unter den Linden**** Bulvarı'ndaki en eski yapı olan mühimmat deposu binasını (**Zeughaus**) nihayete erdiren ve Potsdam Sarayı'nın inşasında görev alan mimardır.

Potsdam Fermanı hadisesinin sonrasında Brandenburg ticaret merkezi olarak ağırlığını arttırdı. Bunu mukabil Berlin'in surları Hollanda stili yıldız tasarımı ile 1658 ve 1674 yılları arasında yeniden inşâ edildi. Bu mimari ve politik hamleler Potsdam'ı ve Potsdam Meydanı'nı da uzun vadede daha rağbet edilen bir yer haline getirdi. Bu rağbet II. Dünya Savaşı'na kadar devam etti.

* Kelimenin etimolojisinin Batı Slav kökenleri olduğuna dair bir görüş mevcuttur. Yaygın görüş, bu kelimenin *pod dubmi/dubimi* (*pod* "altında", *dub* "meşe") cihetinden "meşe ağacının altında" anlamını taşıdığına yöneliktir. <https://www.etymonline.com/word/potsdam>

⁹⁸ **Die Schenkungsurkunde vom 3.Juli 993 Aus der einstigen slawischen Siedlung Poztupimi wurde das heutige Potsdam**, 27 Mayıs 2019 tarihinde <http://potsdam.klemund.de/Klemund-Potsdam/Potsdam/PdmPoztupimi.htm> adresinden erişildi

* Horn, Gabriela (2008). **The historical Spirit of Potsdam: between conservation and commercialisation? The Longing for History**, Prussian Palaces and Gardens Foundation Berlin-Brandenburg (SPSG)

** Huguenotslar Fransız Protestanları arasında bir hizip idi.

** Berlin'in Mitte ilçesinde (*borough*) bir bulvar. Bulvarın ismi 'İhlamurlar Altında' manasına gelmektedir. Bkz. Stangl, Paul. (2006), **Restoring Berlin's Unter den Linden: ideology, world view, place and space**, Department of Geography, University of Nevada at Reno, USA. Doi: 10.1016/j.jhg.2005.08.003

II. Dünya Savaşı birçok kültürel, politik ve aristokrat seçkininin Potsdam şehrini terk etmesine yol açtı. Savaş Potsdam'ı öylesine etkiledi ki 1945'ten 1990'a kadar Potsdam'a toplamda sadece 50.000 civarında göç oldu.⁹⁹ Bu durum demografik olarak Potsdam'ı çok etkiledi ve bir şehirde sanat ve mimari ile merbut bir kitlenin topyekûn göç etmesinin en kötü sonuçlarından biri olan tarihi mirasa yabancılaşma hadisesi toplumda vücut buldu. Ressam ve sanat kuramcısı Vasiliy Kandinskiy'nin Türkçe'ye Sanatta Zihinsellik Üzerine (*Über das Geistige in der Kunst*) olarak tercüme edilen eserindeki ilk cümle bu hadisenin ciddiyetini bize izahta yardımcı olacaktır:

“Bütün sanat eserleri kendi zamanının çocuklarıdır ve ekseriyetle duygularımızın da anasıdır. (Jedes Kunstwerk ist Kind seiner Zeit, oft ist es Mutter unserer Gefühle)”¹⁰⁰

Kandinskiy'nin ifadesi özü itibariyle nakıs bir ifadedir ancak Potsdam emsalinde biz bu sözü şu şekilde ele alacağız: Potsdam'daki yeni demografik yapı, kendi zamanının değil çift kutuplu olduğu telkin edilen bir dünyanın izdüşümü olarak telakki edilen bir zaman algısının çocukları olarak yaşamlarını sürdürdü. Dolayısıyla bu ithal zaman algısı onların duygularını ve sanata dair algılarını da değiştirdi. Kandinskiy'nin dediğinin aksine, duyguların anası sanat eserleri değil, sanat eserlerinin beslendiği kaynağın canlılığıdır.

Bu bağlamda da Potsdam'da özellikle mimari alanında, II. Dünya Savaşı sonrasının getirdiği politik ortam büyük bir toplumsal statikliğe ve cansızlığa yol açmıştır. Bu statikliğe mimari alanında emsal olarak, 1961 senesinde inşa edilen Berlin Duvarı ile birlikte Doğu Almanya sınırları içinde kalan Pfingstberg Belvedere Kalesi'nin (*Belvedere Schloss auf dem Pfingstberg*) yıllar boyunca çürümeye terkedilmesi verilebilir. Kale ayrıca Sovyet idaresi tarafından ziyarete kapatıldı (Şekil 14). Çünkü kale, yüksek burçlarının suikast girişimlerine yol açabileceği sebebiyle tamamen Rus askeri karargâhının kontrolü altındaydı.

Bu mekân 3 Ekim 1990'da Federal Almanya'nın kuruluşu tarihinden ancak 15 yıl sonra restore edilebildi. Coğrafi olarak batı ve doğu olarak ayrılan Alman toprakları, bu ve buna benzer politik temelli hareketlerin mimari üzerinden yürütülmesi ile Almanlar'ın zihninde de Almanya'yı ikiye bölmeye başlıyordu. Nitekim eski Alman mimarisi rahatlıkla statik bir hale getirilebilecekti. Eski mimari yerine modern ve hatta postmodern mimari ve bu mimarinin

⁹⁹ Sigel, Paul, Silke Dähmlow, Frank Seehausen, and Lucas Elmenhorst. (2006), *Architekturführer Potsdam, Architectural Guide to Potsdam*, Berlin: Reimer

¹⁰⁰ Kandinskiy, Vasiliy (1912), *Über Das Geistige In Der Kunst*, The Hilla Von Rebay Foundation, p.3. Erişim adresi: <https://ia802706.us.archive.org/12/items/berdas00kand/berdas00kand.pdf>

beslendiği zihin yapısı da asgari düzeyde gelenekçi bir mukavemet ile karşılaşarak toplumda tesis edilebilecekti.

Doğu Alman siyasetinin mimari ve mekân tasarımları üzerinde Almanya ve Alman milleti adına tesirli bir şekilde kullanılmadığının ve diğer ülkelerle beynelmilel münasebetler aracılığıyla Almanya’da nasıl bir mimari tarzının ortaya çıktığının anlaşılması için Potsdam Meydanı’nın ilk kuruluş amacıyla günümüzdeki hâline bakmak, bu hususu açıklamak adına bize yardımcı olacaktır.

1652’de Büyük Prens Seçmen (Kurfürst) Brandenburglu Frederick William, şu anki Kuzey Ren – Vestfalya sınırlarındaki Aşağı Ren bölgesinde bulunan Kleve kentinden ilham alarak Potsdam’ı yeniden tasarlamak üzere bir proje geliştirdi. Projenin mottosu “bütün mekân bir cennet olmalı” (*Die ganze Insel muss ein Paradies werden*) idi.¹⁰¹

1662’den sonra bu projenin merkezinde, içinde sera arazileri bulunan, Hollanda tipi bir eğlence bahçesini de içinde barındıran Şehir Sarayı (Stadtpalast) vardı. Şehir Sarayı’nı diğer bahçeli saraylar ile geniş caddeler vasıtasıyla birleştirmek de gerek mimari gerekse siyasi ideallerden biriydi.

1900’lü yıllara gelindiğinde ise bu idealler amacına ulaşmıştı. Potsdam Meydanı’ndan güneş ışınları gibi diğer caddelere çıkan yollar, yolların vermiş olduğu üçgen şeklinde arazi aralıkları ve bu aralıkların sivri taraflarından yükselen mimari eserler ile birlikte Potsdam Meydanı Frederick William’ın hayalini kurduğu hâle nihayet bürünmüştü (Şekil 17).

II. Dünya Savaşı başladığında ise hem iktisadi hem de siyasi manada merkezi bir konumda olunması istenen ve mimari ve mekân tasarımı konusunda oldukça titiz davranılan Potsdam’ın üzerine 1750 ton ağırlığında bomba, sadece 20 dakika içerisinde, 14 Nisan 1945 gecesi Britanya Kraliyet Güçleri (Royal Air Force) tarafından bırakıldı.¹⁰² Potsdam Şehir Sarayı (Şekil 16) bu bombardımandan çok büyük zarar gördü ve 1959 yılında çok az bir kısmı kalıntı halinde kalmak suretiyle tamamıyla yıkıldı.

2016 yılında ise aslının kötü bir replikası olarak yeniden inşâ edildi. Sadece Şehir Sarayı değil Almanya’daki II. Dünya Savaşı sonra harabeye dönmüş, mevcudiyeti ortadan kalkmış çoğu mimari eser tekrar inşâ edilmiştir. Konservatif bir arka plana sahipmiş gibi gözükse de bu

¹⁰¹ Horn, Gabriela (2008), **The Historical Spirit of Potsdam: Between Conservation and Commercialisation? The Longing for History**, Prussian Palaces and Gardens Foundation, Berlin-Brandenburg.

¹⁰² Sigel, Paul, Silke Dähmlow, Frank Seehausen, and Lucas Elmenhorst (2006), **Architekturführer Potsdam**, Architectural Guide to Potsdam, Berlin: Reimer.

yenileme ve yeniden inşâ faaliyetleri doğrudan doğruya iktisadi kaygılarla hayata geçirilmiştir. Bu iddianın en büyük kanıtı Potsdam Meydanı'nın özellikle 1990'dan sonra aldığı kozmopolit haldir.

II. Dünya Savaşı sonrası harabeye dönen Berlin'in güneybatısındaki Potsdam mevkiindeki bombardıman sonrası şehirde neredeyse sağlam bina kalmadı (Şekil 18). Şehirdeki Pschorr Haus dışındaki hemen hemen bütün mimari yapılar yerle bir olmuştu. Nitekim Pschorr Haus'un kalıntıları da 1952 senesinde tamamen yerle bir oldu. Pschorr Haus 1909-1910 tarihlerinde mimar Johann Emil Schaudt (1874–1957) tarafından Alman İmparatorluğu (*Deutsche Kaiserreich*) zamanında inşâ edilmişti.

Böylesi yapıların ortadan kalkması 19. Yüzyılın başlarında Berlin'in ticaret merkezi olarak tasarlanan ve modern minvalde bir metropolis özelliği taşıyan Potsdam'ın metropolis kimlikten kozmopolit kimliğe doğru geçişinin, uzun vadede, ilk nişanelerinden biri olacaktı.

Nitekim Avrupa'nın belki de en gözde ulaşım ve taşımacılık merkezlerinden biri olan ve tam 34 tramvay hattına sahip ve Avrupa'da trafik ışığının ilk kez kullanıldığı yer olması bakımından Potsdam'ın ticari ve lojistik önemi açıkça görülebilmekteydi. 1945 sonrasındaki siyasi gelişmeler, ikiye ayrılan Almanya ile birlikte Potsdam Meydanı'nı da kelimenin tam anlamıyla ikiye ayıracaktı. Metropolis özelliğini hızla yitirmeye başlayan Potsdam Meydanı'nın bu sıfatının yerini yavaşça kozmopolit kavramının alması Berlin Duvarı'nın 1961 senesindeki inşasına tekabül eder.

Bir zamanların merkezi artık periferi dahi değil bir köşeden ibaretti (Şekil 19). Meydanı ortadan ikiye ayıran duvarın doğusunda ve batısında kalan kısımları, Potsdam'da yeni kültürel ve siyasi formların ve bu formların bağımlı değişkeni olarak yeni mimari ve mekân tasarımlarının ortaya çıkmasına vesile oldu.

Günümüzdeki Potsdam Meydanı mevkiinin takribi bir kilometre doğusunda yer alan Frederick Caddesi¹⁰³ (*Friedrichstraße*) ve Potsdam Meydanı'nın 60 metre doğusunda bulunan Leipzig Meydanı (Leipziger Platz) da kentin doğu tarafının tarihi mekânları olarak Berlin Duvarı'nın yol açtığı kültürel ve siyasi yozlaşmalardan etkilenmiştir. Bununla beraber duvarın doğu tarafının, siyaseten, modernizasyon sürecinde ikinci plana itilmesi de mümkün olmuştur.

¹⁰³ Bkz. Prestel, Joseph Ben (2015), *Gefühle in der Friedrichstraße Eine Emotionshistorische Perspektive auf die Produktion eines Stadtraums*, ca. 1870-1910, 'Suburban' zeitschrift für kritische stadtforschung, Berlin, pp. 23-42

Siyasal manada ikinci plana itilme hadisesinin açıkça müşahede edildiği ortamlardan biri bir mimari fuarıydı.

1957 senesinde düzenlenen ve modern mimarının en önemli temsilcilerinden Le Corbusier, Walter Gropius gibi isimlerin de bulunduğu bir ekibin bir araya geldiği Uluslararası Yapı Sergisi (*Internationale Bauausstellung*)¹⁰⁴ sonucunda Batı Almanya'daki cadde ve meydanların yeniden inşâsı adına Almanya, Avrupa ve ABD'den birçok mimar sponsorluklar temin ederek Federal Almanya'yı savaş sonrası yeni bir kimliğe büründürmek adına modern mimari ideali altında birtakım projelere imza attılar. Nitekim bu sergi sonucunda Doğu Almanya adına hiçbir destek niteliğinde karar alınmamıştır.

Doğu Almanya özelinde de Potsdam Meydanı bu sergide göz ardı edilmiştir. Özü itibariyle bu sergi 1953 senesinde inşa edilen Stalinallee ve onun Sovyet Sosyalist Realizmi'ne bir cevap niteliği taşıyordu. Roland Barthes'in Elements of Semiology ismini taşıyan kitabında semiyologinin "bir sisteme dair işaretlere göndermede bulunduğu ve bu mevzu bahis sistemin limitleri ve esaslarına dair fikirlerin dışavurumu"¹⁰⁵ olduğuna dair cümleyi dikkate alacak olursak Doğu ve Batı Almanya'daki ideolojik arka plana sahip bu mimari çabaların menşesine dair daha somut veriler elde edebiliriz. *Interbau* ile FRG yönetiminin kapitalist yaşayış tarzına olan bilerek ve isteyerek meyketmesi ve FRG vatandaşlarının *Interbau* kapsamında inşa edilen yeni konutlarla bir *türeve* uğramaları ile DDR'de SED yönetiminin *ters yüz olma* ile bir yaşama ritmi tesis etme hadisesleri Barthes'in ifade ettiği bir sisteme dair fikirlerin dışavurumu olarak ele alınabilirler.

Potsdam Meydanı'nın modern ve hatta postmodern mimari ile bütünleşmesi ise ancak Berlin Duvarı'nın yıkılması ile mümkün olabilecekti. Çünkü Berlin Duvarı yıkıldıktan sonra ortada bir *Ossi-Wessi*¹⁰⁶ ayrımı yoktu ve bütün Almanya federal bir yönetime tabi olmuştu. Böylece Almanya bir bütün olarak artık modern ve postmodern mimari ile inşa edilebilecek bir şartlar manzumesi içinde kendini bulabilecekti.

Potsdam'ı Sitüasyonist yaklaşımla ele almak gerekirse de mutlak bir *türev* söz konusudur.

Batı Almanyalı sinema yönetmeni ve senarist Wim Wenders'in 1987 tarihli Der Himmel über

¹⁰⁴ Wohnen (1957), *Internationale Bauausstellung Berlin 1957*, 3 Haziran 2019 tarihinde:

<http://doi.org/10.5169/seals-102913> adresinden erişildi.

¹⁰⁵ Barthes, Roland (1968), *Elements of Semiology*, Trans. By Annette Lavers and Colin Smith, Hill and Wang, New York, p. 9

¹⁰⁶ *Wessi*, Almanya'daki insanların 1990'daki Federal Almanya Cumhuriyeti'nin ilânına kadar Batı Almanya vatandaşlarına halk arasında verilen bir isim iken, Ossi de Doğu Almanya vatandaşlarını işaret etmek üzere kullanılan bir tabirdi. Bkz. Backman, D., Sakalauskaite, A. (2009), *Ossi Wessi*, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle.

Berlin adlı filminde karakterlerden biri yanındaki diğer karaktere, II. Dünya Savaşı'ndan evvel Potsdamer Platz'ın bulunduğu mevkiden geçtikleri sırada “bir zamanlar burada bir Potsdam vardı, Potsdam'ı bulmalıyım” demektedir.

Gerçekten de Potsdam'ın bilhassa Prusya zamanındaki canlılığı ve hareketinden geriye hiçbir şey kalmamıştır. Potsdam'ın Berlin'in en hareketli muhitlerinden biri iken Berlin'in ölü muhitlerinden biri vaziyetine aniden geçişi elbette ki **türev** ile izah edilebilir. Ticari, sosyal, kültürel bir merkez olan Potsdam Meydanı ise II. Dünya Savaşı ile beraber haritadan silinmişti.

Ağır bombardımanlarla yerle bir edilen ve yaşam alanı neredeyse sıfıra inen Potsdam'da savaş sonrasındaki mimari ve mekân tasarımı hamleleri ise birer **ters yüz olma** emsali olarak karşımıza çıkarlar. Prusya döneminde çok büyük bir ulaşım ve ticaret merkezi olan ve bilhassa 1920'li yıllarla birlikte otomobilleri, tramvayları, dolup taşan kaldırımlarıyla beraber nüfusu 4 milyona dayanmış olan Berlin'in cazibe merkezlerinden biri olarak Potsdam mevcut idi.

Potsdam öylesine merkezi bir konumu haiz idi ki Londra'daki Piccadilly Caddesi ve New York'taki Times Meydanı ile mukayesesini edilmekteydi. Böylesine canlı bir geçmişi olan yerin bir anda harabeye dönmesi ve muhitin ehemmiyetinin içeriğine dair **türev**, savaş sonrası Berlin'de ve spesifik olarak Potsdam'da yeni şehir ve bölge planları yapmak isteyen insanların **ters yüz olma** alanı olarak bir anlam kazandı.

1961'de Berlin Duvarı'nın inşâsıyla birlikte artık ortadan ikiye bölünmüş olan bir Potsdam vardı. 1960'lı yıllarda modern mimarinin sathi ve toy olduğuna dair kanaatler sürüp giderken Alman mimarlar Potsdam için hem bölgenin tarihi mimari yapılarının muhafazası ve restorasyon projelerini ön plana çıkarma fikrini benimsemeyi tercih ettiler. Böylelikle Sitüasyonist yaklaşımın kavramlarını kullanarak ifade edilebilecek hadiseler cereyan etti. Çünkü DDR'de modern mimari anlayışı ile arasına gözle görülür bir mesafe koyan Doğu Alman mimarları, geçmişin mimari mirasıyla sosyalist politikaların Stalinist ve daha sonra fonksiyonalist mimari temayüllerini harmanlayarak bir üst seviye yakalama hevesinin içinde bulunmayı tercih ettiler. Bu da doğrudan doğruya **ters yüz olma** kavramıyla açıklanabilecek bir duruma yol açtı.

Berlin Duvarı'nın yıkılmasının üzerinden çok vakit geçmeden de Potsdam'daki resmi makamlar, Daimler-Benz (2019 senesi itibariyle ismi Daimler AG'dir) ve Sony şirketlerine, sırasıyla 68.000 ve 26.000 metrekarelik arazileri değerlendirmesi ve küresel şehircilik çatısı

altında bu arazilerin üzerinde inşaatlar yapmaları hususunda teşviklerde bulundu.¹⁰⁷ Teşvikler sonuç verdi ve İtalyan Mimar Renzo Piano tarafından Daimler-Benz'in genel merkez binası olan Debi-Haus 1998 yılında inşa edildi. Sony'nin Almanya'daki genel merkezi olan Sony Center'ın da inşasına 1995'te başlanılıp 1998'de nihayete erdirildi; 14 Haziran 2000'de kullanıma açıldı. Bu yapının mimarı da Amerikalı Helmut Jahn'dır.

Bu hızlılığı mümkün kılan birtakım siyasi ve mimari arka planları elbette ki mevcuttu. Şimdi bu bilgiler zihinde tutularak DDR zamanındaki mimari eserlerden ikisi daha yakından ele alınacaktır.

3.2. DDR'de Mimari Eserler Üzerinden Siyaset ve Mimari İlişkisi

Potsdam'da siyasetin mimari üzerindeki tezahürü bakımından en dikkate şayan yapılardan bir diğeri Cecilienhof Malikânesi'dir (Şekil 15) (*Schloss Cecilienhof*)*. Cecilienhof Malikânesi Alman İmparatorluğu'nun (*Deutsche Kaiserreich*) son zamanlarında inşa edilmiş bir yapıdır. 1914'te başlayan inşaatı 1917'de nihayete ermiştir. Yapı, Tudor Hanedanlığı (1485 – 1603) zamanında ortaya çıkan Tudor mimarisi** tarzına sahiptir. Tuğla işçiliğinin oldukça titiz olduğu ve dört merkezli yahut basık kemer ismi de verilen Tudor kemeri tarzı kapılardan müteşekkil bir yapıdır. 9 Kasım 1918'de Weimar Cumhuriyeti'nin ilân edilmesinin akabinde, bütün malvarlığına el konulan Hohenzollern Hanedanı'nın lideri ve son Alman imparatoru ikinci Wilhelm'in en büyük oğlu ve veliahtı olan Friedrich Wilhelm Victor August Ernst'e 1920 yılına kadar ev sahipliği yapan da Cecilienhof Malikânesi'dir. 47 senelik Alman İmparatorluğu tecrübesinin son dönemleri de bu yapıda yaşanmıştır denilebilir.

2 Temmuz 1945 tarihine gelindiğinde ise Alman veliahtı Wilhelm'in evinde, II. Dünya Savaşı'nın galibi ülkeler olan ABD, Birleşik Krallık ve SSCB liderleri bir araya gelip Berlin'i

¹⁰⁷ 2 Haziran 2019 tarihinde http://www.archidiap.com/beta/assets/uploads/2015/02/Potsdamer_Platz.pdf adresinden erişildi.

* Bkz. *Bausubstanz Zeitschrift für nachhaltiges Bauen, Bauwerkserhaltung und Denkmalpflege* (2016), Jahrgang 7, München. Erişim adresi https://www.novabiotec.de/images/pdf/2016/BS-3-2016-Khl-Masterplan-CC_online.pdf

** Bkz. *A Brief History of Architecture in Britain Classical Architecture 43 AD- 450 AD (Roman Britain)* (2017), Architecture of London Preparatory Materials, pp. 7-9. Erişim adresi https://cdn.southampton.ac.uk/assets/imported/transforms/content-block/UsefulDownloads_Download/1358E11C695C4670BC764FA5CAB2EEFE/Architecture%20of%20London%20Preparatory%20Materials.pdf

4 işgal bölgesine ayırmayı, Almanya'nın endüstriyel bir savaş çıkaramaması için Almanya'yı bir tarım ve hafif sanayi ülkesi konumuna getirmeye karar verdiler.¹⁰⁸

Potsdam Konferansı'ndan sonra Cecilienhof Malikânesi Sovyetler tarafından lokal olarak kullanıldı. Brandenburg eyaletine devredilen malikâne, Doğu Alman hükümeti tarafından diğer ülkelerin dışişleri bakanlarını ağırlama yeri olarak kullanıldı. Çoğu odası 1960 senesinden sonra hotel olarak kullanıldı. 1961 senesinde Berlin Duvarı'nın belli bir kısmı malikânenin de içinde bulunduğu Yeni Bahçe (**Neuer Garten**) adlı parkı tahrip etti ve Cecilienhof Malikânesi Alman İmparatorluğu'nun ortadan kalkmasına şahitlik ettiği gibi kendisinin manasının da ortadan kalkmasına böylelikle şahitlik etmiş oluyordu.

Siyasi hadiseler değişiyor, Almanya'da siyasi görüşler dönüşüme uğruyor ancak Cecilienhof Malikânesi kullanılmaktan vazgeçilmiyordu. Buradan nihai olarak çıkarılabilecek sonuç da şudur ki; Stalinallee'ye ismini veren ve inşâ ettiren Sovyetler idi ve bu bulvarda patlak veren ayaklanmayı Sovyetler bastırdı. Cecilienhof Malikânesi'ni Almanlar inşâ etti ancak bu malikânenin içinde Almanya lehine hiçbir karar alınmadı.

Mimarî ve mekân tasarımı konusunda sosyalist realist bir çizgide duran Sovyetler, Stalinallee ile siyasetin mimari üzerindeki tezahürlerini ortaya çıkarmada muvaffak oldular ancak Doğu Almanya, Cecilienhof Malikânesi'nin siyasi arka planını Alman mimarisi üzerinde bir tezahüre matuf hale getiremedi. Malikâne özellikle -yukarıda belirtildiği gibi- II. Dünya Savaşı sonrası adeta siyasi bir dekor olarak kullanıldı. Sonuç olarak Cecilienhof Malikânesi Doğu Almanya adına siyasi bir başarısızlığın sembolü oldu. Buradan da Cecilienhof Malikânesi'nin mutlak bir *türev*'e uğradığını ve bir yönetim merkezi, hatta bir makar olarak tasarlanan ve inşa edilen yerin bir müzeye dönüşmesi *ters yüz olmaya* hiç gerek dahi kalmadan bu yapının *psychogéographique* açıdan tahliline dahi imkân veremeyecek bir şekilde Alman toplumunun hayatındaki etkisinin buharlaştığına delâlet etmektedir.

DDR'deki bir diğer mimari sembolik yapılardan olan **Kulturhaus** (Şekil 20) ise 1954 ile 1956 seneleri arasında Berlin kent merkezine yaklaşık 30 kilometre uzaklığında bulunan, Brandenburg eyaletine bağlı Rüdersdorf bölgesinde inşa edilmiş bir kültür merkezidir. Yapının mimarı Emil Leibold'dur¹⁰⁹. **Kulturhaus**'un inşa edildiği tarihlerde Leibold, mimar Hermann Henselmann'ın lideri olduğu Alman Mimari Akademisi'nin de bir üyesi konumundaydı. Bu

¹⁰⁸ **Potsdam Agreement: Protocol of the Proceedings –B: Economic Principles- Article 13** (1945) Erişim adresi https://www.nato.int/ebookshop/video/declassified/doc_files/Potsdam%20Agreement.pdf

¹⁰⁹ 3 Haziran 2019 tarihinde <http://www.digiporta.net/index.php?id=312258519> adresinden erişildi.

akademi aynı zamanda Stalinist mimari ve Alman komünizmini bir potada eritmiş olan Stalinallee Bulvarı'nı da inşa eden oluşumdu.

Burada Hermann Henselmann'a ek bir parantez açmanın gerekli olduğu kanaatindeyim. Nitekim Hermann Henselmann **Bauhaus** kökenleri olan bir mimar olmasına rağmen Stalinist Mimari'nin de en ihtişamlı eseri olan Stalinallee Bulvarı'nı hayata geçirmiş kişidir. Henselmann, Joseph Stalin'in ölümünden sonra ise yeniden mimarideki modern yaklaşımlarına geri dönmüştür. Hatta Stalinist Mimari ile olan münasebetlerine “çocukluk hastalığı” diyecek kadar da keskin bir ifadeye başvurabilmiştir.

Sonuç olarak Henselmann özelinde değinilmek istenen husus, Almanya'da özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra mimarideki etkinliklerin, dalgalanmaların hemen hemen hepsinin arkasında siyasi bir sebep olduğudur ve bu siyasi sebeplerin yanında Henselmann'ın böylesine geçişken bir mimari anlayışına sahip olması hem bir **türev** hem de aynı mimari anlayışı hem terkedip hem geri dönmek üzere tercihlerde bulunması bir **ters yüz olma** vakıasıdır. Çünkü Stalinist Mimari'yi terkedip her ne kadar modern temayüllere yakınsamış da olsa Henselmann artık bir harman ile yaşamaktadır ve bu da bir **ters yüz olma** olarak Henselmann'ın fiillerinin incelenmesine mâni teşkil etmez.

Kulturhaus projesi aynı zamanda devlet destekli bir mesleki kuruluş olan **Deutsche Architektur** tarafından kamuoyuna ilân edilmiştir. Yani proje doğrudan doğruya DDR lideri Walter Ulbricht tarafından desteklenmiştir.¹¹⁰ Doğu Almanya'nın yeniden inşası adına Stalinist Mimari'nin benimsenmesiyle beraber, yeni bir siyasi söylem mimari aracılığıyla **Ossi** kimliğine sahip insanların zihinlerine sunuluyordu: “muhteva olarak sosyalist, şeklen nasyonal”¹¹¹. Nitekim bu söylem mimarlar tarafından dikkate alındı ve hayata geçirildi. Bu minvalde **Kulturhaus** da şekli itibarıyla yerli bir ürün olan **Festspielhaus Hellerau**¹¹² referans alınarak inşa edildi.¹¹³ Ancak **Kulturhaus**, muhtevası ve işlevi bakımından fabrika işçilerinin beraber vakit geçirebilecekleri bir mekân olarak tasarlanmıştı.

¹¹⁰ Wirth, H. (1956). ‘Die Anwendung von Weißem Zement beim Bau des Kulturhauses Rüdersdorf’. Deutsche Architektur, vol.5 pp. 70

¹¹¹ Åman, Anders. (1992), **Architecture and Ideology in Eastern Europe during the Stalin Era: An Aspect of Cold War History**, Architectural History Foundation, New York, pp. 50

¹¹² Bkz. <http://www.arch-m.de/projekte/hellerau/Diplom.pdf>

¹¹³ James-Chakraborty, Kathleen (2002), **German Architecture for a Mass Audience**, Routledge, London, p. 104

Bu da yukarıda zikredilen söylemin realize olması anlamına geliyordu. Söz konusu söylemin şekilsel tarafına emsal olarak **portico**¹¹⁴ tarzı mimarinin **Kulturhaus**'da kullanılması verilebilir. **Portico**, ön cephesi açık olup tavanı sütunlarla taşınan bina girişleri inşa etmek için kullanılan bir mimari tekniğidir. Bu teknik **Festspielhaus Hellerau**'da kullanıldığı gibi **Kulturhaus**'da da kullanılmıştır. Böylece Stalinist Mimari'nin şeklen nasyonallik ilkesi sağlanmıştır. Yapının muhteva olarak işlevi ise komünist şiarı kullanan Doğu Almanya rejiminin siyasi stratejilerinde, kitlelere biçtiği rolle alakalıdır. Büyük kalabalıkları genişçe meydanlara ve kültür merkezlerine gitmeye teşvik ederek, 'halkın devleti' algısını sağlamlaştırmak bu stratejinin yegâne hedefidir.

Doğu Almanya'da 1950'li yıllar boyunca inşa edilen bütün kültür merkezleri gibi **Kulturhaus** da devletin kendi denetiminde olacak biçimde bir elit kültür oluşturmalarının aracı olarak kullanıldı. Fabrika işçilerini hedef kitle olarak alan ve bu işçilerin boş vakitlerini dahi tanzim eden Doğu Alman hükümeti, açıkça politik içerikli olan birçok toplantıyı da bu işçiler adına düzenliyordu.¹¹⁵

İzlenen bütün bu sosyalist tandanslı stratejilerin hayata geçirilmesi adına da Doğu Almanya hükümeti SSCB'nin en büyük ekürisi olarak Stalinist Mimari'den mümkün mertebe her fırsatta faydalanmaktan geri durmadı. Ancak 1990'dan sonra, eski Doğu Alman toprakları bu siyaseten katı rejim sonrası gelen federal yönetim ile öyle bir rehavete kapıldı ki, Batı Almanya'dan daha fazla modernleşme ve sonrasında daha fazla postmodernleşme gönüllüsü olan bir portre çizdi.

Potsdam'ın 1990'dan sonra Avrupa'daki en büyük inşaat sahasına sahip olması bu gönüllülük durumuna en önemli emsaldır. Daimler-Benz, Sony, Metro AG gibi firmalara satılan Potsdam Meydanı arazilerinin üstüne yapılan binalar, küresel finansal sermayenin bu önemli kuruluşlarının Almanya'daki karargâhları olmuştur (Şekil 21). Bu son mimari tablo da 1949'dan 1990'a kadar yürürlükte olmuş olan baskıcı komünist rejimin ne denli ters teptiğini ortaya çıkarmaktadır. Çünkü eski Doğu Alman şehirlerinden biri olan Potsdam'da şu anda komünist değil bireysel kimliği ön plana çıkaran mimari yapılar boy göstermektedir. Bu denli bir ters tepme ise Sitüasyonist yaklaşımın ters yüz olma anlamını haiz olan **ters yüz olma** kavramıyla ifade edilir bir hali ihtiva etmektedir.

¹¹⁴ **Dictionary of Architecture and Construction** (2006), Harris, Cyril M. (Ed.), Fourth Edition, New York City, McGraw-Hill, p. 752.

¹¹⁵ James-Chakraborty, Kathleen (2002), **German Architecture for a Mass Audience**, p. 105

3.3. Walter Ulbricht Döneminde DDR Mimarisi

1949'dan itibaren bilhassa Berlin üzerinden başlayan Almanya'yı her bakımdan mutlak olarak Doğu ve Batı olarak ikiye ayırma çabalarının en bariz görüldüğü alan şehir planlaması ve mimarideki siyasal temayüller olmuştur.

Doğu Berlin'in II. Dünya Savaşı sonrası yeniden inşası doğrudan doğruya Sovyet etkisinde temelleri atılan girişimlerden müteşekkildir. Yeni bir nasyonal inşâ yasası hazırlıkları içinde olan Doğu Alman mimarları 1950 yılında Moskova'ya yaptıkları seyahat sonrasında Rus meslektaşları ile yaptıkları fikir alışverişleri sonucunda **Şehir Planlaması'nın 16 Kaidesi** (16 *Grundsätze des Städtebaus*) nosyonları ile DDR'ye geri dönmüşlerdir.¹¹⁶

27 Haziran 1950'den sonraki bu seyahatten sonra Walter Ulbricht'in SED genel sekreteri olarak **Şehir Planlaması'nın 16 Kaidesi**'ne istinaden kuvveden fiile geçirmeye çalıştığı ilk şey, yeni nasyonal inşâ yasasının yürürlüğe girdiği günden sadece bir gün sonra (7 Eylül 1950) ortaya attığı Prusya Şehir Sarayı'nın ortadan tamamen kaldırılması fikriydi. Sarayın bulunduğu yere ise yürüyüş meydanı ve gösteriler ve resmi geçit törenleri için tribünler inşâ etmek fikri ortaya atıldı.

Saray 4 ay içinde 19 ton dinamit yardımıyla ortadan kaldırıldı ve sosyalist ideolojiyi ve hayat tarzını kuvveden fiile geçirmek adına ilk somut girişim olarak kayıtlara geçti. **Şehir Planlaması'nın 16 Kaidesi** ve sarayın ortadan kaldırılması DDR yönetiminin siyasal meşruluk kazanma ve toplumu onun yaşam alanları değiştirerek şevklendirme hevesinde olduğunu da izhar etmiş oldu.¹¹⁷

Ulbricht'in SED genel sekreteri olarak siyasi gücü elinde bulundurduğu dönemde toplumun yaşam alanlarını değiştirerek sosyalist bir kıvam yakalama iddiasının en güçlü destekleyici kavramlarından biri de “merkeziyet” vurgusu idi. **Şehir Planlaması'nın 16 Kaidesi**'nin 6. doktrini bu hususa bilhassa değinmektedir:

¹¹⁶ Dellenbaugh- Losse, Mary (2019), **Inventing Berlin: Architecture, Politics and Cultural Memory in the New/Old German Capital Post-1989**, Springer, Berlin, p. 32

¹¹⁷ Diener AC, Hagen J (2015), **From Socialist to Post-Socialist Cities: Cultural Politics of Architecture, Urban Planning and Identity in Eurasia**, Routledge, London, p. 6

“Şehrin merkezi, aynı zamanda toplumun siyasal merkezidir. Şehir merkezinde en ehemmiyetli siyasi, idari ve kültürel yapılar bulunur. Şehir merkezindeki meydanlarda siyasal gösteriler, yürüyüşler ve festival zamanları gibi hadiseler vuku bulabilir. Şehrin merkezi, şehir planının mimari kompozisyonunu ve şehrin mimari silüetini tayin etme gayesiyle en ehemmiyetli ve abidevi binalardan müteşekkil olmalıdır.” (**Das Zentrum bildet den bestimmenden Kern der Stadt. Das Zentrum der Stadt ist der politische Mittelpunkt für das Leben seiner Bevölkerung. Im Zentrum der Stadt liegen die wichtigsten politischen, administrativen und kulturellen Stätten. Auf den Plätzen im Stadtzentrum finden die politischen Demonstrationen, die Aufmärsche und die Volksfeiern an Festtagen statt. Das Zentrum der Stadt wird mit den wichtigsten und monumentalsten Gebäuden bebaut, beherrscht die architektonische Komposition des Stadtplanes und bestimmt die architektonische Silhouette der Stadt.**)¹¹⁸

Doğu Berlin’de 1951 senesinde **Şehir Planlaması’nın 16 Kaidesi**’ne istinaden Ulusal Yeniden İnşa Programı (**Nationales Aufbauprogramm**) devreye sokuldu ve bu program zamanla bütün DDR şehirlerine yayılmaya başladı. Bu programın merkezinde ise önceden Büyük Frankfurt Caddesi olarak bilinen ve 1949 yılından itibaren Stalinallee olarak anılmaya başlanan muhitte yapılacak olan binalar vardı. Bu binaların her biri farklı mimarlar tarafından dizayn edilecek ve yapılar mümkün olduğunca süslü, işlemeli bir dış cepheye sahip olacaktı. Bu şaşaalı dış cephe tercihi tabii ki Stalinist “şeklen nasyonal muhteva olarak sosyalist” mottosu etkiliydi.

Mümkün olduğunca tradisyonel çizgilerle süslenmiş ve fakat yapının toplum üzerindeki teknik tesiri itibariyle tamamen sosyalist bir yapı çıkarma gayesi esastı. Bu yapıların inşasına 1952’de başlandı ve 1958’de nihayete kavuştu. Stalinist doktrinlere bağlılığıyla bilinen Walter Ulbricht ve genel sekreterliğini 1971 yılına kadar yürüttüğü SED’in bu tarz yapılar inşa ettirmesindeki gayesi doğrudan doğruya global kapitalizm ile savaşıma iştiafının tezahürü idi.

Ulbricht ve SED siyaset ve mimari arasındaki bağı daha en başında güçlü tutmak adına birçok metoda da başvurmuş idi. Bunlardan birisi “Sosyalizmin Yapılandırılması” (**Aufbau des Sozialismus**) idi. Mimari ve inşaat alanları da birer metafor olarak birçok sanatsal soslu propagandada kullanılıyor idi. Buna da bir emsal vermek gerekirse, 1953 yılında çekilmiş

¹¹⁸ **Die 16 Grundsätze des Städtebaus- Grundsätze 6**, 28 Mayıs 2019 tarihinde <http://www.bpb.de/geschichte/deutsche-geschichte/wiederaufbau-der-staedte/64346/die-16-grundsaeetze-des-staedtebaus> adresinden erişildi.

olan **Baumeister des Sozialismus** (Sosyalizmin Mimarı) adlı Walter Ulbricht'i konu alan belgeseldir.

Walter Ulbricht'in 60. yaş gününe denk getirilen bu belgesel-film 17 Haziran 1953 yılındaki işçi ayaklanmaları yüzünden göz önünden kaldırılmak zorunda kaldı ve bir daha tekrar 1989 yılında gün yüzüne çıkıp 1997 yılında Alman Tarih Müzesi'nde ilk gösterimi gerçekleştirildi.¹¹⁹

Walter Ulbricht'in DDR siyasetinde güç sahibi olduğu 1950-1971 arası dönemde mimariden gerek fiili gerekse sembolik olarak çok faydalandığını ve hatta DDR'ın bir devlet olarak mevcudiyetinin meşruiyetini temininin temellerini mimari ile attığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

Bunlara ek olarak Ulbricht döneminde hayata geçirilmiş yapılardan biri olan **Kulturhaus**'u ise Sitüasyonist yaklaşımla ele alalım.

Ulbricht döneminde, DDR yönetimi tarafından **ters yüz olmanın** gerçekleşmesinin önündeki psikocoğrafik bir bariyer olarak algılanan bazı yapılar ortadan kaldırılmaktan kurtulamadı. Bu yapılardan biri 1968'de yerler bir edilen Garnizon Kilisesi ve 3 yıl sonra bu yapının yerine inşâ edilen **Potsdam Computing Centre** idi.

Walter Ulbricht ve SED'in bütün protestoları görmezden gelerek aldığı bu karar psikocoğrafi bakış açısıyla yorumlandığında bireylerin tercihlerinin sonucu olarak bir şekil kazanmış yapının taş toprak olarak değil de doğrudan doğruya DDR'ın yönetim politikasına aykırı olduğu düşüncesiyle beraber ortadan kaldırılması **ters yüz olmanın** daha sağlam bir şekilde vazife görmesi için yapılmıştır sonucu ortaya çıkar. Çünkü **ters yüz olma** bir toplumun geçmişinin bütün doneleriyle şimdiyi harmanlamaya meyilli değildir ve olamaz da. Çünkü geçmişin bütün donelerini gözardı etmedikçe şimdi denilen kavramın meşruluğu toplumun gözünde su götürür bir hâl alacaktır.

DDR'de hem minör hem de aldatıcı **ters yüz olma** ile ifade edilebilecek bir mimari yapı mevcuttu. Bu mimari yapı savaş sonrası DDR hudutları dahilindeki tarihi yapıların ve mimari kaynaklı kültürel mirasların neredeyse sıfırlanma noktasına geldiği bir dönemde hayata geçirilen **Kulturhaus** kompleksidir. **Kulturhaus**'tan beklenen şey, DDR'nin kendi elit zümresini çıkarmak adına bir merkezi mekân işlevi görmesiydi.

¹¹⁹ Pugh, Emily (2014), **Architecture, Politics and Identity in Divided Berlin**, University of Pittsburgh Press, Pittsburgh, pp. 40-41

Kompleksin mimarisi şekil itibarıyla portico tarzı bir giriş tasarımına sahipti ve bu esasen sosyalist gayelerle inşa edilmiş kompleksin aldatıcı **ters yüz olma** tarafını ifade ediyordu. Çünkü **portico** tarzında bina girişleri elbette kendi başına mimari terminolojide yeri olan bir tekniktir fakat “şeklen nasyonal muhteva olarak sosyalist” mottosuna sahip Stalinist Mimari’nin **portico**’yu DDR’deki Alman tarihi izlerini silip süpürmek gayesiyle kullanıp Sovyet tandanslı bir sosyalizmi DDR’ye entegre etme çabası doğrudan doğruya bir **ters yüz olma** çabasının tezahürüdür.

Kulturhaus’a bir bütün halinde bakıldığında ise II. Dünya Savaşı sonrası kültürel mirası çok büyük yara alan Almanlar’a bir kültür hizmeti olarak sunulan bu kompleksin esasında bir siyasi tandanslı proje olduğu sonucu bizi minör **ters yüz olma** kavramını kullanmaya sevk edecektir. Kültürel bir gayeye matuf olarak yapıldığı iddia edilen kompleksin böyle bir amacının olmaması ve sadece bir kültür kompleksi olarak siyasi arka planından bağımsız olarak ele alındığında cismen bulunmasının tek başına bir anlam ifade etmemesinden dolayı minör **ters yüz olma** ile izah edilebilecek bir tahlile parametre teşkil eden bir yapı olarak **Kulturhaus** karşımıza çıkar.

3.4. Erich Honecker Döneminde DDR Mimarisi

1971 yılına gelindiğinde SED’in 8. Parti Kongresi’nde Walter Ulbricht parti genel sekreterliği görevini ve dolayısıyla DDR’nin yönetimini Erich Honecker’e devrediyordu. Böylelikle Doğu Berlin’deki inşaat gündemi bir merkez binası yapımı ve konut meseleleri üzerine yoğunlaşmaya başlıyordu.

1962 ila 1964 yılları arasında Ulbricht’in genel sekreterliği sırasında inşa edilen *Staatsratsgebäude* (Devlet Konseyi Binası) Honecker’in modernist mimari tercihleriyle örtüşmemekte idi. Bu yüzden Honecker eski *Berliner Schloss* (Berlin Sarayı)’un bulunduğu yere yeni bir sosyalist semboller taşıyan bina yaptırmaktan yana idi. Bu sosyalist yapının da modernist mimari ile vücut bulması taraftarıydı ve bu tercihlerin sonucunda 1976 yılında *Palast der Republik* (Halkın Sarayı) inşası tamamlandı.

Bu yapı tamamen modern mimari tercihler ile inşa edilmiş ve içinde eğlence merkezlerinden kültürel faaliyetlere ev sahipliği yapacak geniş bir sosyal yelpazeye de sahip idi. Hatta *Palast der Republik* 1976’dan 1990’a kadar *Volkskammer* (Alman Halk Meclisi) toplantılarına da ev sahipliği yapmış idi.

Çok amaçlı bir yapı olması hasebiyle *Palast der Republik* DDR'deki siyasi merkeziyetçilik algısını da sosyal merkeziyetçiliğe kaydırdı.¹²⁰ Çünkü Devlet Konseyi Binası sadece SED toplantılarına ev sahipliği yapan bir yapı iken Halkın Sarayı içinde restaurant, bowling salonları, dinlenme salonları ve hatta diskotek barındıran ve bunlarla beraber SED toplantılarının ve *Volkskammer* toplantılarının da yapıldığı “sosyal” bir merkez idi.

Honecker'in üzerine yoğunlaştığı bir diğer husus da konut inşaatları idi. Fakat Honecker zamanında astronomik şekilde devam etmiş olan konut inşaatlarının kalitesinden çok kaç tane konut inşa edildiği esas alınmış idi. Çünkü Honecker konut inşaatlarını siyasi kariyeri için bir propaganda malzemesi olarak görüyor idi. Bu sonucu Honecker'in bir, iki ve üç milyonuncu konut inşaatlarını kutlamasından çıkarmak gayet mümkündür.¹²¹ Konut inşaatları DDR'ın kötü giden ekonomisi ve inşaat malzemelerinin artan fiyatlarına rağmen durmadan devam etmesi de bu sonucun diğer bir teyit edici faktörü olarak hesaba katılabilir.

1963 yılındaki 6. SED toplantısında dile getirilen *Eski Konut Muhitlerinin Yeniden Dizaynı* (*Umgestaltung von Altbauwohngebieten*) fikri ve Kasım 1966'da *Stalinallee*'yi dizayn eden Herman Henselmann'ın bu fikre istinaden tertip ettiği *Umgestaltung* toplantıları Erich Honecker dönemine kadar dikkat çekmemişti.¹²² Honecker ise bu fikirleri dikkate aldı ve eski konutları modernize edecek bir metot izlenmesini sağladı. Fakat bu metot yukarıda da beyân edildiği üzere siyasi istikrar adına kalifiye tarafından ziyade kantitatif olarak kendisinden faydalanılan bir sürece dönüştü.

Stalinist bağları kuvvetli olan Walter Ulbricht ve modernist mimariyi sosyalist bir DDR inşasında kullanma tercihinde bulunan Erich Honecker emsallerinden de anlaşılacağı üzere, DDR'deki şehir planlaması ve mimaride kullanılan metotların çeşitliliği eklektik bir hayat tarzını DDR'ye getirmiştir. Eklektik hayat bir vakıa olarak ise bir ters yüz etme faaliyeti olarak ve toplum hayatının gözle görülür kısmında sosyalist bir gayeye matuf yapıldığı için bir *ters yüz olma* kimliğini kazanmış olur.

Bu eklektiklik aynı zamanda Doğu Almanya'daki insanların FRG'deki doğrudan kapitalist ideolojiye ve hayat tarzına olan merakının daha da artmasına sebep olmuştur. Nihai olarak, 3

¹²⁰ Birkholz, T (2008), ‘*Schloss mit der Debatte!*’? *Die Zwischennutzungen im Palast der Republik im Kontext der Schlossplatzdebatte*, Graue Reihe des Instituts für Stadt- und Regionalplanung, Tu Berlin, Verlag der TU Berlin, Berlin, p. 11

¹²¹ Pugh, Emily (2014), *Architecture, Politics and Identity in Divided Berlin*, University of Pittsburgh Press, Pittsburgh, p. 298

¹²² Stimmann, H (1985), *Stadterneuerung in Ost-Berlin, vom ‘Sozialistischen Neuaufbau’ zur ‘Komplexen Rekonstruktion’*, 1st edn. Bauausstellung Berlin GmbH, Abteilung Stadterneuerung, Berlin, p. 9

Ekim 1990’da FRG’nin bünyesine DDR’yi dahil etmesi hadisesi, bu gibi siyasi-mimari etkileşimlerin neticesinde daha da rahatlıkla gerçekleşmiştir.

Hönecker’in bu faaliyetlerinin Sitüasyonist yaklaşım açısından ele alınması söz konusu olduğunda dile getirilebilecek hususlara değinmek gerekirse; eğer *détourne*’u da bir kavram olarak Doğu Almanya özelinde Sitüasyonistçe bir bakış açısıyla kullanılmak istenirse bu isteği Erich Honecker döneminde sükse yapan konut inşaatları ve bu konut inşaatlarıyla yeni kültür alanları inşasındaki usûl ve temayülleri incelemekle gerçekleştirebiliriz.

Honecker 1971’de Walter Ulbricht’ten SED genel sekreterliği koltuğunu devraldıktan sonra *détourne* kavramı ile ifade edilebilecek tercihlerde bulundu. Ulbricht döneminde inşa edilen ve bir *türev* emsali olarak ifade edilebilecek *Staatsratsgebäude* (Devlet Konseyi Binası) Honecker’in eklektik olmayan, doğrudan modern mimari anlayışı tarafından *détourne* edilmek isteniyor idi.

Devlet Konseyi Binası’nın *türev* özelliğini haiz olması II. Dünya Savaşı sonrasında kendine toplumsal olarak gelememiş DDR vatandaşlarının zihinlerindeki sisli ortamı daha da arttıran bir amaca hizmet etmesiyle açıklanabilir. Çünkü DDR FRG’nin aksine yönetim anlamında çok karışık bir işleyişe sahip idi; genel sekreterlik, kabine, devlet başkanlığı, başbakanlık gibi müesseseler 41 yıllık DDR dönemi boyunca bir arada yürümüş ve bu organlardan karar alıcı olarak nitelendirilmeye en yakın olanı da genel sekreterlik koltuğu olmuştur.

Devlet Konseyi Binası, genel sekreterlik koltuğundaki Walter Ulbricht’in talebi doğrultusunda inşa ettirildiği için DDR’deki insanların ideolojik ve toplumsal sapmaya daha da rahat yakınsamaları mümkün olmuştur. Çünkü bütün DDR vatandaşlarını alakadar eden kararlar alındığı zaman hesap verici makamın neresi olduğuna dair muallaklık 1964’te inşası tamamlanan Devlet Konseyi Binası ile katmerleşmiştir.

Walter Ulbricht’in sadece *türev* ile izah edilebilecek siyasi ve mimari temayüllerinin aksine Erich Honecker önce *détourne* ve bu *détourne* sonrasında doğacak olan *psychogéographique* kavramına izah alanı açabilecek çalışma alanlarının (konut inşaatları, Halkın Sarayı) gerçekleşmesinden yana bir politikayı takip etti.

DDR’de 1976 yılında Palast der Republik’in inşası tamamlandı. Bu yapı ile beraber Doğu Almanya’da toplumsal manada bir ters yüz etme politikası başladı. *Palast der Republik*’de hem *Volkskammer* toplantıları hem de kültürel birçok faaliyet gerçekleşiyordu. Yani bir *détourne* söz konusuydu.

Honecker zamanında hâlihazırdaki mevcut olan doneler harmanlanarak ters yüz edilmeye çalışılıyordu. Devletin meclis toplantıları ile halkın kültürel faaliyetlerinin aynı çatı altında gerçekleştirilmesi bir ters yüz etme hareketidir. Çünkü meclis toplantıları şimdiki devlete dair işaretler taşıırken halkın faaliyetleri her ne kadar DDR hükümeti, SED, Politbüro gibi faktörler tarafından şekillendirilmeye çalışılsa da geçmişteki bölünmemiş Alman halkından işaretler taşıyan iki unsur olarak *Palast der Republik*'te aynı çatı altında idi. Honecker'in nihai gayesi de şimdinin ve geçmişin bu donelerini kendi hedefi doğrultusunda daha yüksek bir seviyede yani sosyalist bir devlet seviyesinde harmanlamak idi. Fakat Honecker bu harmandan hasat elde edemedi.

Honecker'in bu gayesi gerçekleşmedi fakat bir şeylerin meydana gelmesi adına yol açıcı projelerin gerçekleşmesini sağladı. 14 yıllık (1976-1990) *Palast der Republik* tecrübesinin psikocoğrafi bir tezahürü olmamıştır. Şimdi ve geçmişin harmanı yani **ters yüz olma** vuku bulduktan sonra ortaya bireysel bir -şuurlu veya şuursuz- çaba çıkmamıştır. Çünkü kültürel faaliyetler psikocoğrafi bir harita çıkarılması için son derece mekanize idi.

Sitüasyonist anlayışa en ters gelen durumlardan olan tüketim kültürü de zihinsel tüketim bakımından *Palast der Republik*'teki faaliyetlerde mündemiç idi. Bu yüzden tüketim kültürü akışının devamlı olduğu bir yerde psikocoğrafi bir çalışma alanı oluşturulması ve bundan verim alınması imkân dahilinde değildi. *Palast der Republik*'in Alman hayatında psikocoğrafiye dahi gelmeden psikolojik herhangi bir tesiri dahi olmadığını söyleyebiliriz. 2006 yılında bu yapının Federal Alman hükümeti tarafından yıkıldıktan sonra bu yıkımın birtakım eylemler haricinde ciddi boyutta toplumsal bir tepkiyle karşılaşmaması ve 2013 yılında, Brandenburg Seçmenleri'nden Prusya Kralları'na kadar Alman tarihinin birçok önemli zamanına şahit olmuş Berlin Sarayı'nın yeniden inşâsına karar verilmesi de psikocoğrafi tesirin Berlin Sarayı söz konusu olduğunda Almanlar adına daha ağır bastığına nişane olarak gösterilebilir.

Honecker döneminde astronomik boyutlarda artan konut inşaatları da birer **détournement** numuneleri olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Honecker döneminde DDR'deki hızla artan konut inşaatları öncelikle eski konutların restorasyonu ve modernizasyon şeklinde başladı. Sonrasında ise tarihi muhitlerdeki konutların restorasyon ve modernizasyonunu yeni modern tarzda konutlar takip etti. Böylece şimdinin ve geçmişin doneleri *Palast der Republik*'deki gibi bir üst seviyede yani sosyalist devlet algısının DDR'de yerleşmesi adına harmanlanıyordu.

Honecker'in 1971 yılında SED'in 8. Kongresinde aldığı **Abgrenzung** politikası güdülmesi kararının mimari tezahürlerinden olan konut inşaatları ve *Palast der Republik* projesi psikocoğrafi çalışmalara malzeme verebilecek olgunluğa, Doğu Almanya'da yaşayan insanların zihninde erişemediğinden dolayı son tahlilde, 3 Ekim 1990'da ortaya çıkan Federal Almanya'dan anlaşılacağı üzere Alman toplumu için bir **türev**'den öteye gidemedi.

3.5. FRG Döneminde Mekân Tasarımları ve Mimari Eserler Üzerinden Siyaset ve Mimari İlişkisi

1949 sonrasında Stalinist Mimari ile modern mimari arasındaki siyaset temelli mücadelenin modern mimari tarafında Batı Almanya bulunuyordu. Modern mimarinin yalnızca Batı Almanya'da değil bütün dünyada referans eserlerinden biri de **Kulturforum** kompleksidir. **Kulturforum**, Berlin Duvarı ile birlikte tarihe karışan Alman mimarisine ait eserlerin getirdiği kültürel yokluğun giderilmesi adına 1950 ve 1960'lı yıllarda birkaç binadan müteşekkil bir şekilde inşa edilmiştir. **Kulturforum**'daki eserlerden bazıları şunlardır:

- ❖ Yeni Nasyonal Galeri (*Neue Nationalgalerie*) (Şekil 22)
- ❖ Süsleme Sanatları Müzesi (*Kunstgewerbemuseum Berlin*)
- ❖ Resim Galerisi (*Gemäldegalerie*)
- ❖ Berlin Müzikal Enstrüman Müzesi (*Musikinstrumenten-Museum Berlin*)

Bu eserlerden *Neue Nationalgalerie*, **Kulturforum**'un *Berliner Philharmonie* ile beraber esas parçası olarak Alman modernist mimar Ludwig Mies van der Rohe tarafından tasarlandı. Yapı, 1968 yılında kullanıma açıldı. Mies'nin *Neue Nationalgalerie*'i tasarlamadan evvel, cam gökdelen hayaline sahip olması sebebiyle meslektaş Philip Johnson ile beraber hayata geçirdiği **Seagram Building**, Mies'nin modern mimarinin bir temsilcisi olmaktan da öte doğrudan doğruya bir modern mimari hayranı olduğunu ortaya çıkaran bir eserdir.

Mies'nin bu radikal modernist tutumunun şaşırtıcı olmaması gerekmektedir. Çünkü Mies hem Weimar Cumhuriyeti döneminde modern mimariye dünya genelinde yön veren **Bauhaus** ekolünü 1930'dan ekolün kapatılmak zorunda kaldığı 1933'e kadar idare etmiştir hem de eklektik, yani tradisyonel-modern mimari ve tasarımın temsilcisi olan **Werkbund**'un mimari direktörlüğü görevini yerine getirmiştir. **Bauhaus**'un **Werkbund**'un eklektikliğini bir geçiş (*transition*) aşaması olarak kullanmak iradesinin en büyük göstergelerinden biri de Walter

Gropius'un 1919 senesinde yayımladığı Bauhaus Manifestosu'dur. Gropius bu manifestoda şu minval üzere beyanlarda bulunuyordu:

“Gelin, zanaatçı ve sanatçı arasındaki kibirli engeli kaldıralım, sınıfsal ayrım olmaksızın yeni bir birlik/lonca oluşturalım. Geleceğin yapısını hep birlikte arzulayalım, kavrayalım ve yaratalım. Gelecek, mimarlık, heykel ve resim sanatını tek bir bütün halinde kucaklayacak ve bir gün, yeni bir inancın kristal simgesi (kübik kristal) gibi milyonlarca işçinin ellerinden gökyüzüne yükselecek.”¹²³

Bauhaus ekolü Gropius'un bu beyanatını takiben sanat için sanat anlayışını kademeli olarak terk eden bir yol aldı. Nitekim bu yol da Amerikan ilerlemeci (progressive) anlayışı ile özellikle 1933 sonrası kesişip bir bütünlük arz edecekti. Gropius aynı zamanda sanatı, zanaat, el işçiliği ve mühendisliği içeren bir kalıp ve zamanın ruhunu yansıtan, yani günün ihtiyaçlarına uygun üretimin (**aggiornamento**) bir aracı olarak algılaması bakımından da tamamen modern bir çizgiyi benimsediğini ilan ediyordu.¹²⁴ Sonuç itibariyle de sanat kelimesi Gropius için, kelime kendi başına mevcut olduğunda anlamsız bir kavram gibi algılanıyordu.

1933 sonrasında ise Nasyonal Sosyalist yönetimin Almanya'da yönetime gelmesi ile beraber zor zamanlar geçiren Mies, ülkesini 1938'de terk edip Chicago'ya yerleşti. Burada edindiği modern mimari izlenimleri ve tecrübeleriyle Batı Almanya'ya dönerek, Amerikan ve dolayısıyla federal bir siyasal sistemin etkisi altında bulunan bu ülkede zihinsel refah seviyesini yükseltici modern mimari eserler inşa etme işinin altına imzasını atarak **Neue Nationalgalerie**'nin tasarımını çizen isim oldu. Nitekim bugün bütün dünyada galeriler, müzeler ve sergiler gezmek doğrudan doğruya modern aktivitelerdir ve refah göstergesi olan eylemlerdir.

Mies özelinde sonuç olarak diyebiliriz ki; iki dünya savaşı geçirmiş bir dünyada, özellikle Alman mimarların gerek Weimar gerek Nasyonal Sosyalist dönem sonrasında çok fazla ülke

¹²³ Dempsey, A. (2011), **Styles, Schools and Manifests**, Thames & Hudson; Second edition, London, p. 133 ve <http://www.bauhaus.de/english/bauhaus1919/manifest1919.htm>

¹²⁴ Droste, M. (2002), **Bauhaus Archiv 1919-1933**, Taschen, Cologne, p. 84

değiştirmeleri ve gittikleri ölkelerdeki sanat akımlarını benimsemeleri yahut kendi fikirlerini gittikleri yerde yaymış olmaları, kendi mimari algılarını siyasetin akışına endekslemiş olmalarının doğal bir sonucudur.

FRG'deki ABD ve NATO yanlısı siyasi işleyişin ve iktisadi olarak Marshall yardımları ve fabrikasyon üretimin hızlanması gibi ekonomik refahı ve siyasi yönetim biçiminin istikrarını sağlamlaştıran gelişmelerin yaşandığı bir atmosferde savaş sonrasında konut projeleri de hız kazanmıştı.

Bu projelerden en önemlisi, 1957 senesinde gerçekleştirilen Uluslararası Yapı Sergisi'nin (**Internationale Bauausstellung**) bir parçası olan **Interbau**'dur. **Interbau**'nun her şeyden evvel siyasi amaçlı bir inşaat projesi olduğu projenin kendi beyanname metinlerinde yer almaktadır.¹²⁵ **Interbau** bünyesinde toplam 42 mimari eser hayata geçirilmiştir. Bunlardan 7'si tekli haldeki çok katlı binalar, 6'sı beton bir kütle temeline oturtulmuş çok katlı binalar, 11'i müstakil konut, 9'u yatay ve az katlı konut, 9'u da kendine has mimari nüanslar barındıran çok amaçlı yapılardan (yük merkezi, sanat akademisi, kongre salonu) müteşekkil idi.

Batı Berlin'de böylesine büyük çaplı bir yapı sergisinin organize edilmesinin elbette ki birtakım siyasi sebepleri vardır. Bu sebeplerin başında FRG'nin ilânıyla beraber başkent olarak Bonn'un sečilmesiyle beraber Sovyet etkisini yanı başında hisseden Batı Berlin'i ekonomik ve sosyolojik bakımdan tekrar canlı kılma çabası zikredilebilir.

Batı Berlin'in DDR sınırları içerisinde fagositoza uğramayı bekleyen bir hücre gibi durması ve fakat kapitalist hayat tarzını benimsemedeki hızı bilhassa ABD'deki yönetim kadrosunu bazen Batı Berlin için beyanlarda bulunmaya itmiştir. ABD Dışışleri Bakanı John Foster Dulles'in "Batı dünyası tamamen unuttu fakat bir Batı Berlin var"¹²⁶ şeklinde kameralar karşısında 1954 yılında bir beyanda bulunması bunun tezahürlerinden biridir.

Bu siyasi beyanatların ise 1950'li ve 1960'lı yıllarda birçok mimari tezahürü Batı Almanya'da mümkün oldu. Bu mimari tezahürlerden biri 1948 yılında ABD'nin müdahale ve hamleleriyle kurulmuş olan **Freie Universität Berlin**'e mimari araştırmalara ev sahipliği yapmak üzere Ford Vakfı'nın sponsorluğuyla **Henry-Ford-Bau** binasının yapılmasıdır.

¹²⁵ Pugh, Emily (2014), **Architecture, Politics and Identity in Divided Berlin**, University of Pittsburgh Press, Pittsburgh, p. 51

¹²⁶ Krause, Scott H. (2019), **Bringing Cold War Democracy to West Berlin: A Shared German-American Project, 1940-1972**, Routledge, New York, p. 194

Bu bina ayrıca **Humboldt-Universität zu Berlin**'in II. Dünya Savaşı sonrası DDR sınırlarında kalmasının bir sonucu olarak Batı Berlin'de kurulmuş olan **Freie Universität Berlin** bünyesinde olmakla ayrıca bir siyasi ehemmiyeti haizdir. 1963 yılında Berlin'e yaptığı ziyaret sırasında John Fitzgerald Kennedy **Freie Universität Berlin**'de onursal vatandaşlık unvanı aldığı konuşmasında:

“... Bu üniversite bir şeyleri zorla kabul ettirmek yerine eğitime inanan birkaç profesör ve öğrenci tarafından kuruldu. Onlar Eski Berlin Üniversitesi'nde (Humboldt Üniversitesi) nefretin öğretildiğini anladılar ve Amerikan otoritelerinin yardımıyla 1948'de bu yeni enstitüyü 3 güçlü temel üzerine kurdular: Doğruluk, Adalet ve Özgürlük. ...”¹²⁷

Okulun bu ehemmiyetini açıkça beyan etmiştir. ABD'nin destekleriyle kurulan bu üniversiteye yine ABD'nin destekleriyle bir mimari araştırma binasının tahsis edilmesi hadisesi de FRG-ABD ilişkilerinin istikrarını izah etmekte faydalı bir işlev görmektedir.

Interbau'ya tekrar dönecek olursak, yukarıdaki üniversite temalı ideolojik ikiliğin mimari temalı olarak, dönemin FRG İnşaat Bakanı Karl Mahler tarafından **Interbau**'nın ideolojik muhtevasına dair yaptığı açıklamalarla sürdürüldüğünü görebiliriz. Mahler:

*“**Interbau** batı dünyasına bariz bir bağlılıktır. **Interbau** bize modern şehir kalkınmasının ve usturlu konutlaşmanın nasıl olması gerektiğini göstermelidir; Stalinallee'nin yanıltıcı ve gereksiz süslemeli hâlinin aksine.”¹²⁸*

Beyanı ile FRG'nin Berlin üzerinden **Interbau** projesiyle DDR ile ideolojik kozlarını paylaşmak niyetinde olduğunu izhar etmiştir. Bu toplu konut projesinin bünyesinde inşa edilen yapılar, II. Dünya Savaşı sonrası konut yapılarının %90'ı harabeye dönmüş olan Berlin'in en küçük bölgesi Hansaviertel'de bulunmaktadır (Şekil 26). Hansaviertel ismini, 15. Yüzyıldan 18. Yüzyıla kadar Kuzey Avrupa boyunca yayılmış olan bir esnaflar teşkilatı olan Hansa Birliği'nden (**Deutsche Hanse**) alır.

Savaş sonrasında mimari olarak kendini toparlamaya çalışan Doğu Almanya, Stalinallee Bulvarı'na Hermann Henselmann'ın liderliği ve mimari tasarımlarıyla kavuşmuştu.

¹²⁷ Papers of John F. Kennedy, Presidential Papers, President's Office Files, Speech Files, **Remarks at Free University of West Berlin**, 26 June 1963, p. 1

¹²⁸ Mahler, K. (1953), **Internationale Bauausstellung 1956**, Bauwelt, Issue 35, p. 682

Hansaviertel'in II. Dünya Savaşı sonrası yeniden inşasının ise "Stalinalee'ye bir cevap" niteliği taşıdığı diğer birçok düşünür gibi David Crowley tarafından da öne sürülmüştür.¹²⁹

ABD, Uluslararası Yapı Sergisi'ne verdiği destek sebebiyle bu iki taraf arasından Batı Almanya ile yakın bir tutum içerisindeydi ve Hansaviertel'in Amerikan tarzı kapitalist demokrasisi temsilciliğinin, Sovyet tarzı sosyalizmin temsilcisi Stalinalee'ye galebe çalacağının sembolü olabileceği umudunu taşıdı.¹³⁰

Bu bağlamda, mimari üzerinden bir rekabete giriliyor olması insanların zihnindeki Soğuk Savaş tahayyülünü kolaylaştıracak bir hal aldı. Nitekim söz konusu Almanya ve Berlin olunca, Jan Otokar Fischer'in de beyan ettiği üzere "dünyanın iki büyük gücü arasındaki çatışmanın araçları uydular yahut silahlar değil apartman daireleridir."¹³¹

Hansaviertel, Berlin'in merkezi mekânlarından biri olan **Tiergarten***'ın kuzeybatısında bulunmaktadır (Şekil 27). Kendisine politik bir cevap niteliğinde yeniden tasarlanmaya çalışılan Hansaviertel, Stalinalee ile kıyaslanamayacak derecede küçük bir bölgedir. Bölgenin kuzey tarafından Spree Nehri geçmektedir.

Stalinalee'nin son derece nizami ve simetrik tasarımına karşın Hansaviertel'de inşa edilen **Interbau** kapsamındaki yapılarda bir asimetri ve geometrik manada daha gayrinizami bir mimari dil tercih edilmiştir. Nitekim bu mimari nüansların arka planı doğrudan doğruya siyasidir. Gropius'un **Interbau** kapsamında ortaya koyduğu mimari tasarımın siyasi arka planları olduğunu, Atina'da 1959 ile 1961 seneleri arasında, Antik Yunan mimari eseri Partenon'dan ilham alarak tasarladığı ABD Büyükelçiliği binası üzerine, Goethe'den alıntı yaparak beyan ettiği cümleler açığa çıkarmaktadır:

*"Diriltme özlemi içinde olmamız gereken bir geçmişimiz olmamalı. Artık sadece sonsuz bir yenilik vardır; kendi kendisini geçmişten bugüne uzanan elementler ile onaran. Bu yüzden hissedilmesi gereken özlem, üretkenlik amacıyla irtibatlı olmalıdır."*¹³²

¹²⁹ Crowley, D. (2008), 'Europe Reconstructed, Europe Divided', Cold War Modern Design, p. 59

¹³⁰ Ibid. p. 59

¹³¹ Fischer, J. O. (2007), 'Berlin's Hansaviertel at 50: A Postwar Future Gains a New Present' 3 Haziran 2019 tarihinde <https://www.nytimes.com/2007/09/24/travel/24iht-trberlin.1.7614964.html?pagewanted=all> adresinden erişildi.

* Alm. Hayvanat Bahçesi. Tate, Alan (2004), **Great City Parks**, Taylor & Francis, Canada, pp. 136-143.

¹³² Gropius, W., Gropius I. (1968), **Apollo in the Democracy: The Cultural Obligation of the Architect**, McGraw-Hill, Michigan

Gropius bu ifadesiyle geleneksel mimariye ve geleneksel mimarının birebir (*mot à mot*) taklidine karşı bir tutumu ifade etti. Bu tutum da nihayetinde bir sürece işaret etmekteydi. Bu süreç doğrudan doğruya ABD'nin siyasi tavrının ilerlemeci (**progressive**) yönüydü.¹³³

Interbau'daki asimetrik tasarımların Amerikan özgürlüğü algısına matuf bir ayrıntı olduğuna dair somut bir emsal getirmek gerekirse, **Interbau** kapsamında inşa edilen 35 yapıdan biri olan **Walter-Gropius-Haus**'a değinebiliriz (Şekil 23). **Walter-Gropius-Haus**, **Bauhaus** ekolünün kurucusu ve en önemli ismi olan Walter Gropius ve kendisinin kurucu üyelerinden olduğu, Massachusetts merkezli bir Amerikan mimari kuruluşu olan **The Architects Collaborative**¹³⁴ (TAC) ve eski bir **Bauhaus** ve **Werkbund** üyesi olan Wils Ebert¹³⁵ ile üçlü bir çalışma ile hayata geçirilmiştir. **Walter-Gropius-Haus**, modern mimari ile Amerikan yaşam tarzının semiyotik* minvalde birçok izini üzerinde taşıyan bir eserdir.

Örneğin, Stalinallee'deki Stalinist yahut bir başka deyişle Sosyalist Realist mimariye karşı Amerika menşei soyut ekspresyonist¹³⁶ bir ideoloji, **Walter-Gropius-Haus** ve bütün **Interbau** eserlerinde mimari anlamda gösterilmiştir. Yani bu ideoloji çerçevesinde, bir mimari eser aracılığıyla dile getirilmek istenen şeyi, o şeyin göstergeleri (renk, şekil) ile dışa vurarak anlatmak söz konusudur. Bu mimari anlatımla dile getirilmek istenen şey de nihai olarak, Amerikan tarzı yönetimin olduğu bir yerde komünist yönetim tarzına nazaran, insanın içinden geldiği gibi daha rahatça yaşayabileceği fikrini tebarüz ettirmektir.

Hansaviertel bölgesinde yapılan **Interbau** çalışmaları aynı zamanda progresif, yani tradisyonel mimarının sahip olduğu teknikleri asgari düzeye indiren bir kimliğe sahipti ve Batı mimarisinin elinden çıkan bütün eserlerin birbirine benzediğini¹³⁷ öne süren Doğu Almanya Hükümeti'ne de bir cevap niteliği taşıyordu. Çünkü Fransa'dan Le Corbusier, ABD'den Walter Gropius,

Finlandiya'dan Alvar Aalto gibi meşhur mimarlar bu sergi aracılığıyla modern mimari anlayışlarına kendi nasyonal karakterlerini de kattıkları iddiasındaydılar.¹³⁸

¹³³ Walter Gropius quoted in "United States Embassy Office Building, Athens" Architectural Record, 122 (December 1957), p. 71.

¹³⁴ Bkz. <https://postwarcampus.wordpress.ncsu.edu/2018/05/07/walter-gropius-the-architects-collaborative-the-university-of-baghdad-baghdad-iraq-modern-ideals-and-regionalism-in-a-tumultuous-world/> 27 Mayıs 2019 tarihinde erişildi.

¹³⁵ Bkz. 5 Haziran 2019 tarihinde <https://deu.archinform.net/arch/2176.htm> adresinden erişildi.

* <https://en.oxforddictionaries.com/definition/semiotics>

* <https://en.oxforddictionaries.com/definition/semiotics>

¹³⁶ Kraanen, Rebecca (2015), **The Abstract Expressionist Canon 1950-2000**, Master Thesis MA Cultural History, Claremont Graduate University, California.

¹³⁷ Crowley, D. (2008). 'Europe Reconstructed, Europe Divided,' **Cold War Modern Design**, p. 45

¹³⁸ Ibid. p. 45

Ancak bu iddialarında herhangi bir tutarlılık gösteremediler. Örneğin Le Corbusier'in **Interbau** kapsamında tasarladığı **Unité d'habitation de Berlin** ham betondan (*béton brut*)* yapılan bir eser olarak ilerleyen tarihlerde Brutalizm¹³⁹ akımına öncülük etmiş oldu. Bu akım da nasyonal değerlerden uzak son derece modern mimari bir eğilimin türevi olma özelliğini taşır. Sonuç olarak, Le Corbusier, Doğu ve Batı Almanya'da ortaya çıkan siyasi kaynaklı Modern Mimari ve Sosyalist Realist Mimari arasındaki çatışmada, ortaya koyduğu eserle Modern Mimari tarafında idi ve bu tarafa **Unité d'habitation de Berlin** ile katkıda bulunmuş oldu (Şekil 24).

Hansaviertel'de **Interbau** çatısı altında inşa edilen bütün konutların kapitalist yaşam tarzının birer temsilcileri olduğuna dair de önemli detaylar mevcuttur. Stalinallee'nin tekdüze ve eğlence mekânlarında dahi vazgeçmediği geometrik simetri Hansaviertel için geçerli değildir. Hansaviertel'deki konutlar, sinema salonları, restoranlar, alışveriş merkezleri, okullar arasına serpilmiş vaziyettedir ve gerek geometrik anlamda gerek toplumsal simetri anlamında herhangi bir öncelik söz konusu değildir.¹⁴⁰

Stalinallee'ye bir cevap niteliğinde tasarlanmış olan Hansaviertel bölgesi bugün hâlen canlılığını korumakta ve konutlarında Alman vatandaşları ikamet etmektedir. **Interbau** projesi de Doğu Almanya'da yaşayan insanların, Walter Ulbricht'in liderliği döneminde zirveye çıkan sosyalist hayat kaidelerini terk etmek istemelerinde büyük rol oynamıştır. Özellikle soyut ekspresyonist mimari anlayışı, simetri ile olan bağı koparmada (simetrinin Sosyalist Realist Mimari'nin en önemli parçası olduğu burada hatırlanmalıdır) **Ossi** kimliğine sahip insanların rahatlık arayışına hitap etti. Doğu Alman vatandaşları da bu isteklerini dışa vurarak Berlin Duvarı'nı aşmak istediler ve bugün itibarıyla Stalinallee artık Karl-Marx-Allee olarak anılmakta ancak Hansaviertel hâlen 1957'deki ismini korumaktadır.

Sonuç olarak, 1957'de Hansaviertel bölgesinde hayata geçirilme kararı alınan **Interbau** projesi gerek kısa gerek uzun vadede kapitalist bir yaşam tarzını başarılı bir şekilde ifade eden mimari çalışmalar bütünü oldu. Savunduğu politik ve sosyolojik gayelere hizmet edip

* **Dictionary of Architecture and Construction** (2006), Harris, Cyril M. (Ed.), Fourth Edition, New York City, McGraw-Hill, p.107.

¹³⁹ Zein, Ruth Verde (2012), **Brutalism? Some Remarks About a Polemical Name, its Definition, and its Use to Designate a Brazilian Architectural Trend**, Mackenzie University, São Paulo, Brazil, pp. 1-5.

¹⁴⁰ **Cold War Architecture: A Comparison Between the Architectural Styles of East and West Berlin in the 1950's, focusing on Interbau (West) and Stalinallee (East)** (2012), Cold War Culture: Art & Politics Since 1945, w. place, B.A. Honours in History of Art.

günümüze kadar etkisini de sürdürerek, sloganının hedefine ulaştı: Yarının Şehri (*Die Stadt von Morgen*)¹⁴¹.

FRG'deki kapitalist yaşam ve yönetim tarzının en önemli mimari ve mekânsal destekleyicilerinden olan *Kurfürstendamm** (Şekil 25) ise Batı Berlin'in sembolü olan ve günümüzdeki Berlin'in Charlottenburg – Wilmersdorf ilçesinin (*borough*) sınırları içinde olan bir caddedir. 1542 senesinde Brandenburg Prens Seçmeni (*Kurfürst*) II. Joachim'ın atla ulaşımını sağlayan bir ulaşım güzergâhı olarak ilk defa kullanıldığı için ismini buradan alır.¹⁴²

1870-1871 Fransız – Alman Savaşı sonrası Alman İmparatorluğu'nun teşekkül etmesi üzerine, *Kurfürstendamm*'ın o zamana kadar sahip olduğu patika yolu kimliği, Şansölye Otto von Bismarck'ın doğrudan talebiyle genişçe evler ve mebzul miktarda ağaçlandırmalarla şaşırtıcı bir bulvara inkılap ettirmek istendi. Almanlar'ın yeni bir bulvar inşa etme kararı sonrası referans olarak alınan mekân Paris'teki Champs-Élysées Caddesi (*Avenue des Champs-Élysées*) idi. 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren yapılan çalışmalar kapsamında bulvarın genişliği 53 metreye kadar çıkarıldı ve Berlin'in bir cazibe merkezi olmasına katkısı açısından bulvardaki en muteber yapıların inşasına Alman İmparatorluğu döneminde başlandı.¹⁴³ Bulvar, 19. Yüzyılın sonlarına doğru Bismarck'ın hedeflediği merkezi konum ve uğrak yeri olma özelliklerini bünyesinde hızla toplamaya başlayan 3,5 kilometre uzunluğunda devasa bir projeye dönüşmüştü.

Bulvarda 1893 senesinde hizmete ilk olarak *Kleines Café* (Küçük Kafe) adıyla açılan ve 1898 tarihinde *Café des Westens*¹⁴⁴ (Orta Batı'nın Kafesi) ismini alan mekân, birçok ünlü ressam, şair, oyun yazarı, tiyatrocunun buluşma noktası oldu. Bu isimler arasında bir Aşkenazi Yahudisi olan ve Almanya'da empresyonist resmi ihya etmek isteyen Max Liebermann, yine bir Yahudi olan tiyatro eleştirmeni Alfred Kerr gibi isimler vardı. Mekân bu özelliğinden dolayı halk arasında Megalomanlar Kafesi (*Café Größenwahn*) olarak anılacak kadar dahi ünlendi. 19. Yüzyılın sonu itibariyle *Kurfürstendamm* bir sanat merkezi olma özelliğine kavuşmuştu.

¹⁴¹ Aman, A., (1992), “How the Other Side Built – Interbau in West Berlin”, *Architecture and Ideology In Eastern Europe during the Stalin era: an aspect of Cold War history*, (trans.) Roger and Kerstin

* Bu kelimenin “Prens Seçmen'in ıslak zeminde yükseltilmiş yolu” gibi bir anlamı vardır. Kurfürsten: Prens Seçmen, Damm: Bataklıktan geçen yol.

¹⁴² *The Ku'damm- A Boulevard with History*. w. date. 26 Mayıs 2019 tarihinde <https://residential.jll.de/en/kudamm-boulevard-history> adresinden erişildi.

¹⁴³ 27 Mayıs 2019 tarihinde <https://www.aviewoncities.com/berlin/kurfurstendamm.htm> adresinden erişildi.

¹⁴⁴ Cleave, Paul (2016), *Leisurely consumption, the legacy of European cafes*, *International Review of Social Research* 2017; 7(1): 31–45, Exeter.

27 Mart 1907’de Alman tüccar Adolf Jandorf’un mimar Emil Schauldt’u bir alışveriş merkezi tasarlaması konusunda ikna etmesiyle birlikte, Büyük Britanya’daki **Harrods**’tan sonra Avrupa’nın en büyük alışveriş merkezi olan **Kaufhaus des Westens** (Orta Batılılar’ın Alışveriş Merkezi) inşa edildi. **Kurfürstendamm**, modern yaşam tarzının bir merkezi olma özelliğini II. Dünya Savaşı’na kadar gittikçe yükselen bir ivmeyle arttırdı. II. Dünya Savaşı sırasındaki hava bombardımanları bulvarda çok büyük zararlara sebep oldu. Savaşın sonunda bulvardaki yapıların neredeyse %80’i kullanılamaz hâle gelen harabelere dönüştü.

Caddenin yeniden inşasına dair 1950 senesine kadar hiçbir icraat ortaya dökülemedi. 1950 senesine gelindiğinde ise **Kurfürstendamm**’da II. Dünya Savaşı sonrasında 1949’a kadar işgal bölgelerinden birini elinde tutmuş olan Fransa’nın, Batı Almanya ile ilişkilerini kuvvetlendirmek adına **Maison de France** isimli kültür merkezi faaliyete geçti. Ayrıca söz konusu mekânda 1983 senesinde ASALA terör örgütünün bombalı bir eylem gerçekleştirildiği ve bu eylemin Stasi tarafından desteklendiğinin sonradan ortaya çıktığı da vakidir. Mekân bu minvalde siyasi arka planı olan bir eylemin meydana geldiği yer özelliğine de sahiptir.

1961’de Berlin Duvarı’nın inşası ile birlikte **Kurfürstendamm**, Batı Berlin’in kalbinin attığı yer olarak ve bu sefer Amerikan tarzı hayatın gösterim sahası olarak cazibe merkezi olması özelliğini geri kazandı. 1961’den itibaren 28 yıl boyunca, başta **KaDeWe*** bünyesinde olmak üzere çok uluslu şirketlerin mağazaları hep bu bulvarda açıldı ve bulvarın imar politikaları ile tüketim toplumunun devamlılığının sağlanması birbirlerini tamamlayan unsurlar oldu.

Kurfürstendamm, II. Dünya Savaşı sonrasında “kapitalizmin vitrini”¹⁴⁵ haline gelen ve Doğu Berlin’de yaşayan çoğu insan için, özgürlüğün kalesi olarak adlandırılan Batı Berlin’deki bir eğlence ve cazibe merkezi hâline gelmişti. Bu vitrin özelliğinin bir sonucu olarak da artık bir bulvardan ziyade cadde olarak anılmaya başlanan **Kurfürstendamm** söz konusu olmuştu. Gerek **Kurfürstendamm** gerek Hansaviertel’in II. Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında sahip olduğu ve yansıttıkları siyasi kimlikler göz önünde bulundurulursa ortada büyük bir dönüşümün meydana geldiği açıktır. Her iki bölge de tarihleri bakımından geleneksel mirasa sahip unsurlar olarak II. Dünya Savaşı’nda uğradıkları ağır bombardımanlara kadar yaşadılar. Hansaviertel, Hansa Birliği’nin mevcudiyetinden ötürü hâlihazırdaki ismine sahip bir muhit olarak varlığını devam ettirebilmişken II. Dünya Savaşı ile beraber tamamen ortadan kalktı.

* Kaufhaus des Westens’in halk arasındaki kısaltması.

¹⁴⁵ Oudin, B., Georges, Michèle (2000), **Histoires de Berlin**, Perrin, p. 348

Tamamen ortadan kalkan bir muhiti de kapitalist yaşam tarzının bir tezahürü olacak şekilde modern mimari bir dönüşümle inşa etmek mümkün oldu.

Modern mimari fikrinin FRG tarihi boyunca galip gelmesinde ise siyaset ile içli dışlı olan mimar düşünürlerin ve fikrîsel oluşumların etkisi oldukça büyüktür. Ünlü mimar Bruno Taut'un 1914 senesinde **Werkbund** bünyesinde ortaya koyduğu cam mimari anlayışı bu etkilerin en önemlilerinden biridir. **Glass Pavilion** adlı cam kubbeli yapı kısa vadede FRG dönemi modern mimari ve gökdelen kültürünü, uzun vadede ise Potsdam Meydanı'nda 1990 sonrası meydana gelen büyük kentsel dönüşüm ve dikey mimari anlayışının tercih edilmesindeki dönüşüme katkılar sağlamıştır.

Taut, **Alpine Architektur** ve **Die Auflösung die Städte** isimli kitaplarında da modern mimari anlayışı ile siyaseten ütöpik bir düzen kurmayı birbiriyle eş olgular sayar.¹⁴⁶ Bu tarz olguların Batı Almanya'da kabul görüp benimsenmesi adına da 1947'de Alman yazar Hans Werner Richter'in organize ettiği ve Alman edebiyatının yeni baştan teşekkül ettirilmesi gerektiği fikrine sahip insanların bir araya geldiği **Gruppe 47** gibi organizasyonlar gerçekleştirilmiştir. **Gruppe 47**'de Almanya'nın kendi tarihini bir kenara bırakarak yeni bir yol çizmesi gerektiğine dair kullanılan en önemli ifadeler ise **Nullpunkt** (Sıfır Noktası) ve **Stunde Null** (Sıfır Saati) kavramlarıdır.¹⁴⁷

Nitekim dile getirilen ve uygulamaya geçirilen bu fikirlerin mimari alanındaki yansımaları da gerçek bir sıfır noktası olmuştur. Sonuç olarak Batı Almanya toprakları üzerindeki mimari ve mekânsal alanlardaki modern dönüşümlerin doğrudan doğruya siyasi sebepleri olduğuna dair nişaneler olarak da tarihteki yerlerini almışlardır. Bu dönüşümler aynı zamanda geçmiş tecrübeleri hesaba katmayarak tamamen yeni bir başlangıç niyeti taşıdıkları için birer **türev** olarak da ele alınabilirler. **Gruppe 47** organizasyonun gayesi Sitüasyonist anlayışla ifade etmek gerekirse mutlak bir **türev** idi çünkü **türev**'in Sitüasyonistlerce ifadesindeki 'ani geçiş tekniği' ibaresi **Nullpunkt** ve **Stunde Null** kavramlarını izahta tam bir örtüşme teşkil edecek şekilde yardımcı olmaktadır.

Bu bilgilere ek olarak, FRG'de de tıpkı DDR'de olduğu gibi Sitüasyonist yaklaşımın argümanlarıyla izahı yapılabilecek mimari ve mekânsal tasarımlar vücut bulmuştur. Sitüasyonist yaklaşım 1957 ile 1972 yılları arasında faal idi. FRG'de II. Dünya Savaşı sonrası

¹⁴⁶ Barnstone, Deborah Ascher (2006), **The Transparent State: Architecture and Politics in Postwar Germany**, Routledge, New York. p. 39.

¹⁴⁷ Ibid. p. 28

inşâ edilen yapıların büyük çoğunluğunun bu zaman diliminde vücut bulup siyasi birer katalizör görevi görmek üzere hizmete sunuldukları gerçeği Sitüasyonist yaklaşımı daha etkili kullanmamızı kolaylaştırmaktadır.

1957’de Hansaviertel bölgesinde başlamış olan Interbau projesi kapsamında tasarlanıp inşâ edilen konutların her biri birer **türev** emsali olarak karşımıza çıkarlar. Psikocoğrafi birer araştırma konusu olarak ise karşımıza konutların inşâsından sonra bu konutlarda ikamet eden insanların ortaya çıkmasıyla bir imkân kazanır.

Savaş sonrasında konutlarının %90’ı yerler bir olan Hansaviertel bölgesinde Walter Gropius, Le Corbusier gibi meşhur modernist mimarlar tarafından başlatılan Interbau ile Hansaviertel bölgesi bir 1957’ye kadar hiç yaşamadığı bir tecrübe edinmeye başlamıştı. Bu tecrübe uluslararası bir proje kapsamında doğacağı için dekor tasarımlarıyla zamansal-mekânsal bir gezintiye çıkıp **türev** yaşamak isteyen Sitüasyonistler’in deneysel olarak yaptığı şeyi Interbau bünyesindeki mimarlar yeni bir hayat tarzının meşruluğunu sağlamak üzere yapıyorlardı.

Interbau kapsamındaki her bir konut birer **türev** yaşatacak cinstendi. Çünkü Alman vatandaşlarının böylesine eksperimental modernist yapılarda yaşamak gibi açık ve yüksek sesli bir talebi yok idi. Dolayısıyla Interbau her ne kadar bir mimari sergiden bir konut inşaatları projesine dönüşmüş olursa olsun, en nihayetinde birkaç mimar elitin bir araya gelerek ortaya koydukları ideolojik mimari yapılar gezintisidir.

Interbau kapsamında **ters yüz olma** ile ifade edilebilecek teknik veyahut düşünsel izlere rastlamak mümkün değildir. Çünkü FRG’deki çoğu mimari ve siyasi hamle gibi Interbau da doğrudan modernist bir çabanın tezahürüydü. Almanya’nın tarihini hesaba katmak gibi bir düşünce hiçbir zaman Interbau’da mevzuubahis edilmedi. Almanya’nın tarihini miras olarak 1949’dan 1990’a kadar DDR’nin uhdesinde barındırdığı fikri hakimdi; fakat SED yönetiminin Alman ibaresi olan her şeye karşı açıkça savaş açtığı da bariz idi.

Bu yüzden DDR **ters yüz olma** ile ifade edilecek pek çok mimari projeye imza atmış oldu. Interbau’ya tekrar dönecek olursak; DDR’deki çoğu mimari projedeki gibi bir **ters yüz olma** dolayımı olmaksızın bir **türev** kolajı olarak 6 Temmuz 1957’den 29 Eylül 1957’ye kadar devam eden bir modern mimari sergisi olarak tarihteki yerini almıştır.

İnşâ edilmiş konutların birer psikocoğrafik emsal teşkil etmeleri de 3 Ekim 1990’dan sonra Almanya’nın birleşmesi gelişmesinden sonraki süreçte daha aşikâr bir hal almıştır. Hansaviertel bir muhit ismi olarak bu ismini muhafaza etti, fakat 15. Yüzyıl ile 18. Yüzyıl arasındaki

Hansaviertel'i değil modern Hansaviertel olarak bu ismi muhafaza etti. Bireylerin tercihlerinin hiğbir şekilde dūřınılmedięi ve topluma merkezden periferiye akacak bir şekilde enformasyon ve hayat tarzı pompalayan Interbau projesiyle beraber FRG'de yaşayan insanlar bu yeni yaşam tarzını benimsediler ve uzun vadede bireysel tercihler denilen şeyden bu hayat tarzı sınırları dahilinde sōz edilebilmeye başlandı.

Yani aęıęa ęıkan řey sūrekli bir **tūrev** ve sūrekli bir psikocoęrafik arařtırma alanı imkânı oldu. Tabii ortada bir **tūrev** olduęunu rahatlıkla iddia edilebilmesinin sebebi II. Dūnya Savařı ōncesinde Almanya'daki hayatın bu denli modernize olmamasıdır. DDR'de Erich Honecker yōnetimdeyken konutlara dair birtakım istatistikleri dile getirmiřti. İřçi statūsūnde ęalıřanların %60'ının evinde banyo ve modernize ısıtma sistemleri bulunmamaktaydı.¹⁴⁸

FRG'de ise materyal boyutta modernize bir hayat Amerikan tesiri ve bilhassa Marshall Planı ęeręevesinde şekil almaya başlamıştı. İktisadi ve psikolojik olarak Alman vatandaşlarını kapitalizme adapte etmeye mūtemayıl bir surette başından beri tesis edilmekte olan bu politik hamlelerin toplumsal ęıktıları ve modernize konut tercihleri bakımından bir geğiş dōnemi yaşanmaktaydı. Bu geğiş dōnemi de ani bir geğiş dōnemi atmosferine Interbau kapsamındaki konut projeleriyle girip, bir geręek hayat **tūrev**'i olarak yeni bir kıvam aldı.

Batı Almanya'da II. Dūnya Savařı sonrasında meydan ve cadde tasarımları da birer **tūrev** olarak karřımıza ęıkarlar. Bir muhitin, Sitūasyonist terminolojiyle ifade etmek gerekirse ani bir geęiř teknięiyle dōnūřtūrūldūęū en ōnemli yerlerden biri Batı Almanya ve Batı Berlin ōzelinde **Kurfūrstendamm**'dır. II. Dūnya Savařı sonrası FRG'nin bařkentinin Bonn olarak ilān edilmesinden sonra Batı Berlin Prusya ve Weimar dōnemlerindeki canlılıęını ve merkezi muhit olma ōzellięini muhafaza etmede birtakım aksūlamellerle karřılařtı.

En ōnemli aksūlamellerden birisi būtūn Berlin'in DDR toprakları tarafından ęevrilmiř olmasından ōtūrū Batı Berlin'in FRG ięindeki istisnai durumudur. Aslında Batı Berlin'in bu istisnai durumu ekonomik anlamda sıkıntılar meydana getirmiř olsa da Batı Berlinliler'in Batı Almanya pasaportu tařıyıp Batı Almanya kimlik kartı tařımıyor olmaları Willy Brandt gibi isimlerin politik kariyerlerinde ōnemli bir avantaj olarak kullanılmıřtır. Bu avantajlı durumun haricinde ekonomik anlamda sıkıntıya dūřen Batı Berlin'in siyasi ve mimari hamlelerle nasıl bir **tūreve** uęradıęına dair izah yolu tercih edilecektir.

¹⁴⁸ Dellenbaugh- Losse, Mary (2019), **Inventing Berlin: Architecture, Politics and Cultural Memory in the New/Old German Capital Post-1989**, Springer, Berlin, p. 54

II. Dünya Savaşı sonrasında Almanya'daki tarihi meydanları esas almayan bir mimari anlayışı FRG'de hakimdi. Bu hâkim görüşle beraber şehrin eski merkezi işlevi geçici olarak da olsa yedeğe alındı. Şehrin yeni merkezlerinden periferilerine yayılış tıpkı **Interbau** kapsamında yapılmış mekân tasarımı ve mimari yapılar gibi simetrik olmayan bir rota ile belirlendi.

Kurfürstendamm ve kapitalist fikrin tezahürü olacak olan diğer caddeler ise II. Dünya Savaşı öncesinde Berlin'in ikincil derecede ehemmiyet arz eden **Zoo Viertel**'deki Kaiser-Wilhelm Anıt Kilisesi civarından çevreye doğru yayılmakta idi. Sitüasyonist yaklaşımla bakılacak olursa **türev**'in yanında **ters yüz olma** izleri de taşıyan siyasi ve mimari hamleler görebiliriz. Çünkü II. Dünya Savaşı öncesinde Berlin için merkezi bir önemi olan muhitin referans alınarak **Kurfürstendamm** gibi bir tüketim merkezine giden yol olarak zikredilmeye başlanması bir ters yüz etme başlangıcıdır.

Şimdinin (**Kurfürstendamm**) ve geçmişin (Kaiser-Wilhelm Anıt Kilisesi) birer harmanı şeklinde daha üst bir seviyeye yani kapitalist ve Amerikan tarzı hayata müteveccih olarak başlanılan bu şehir ve bölge planlamaları ise bir **ters yüz olma** olarak ele alınabilir. Şehrin orijinal muhitlerinin sadece bir kısmını yeni şehir orijinlerinin popülaritesi için kullanmak Sitüasyonist yaklaşımın ifade ettiği üzere bir **ters yüz olma** olarak telakki edilebilir.

Kurfürstendamm FRG tarihi boyunca son derece büyük bir kapitalizm vitrini olarak varlığını sürdürmüş ve psikocoğrafi boyutta da ele alınabilir bir yer haline gelmiştir. 19. Yüzyılda Prusya döneminde yarım asır gibi kısa bir süre içerisinde bir sanat merkezi kimliği kazanan **Kurfürstendamm**'ın 1970'li yıllara gelindiğinde tamamen bir tüketim merkezine dönüşmesi siyasi ve mimari yönelimlerle beraber bu yönelimlerin mahsulü olan yaşam tarzını benimseyen insanların tercihleriyle de irtibatlıdır. Bu tercihler ister şuurlu ister şuursuz olsun her halükârda psikocoğrafi çalışma alanı olarak **Kurfürstendamm**'ın ele alınmasına mâni teşkil etmez.

SONUÇ

Batı ve Doğu Almanya'da II. Dünya Savaşı sonrası meydana gelmiş olan toplumsal hadiselerin siyasi ve mimari alanındaki birtakım yansımalarını, tarihsel arka planlarına değinerek ve Almanya'da yaşanan toplumsal dönüşümlerin Almanya'daki mimari düşünce yapısına etkilerine değinerek ele almaya çalıştım. Çalışmamın bir neticesi olarak Alman mimarisinin 20. Yüzyılda üç önemli kırılma noktası yaşadığı tespit edilmiştir. Bu noktalar I. ve II. Dünya Savaşları ile Soğuk Savaş olarak adlandırılan dönemin başlangıcıdır.

1918 sonrasında I. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte Weimar Cumhuriyeti döneminde, etkileri bilhassa Batı Almanya'da ortaya çıkacak olan modern ve eklektik mimari anlayışlarının ilk örnekleri **Bauhaus** ve **Werkbund** ekolleriyle ortaya konuldu. **Bauhaus** ekolü doğrudan modern mimari anlayışını, **Werkbund** ise geleneksel ve modern sentezinden müteşekkil eklektik bir mimari anlayışı tezahür ettirdiler. Gerek modern gerekse geleneksel ve modern sentezi mimari anlayışı, II. Dünya Savaşı'na kadar etkilerini, Alman topraklarında ortaya koydukları mimari eserler vasıtasıyla sürdürdüler. 12 yıllık Nazi Mimarisi süreci ise bir **Führer** imajı oluşturma çabalarından öteye gidememiş ve tarihe karışmıştır. Yani II. Dünya Savaşı'na kadar modern mimari, hâlen daha Alman topraklarında tamamen hâkim mimari usûl unsuru değildi.

II. Dünya Savaşı'nın vuku bulmasıyla beraber Alman toprakları tarihinin en büyük yıkım ve tahribâtlarından birini yaşamış ve başta Berlin olmak üzere birçok önemli şehri, özellikle savaş sırasında havadan yağın bombalar sonucunda birer harabeye dönüşmüşlerdi. Bu şehirlerin başlıcaları Köln, Leipzig, Magdeburg, Hamburg, Kiel, Lübeck, Münster, Münih, Frankfurt, Würzburg, Mainz, Nuremberg, Xanten, Worms, Brunswick, Hanover, Freiburg ve Dresden idi.

Berlin kadar göz önünde olmayan ancak Berlin ve Potsdam bölgelerine yapılan saldırılardan çok daha ağır olan ve hem maddi hem de manevi büyük kayıplara yol açan hava saldırılarından biri de Saksonya eyaletinin başkenti Dresden'de 13-15 Şubat 1945 tarihlerinde meydana gelen hava saldırılarıdır. Bu saldırılarda 722 RAF ve 527 USAAF savaş uçağı 3900 tondan daha fazla bombayı bütün kente sadece 2 gün 2 gece içinde atmışlardır. Dresden şehri saldırılar sonucu haritadan silinmiş duruma geldi ve bombardıman sonrası şehri kaplayan moloz yığınları yıllarca temizlenmeye çalışıldı. Dresden'in uğradığı bu durum ise doğrudan doğruya bir **türev**dir. Hem tarihi hem iktisadi hem de sosyolojik bir **türev**.

Dresden'de II. Dünya Savaşı sonrasındaki temizliğin akabinde Sosyalist Realist Mimari anlayışı devreye sokuldu ve Dresden bu doğrultuda inşa edilmeye başlandı. II. Dünya Savaşı

sonrası Alman topraklarında başlayan mimari ve mekânsal inşa süreci ise DDR yönetiminin yetkililerinin* SSCB'ye Joseph Stalin'in yetmişinci doğum günü dolayısıyla yaptıkları ziyaret sonrasında alınan kararlar ile bir şekil aldı. Bu ziyaret ile birlikte Sovyet şehir planları DDR şehirlerinin imarı için esas alındı. Bu ziyaretin sonucunda **16 Grundsätze des Städtebaus**** (Şehir Planlaması'nın 16 Kaidesi), Haziran 1950'de **Aufbaugesetz** (Yeniden İnşa Kanunu) bünyesine katıldı.

Bu tarihten sonra, mimarlar ve şehir plancıları değil merkezi yönetim şehir mimarisinde karar verici faktör olarak öne çıktı. Verilen bu kararlar bazen tüzel bazen de şahsi formlara bürünebiliyordu. Şahsi kararlara verilebilecek en büyük örneklerden biri olarak, SED genel sekreteri ve DDR lideri Walter Ulbricht'in 1953 senesinde, Dresden'in yeniden inşasını içeren bir modelden tarihi **Frauenkirche** (Kadınlar Kilisesi) binasını kaldırırken objektiflere yakalanması verilebilir (Şekil 28).

Tüzel olarak alınan kararlar da 'şeklen nasyonal, içerik olarak sosyalist' (**national in der form, sozialistisch im inhalt**) mottosu ile hayata geçirilerek özü itibariyle sosyalist ancak şeklen Alman tarihi ve mimarisine ithaf olunan bir anlayışla mimaride ve şehir planlamalarında esas sayıldı. Dresden özelinde bu eserlere örnek olarak **Zwinger** ve **Semperoper** yapıları verilebilir. Eserlerin şeklen II. Dünya Savaşı öncesi durumlarına günümüzde kavuştukları mümkün olsa da bu eserlerden **Zwinger**'in bugün tıpkı Cecilienhof Sarayı gibi bir müze olarak kullanılması, Almanya'nın kendi tarihini toplum hayatında tebarüz ettirmek adına kullanabileceği siyasi ve mimari elementleri işlevsiz kılmaktadır.

Nitekim 3. Bölüm'de **Kulturforum**'dan bahsedilirken de değinildiği gibi, müze ziyaretleri doğrudan doğruya modern aktiviteler olduklarından ötürü bir milletin yahut bir nasyonun, sahip olduğu tarihsel mirası "dondurması" ve hatta özü itibariyle yaşaması gereken ve tarihin akışı içerisinde yakalanmış kıvamın "çürümesi" bakımından kritik işlev sahibidirler.

Sonuç olarak, II. Dünya Savaşı ile beraber modernizasyon süreci, artık Almanya'da gerek siyasi gerek de 1945 sonrası Almanya'sında mimarinin siyasetten hiçbir şekilde kopuk bir alan olarak fonksiyon yüklenememesinden ötürü, mimari alanında da yegâne söz sahibi konumunda idi.

* Katılımcılar: Lothar Bolz (Heyet Başkanı), Walter Pisternik (Ticaret Birliği Temsilcisi), Waldemar Adler (İnşaat Sektörünün Teknik Danışmanı), **Edmund Colleijn ve Kurt Leucht (Dresden Planlama Departmanı Başkanları)**, Kurt Liebknecht (Şehir Planlama ve İnşaat Enstitüsü Direktörü). Bkz. Petras, Renate (1999), *Das Schloß in Berlin: Von der Revolution 1918 bis zur Vernichtung 1950* (The palace in Berlin. From the revolution in 1918 to the destruction in 1950), Verlag Bauwesen, Berlin, p. 112.

** **Die 16 Grundsätze des Städtebaus**. 28 Mayıs 2019 tarihinde <http://www.bpb.de/geschichte/deutsche-geschichte/wiederaufbau-der-staedte/64346/die-16-grundsaeetze-des-staedtebaus> adresinden erişildi.

1949 sonrasında ise Soğuk Savaş olarak adlandırılan döneme girilmesiyle beraber, modern hayat algısı hem siyasi hem de mimari alanında paralellik arz edecek şekilde DDR ve FRG bünyesinde devamlılığını pekiştirdi. Bu iki ülke görünüş itibarıyla birbirine karşı tavır ve tutum alan mimari istikametler tutturmuş gibi algılandılar da bu mimari istikametlerin esasen, 3 Ekim 1990 senesinde DDR'nin FRG bünyesine katılması sürecinin katalizörlüğü görevini üstlendiğini düşünmekteyim. Çünkü hemen hemen her şehri birer harabeye dönmüş bir ülkenin iki ayrı devlet teşekkülüne inkılâb etmesi sonrasında bu devletlerin idaresinde söz sahibi olan savaşın mağlubu Almanlar değildi. SSCB ve ABD'nin ortaya çıkan iki ülkeyi siyasi ve mimari ideallerinin birer deney sahası olarak kullandığı verilen emsaller ile açıkça ortadadır.

Bu emsallerle beraber olarak özellikle 1961'de Berlin Duvarı'nın inşa edilmesiyle birlikte, FRG'nin daha yaşanılır bir yer olduğu düşüncesinin DDR'de yaşayan insanlar tarafından telakki edilmesi fikri ağır bastı. Sonuç olarak, FRG'deki kapitalist yaşayış tarzının çekici ve cazip tarafının DDR'deki insanların siyaset sahasındaki istikametlerine dair tercihlerini, kapitalist ve Amerikan tarzı yaşayışa ulaşmak yönünde sarf ettikleri ortaya çıktı. Bu siyasi tercihte de en büyük pay sahibi mimari tasarımın *Kurfürstendamm* olduğu sonucuna varıldığı için bu mekânı ve özellikle II. Dünya Savaşı sonrası caddenin kazandığı manayı izah etmek uygun görülmüştür.

Nihai olarak Batı ve Doğu Almanya'da II. Dünya Savaşı sonrası vuku bulmuş olan siyasetin etki alanı, her iki ülkede de mimariyi doğrudan etkilemiştir. Mimari de savaş sonrasında büyük bir özgüven kaybı yaşayan Almanlar'ın, kendilerine yeni şehirler ile birlikte dünyayı algılayış biçimlerini de değiştirecek yeni fikir kalıpları sunmuştur. Sunulan bu kalıpların 1960'lı yıllar itibarıyla bir tezat teşkil etmediğinin en büyük nişanesi olarak da Joseph Stalin'in ölümünden sonra SSCB'nin, DDR toprakları üzerinde modern mimariyi, *Bauhaus* ekolünün ve bu ekolün ortaya koyduğu eserlerin etkisinde benimsemesi verilebilir.

Politika ve mimarinin etkileşim içinde olduğu ve politikanın mimari üzerindeki tezahürlerinin en yoğun olduğu dönemlerden biri olan FRG ve DDR dönemlerinin, içinde yaşadığımız dünyada hâlihazırda süregelen politik ve mimari temayüllerin manasını kavramak adına dikkatle incelenmesi gereken dönemler olarak görülmüş ve bu konuyla alakalı daha fazla çalışmanın, bu tarihi dilimlerdeki hadiselerin künhüne varılması bakımından daha farklı perspektifler ile ele alınması gerektiği sonucu çıkarılmıştır.

Bu perspektiflere bir emsal teşkil etmesi gayesiyle çalışma boyunca FRG ve DDR'deki mekân ve mimari tasarımlarının siyaset ile olan doğrudan bağını Sitüasyonist hareketin *türev*, *détourne* ve *psychogéographique* kavramları ile izah yolu tercih edilmiştir.

Bir toplumun haiz olduğu değerleri bir yumak şeklinde tahayyül edersek, *dérive* bu yumağın gevşemesi, *ters yüz olma* gevşeyen yumağın gevşemesinin bir hata olduğunun düşünülüp yeniden sıkılaştırılmak istenen yumağın orijinal hâli gibi sıkı olamayacağının anlaşılıp bir başka sıkılaştırma metoduna dönülmesini, *psychogéographique* ise bu yumağın aldığı muhtelif yumak hallerinin *türev* ve/veya *ters yüz olmanın* tesirleri de göz önünde bulundurularak insanın el becerisini (toplum sevkıyatı) ne şekilde etkilediğiyle alakadar olur. Örneğin, Potsdam'da 1945 yılındaki bombardıman sonrası bir bütün hâlindeki yumak (Potsdamer Platz) darmadağın oldu (*türev*).

Dağılan yumağı toparlamak isteyen mimarlar, siyasiler, halihazırdaki politik ortamın dayatmaları ve bu politik ortamların kendi varlıklarını idâme ettirmek için ihtiyaç duydukları maddi manevi araçların sıhhati için 1945 öncesi yumağı esas alıyor gibi bir hava estirerek esasen şimdinin meşruluğu için geçmiş şeklen o andaki vaziyete entegre etti ve bunu DDR'de bir "harmanlama" olarak insanlara algılatmak adına da Stalinist bir motto olan "şeklen nasyonalist, muhteva olarak sosyalist" anlayışını parlattı.

Halbuki esasen amaçlanan şey ne Alman kültürü (yahut *kultur*) ne de sosyalist bir rejim ve devlet politikasının devamlılığı idi. Amaç yine *ters yüz olma* kavramıyla ifade edilebilecek bir şeydi; bu iki donenin (Alman kültürü, sosyalist rejim) bir üst seviyeye, yani Alman kimliğinin dejenere olmasına mütemayil bir tavrın benimsenmesi ve benimsetilmesi. Nitekim Alman kimliği dejenere oldu ve bilhassa DDR'de insanlar sapmalar (*türev*), ters yüz olan hayat tarzları, yönelimleri (*ters yüz olma*) ve bu iki faktörün ürünleri olan bireylerin -tabii bir şekilde- bulundukları ortamdan bağımsız kalamadan yaptıkları tercihleriyle (*psychogéographique*) beraber bir DDR vatandaşı kimliği ortaya çıktı. Bu kimliğin siyasi meşruluğu da 1961'de inşâ edilen Berlin Duvarı ile beraber perçinlendi.

Guy Debord şehir planlaması disiplini tabiat ve insan vasatını devralmak üzere kapitalizm kullandığı bir disiplin olarak görüyor ve "muhtelif yaşam alanları arasındaki ani geçiş teknikleri" olarak izah ettiği *türev*'in de şehir ve bölge planlama disipliniyle vücut bulabileceğine işaret ediyordu. Debord yukarıdaki *türev* izahını 1956 tarihinde yapmış idi. Sadece bir yıl sonra 1957'de gerçekleşen *Interbau* da 42 ayrı ideolojik yaşam alanıyla savaş

mağlubu Almanya'nın FRG olarak vücut bulmuş batı cenahına ani yaşamsal formlar geçişleriyle bir **Spectacle** sunuyordu.

Debord'un meşhur kavramı olan **Spectacle** kapitalist hayat tarzının bayraktarlığını yapmış olan **Interbau**'nun ekspresyonist ağırlıklı mimari eserlerinin Alman toplumundaki tesirlerini izahta bize yardımcı olabilir. Çünkü **Interbau** kapsamında inşa edilmiş yapıların Almanlar'ın hayat tarzlarının uzantıları, tezahürleriyle bir alakası yok idi ve burada dikkate değer olan şey yapıların mı Almanlar'ın kullanımına yoksa Almanlar'ın mı yapıların kullanımına sunulduğuna dair Debord ve Hegel tesiri taşıyan bir ikilemin veyahut diyalektiğin söz konusu olup olmadığıdır.

Hegel diyalektiği “mütenakız şeylerin çözülmesi veyahut birleşmesi suretiyle daha yüksek bir gerçekliğin yakalanması süreci”¹⁴⁹ olarak tarif etmektedir. Debord'un kurucularından olduğu Sitüasyonist yaklaşım ise **ters yüz olmayı** halihazırdaki durumun ters yüz edilmesi gayesiyle şimdinin ve geçmişin -sanatsal- faaliyetlerinin harmanlanması olarak ifade etmektedir.

Interbau özelinde düşünecek olursak mütenakız olan şeylerin çözülmesi veyahut birleştirilmesi adına hiçbir çaba sarf edilmemiştir. Çünkü Almanya'nın tarihi tamamen gözardı edilerek bütünüyle modernist mimari anlayış benimsenmiş ve şimdinin faaliyetleri birer **Spectacle** olarak 42 ayrı proje şeklinde FRG'de yaşayan insanlara sunulmuştur. Görüldüğü üzere ne diyalektik ne de **ters yüz olma**; mutlak bir **türev** söz konusudur ve Debord'un beyan ettiği üzere:

*“**Spectacle** (Manzara), Batı Felsefesi'nin tasavvurlarının 'zayıflıklarını' uhdesine alır. Zayıflıklar ki hareketliliği kavrama teşebbüsünde bulunmak için 'bakış açıları' kategorilerini kullanır. ... **Spectacle** (Manzara) felsefenin farkına varmaz, o gerçekliği felsefileştirir ve her bir bireyin kendine mahsus hayatını kocaman bir spekülasyon yumağı seviyesine düşürür.”¹⁵⁰*

Batı Berlin'de yaşayan Almanlar **Unité d'habitation de Berlin, Walter-Gropius-Haus, Interbau Apartment House, Pierre-Vago-Haus, Alvar-Aalto-Haus** gibi çok katlı konutlardaki yaşam standardının nasıl olacağının anlaşılması için **Interbau**'nun esas ham

¹⁴⁹ Hegel, Georg Wilhelm Friedrich Hegel (2010), **The Science of Logic**, Translated and Edited By George Di Giovanni, Cambridge University Press, UK, p. 35

¹⁵⁰ Debord, Guy (2002), **The Society of the Spectacle**, Trans. By Ken Knabb, Hobgoblin Press, Canberra, p. 9

maddesi olarak bu inşaatların nihayete ermesinden sonra işlenmeye hazır hale geldiler. Bu konutlarda hâlen daha (2020) oturulmaya devam edilmektedir ve bu devamlılık da psikocoğrafi bir çalışma alanı olarak Batı Almanya'daki siyasi ve mimari hadiseleri incelemek isteyenler için hazır halde beklemektedir.

Böylece Sitüasyonist hareketin üç temel kavramı **türev**, **ters yüz olma** ve **psychogéographique** ile FRG ve DDR'deki siyasi ve mimari hadiseleri ele almaya ve esasen sapma (**türev**), **ters yüz olma** ve psikocoğrafi bir mevzu teşkil etme durumlarının hem münfailinin hem de failinin son tahlilde siyasi ve mimari hadiseler karşısında yapmış oldukları tercihler dolayısıyla doğrudan doğruya FRG ve DDR'de yaşayan insanlar olduğu ifade etmeye çalışıldı. Almanya'daki siyasi ve mimari yönelimler, bu yönelimlerin etkileri her ne kadar yeni bir hayat tarzına geçmede birer parametre iseler de insanların bu parametreleri çalışır hâle getirmek için, parametrelerin çalışmasını isteyecek bir tercihte bulunmaları gerekecektir.

Nihai olarak Batı ve Doğu Almanya'da meydana gelen mimari ve mekânsal çalışmaların Batı ve Doğu Alman toplumlarında ve bu toplumların yaşantılarında etkilerinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu etkilerin de aşamalı olarak toplumsal yaşantının, siyasi değişimlerin hızlanmasında katalizör görevi görmesini sağlamaya yol açtığı tespit edilmiştir. Bilhassa bir **ters yüz olma** muamelesine maruz kalan Brandenburg Kapısı'nın Berlin Duvarı yıkıldığı zaman oynadığı kritik sembolik ve semiyotik rol bu katalizörlüğe en güzel emsali teşkil etmektedir.

Dolayısıyla Batı ve Doğu Almanya'daki siyasi ve mimari farklılıkların etkilerine karşı edilgen bir tutum takınmayı -bu tutumlar bazen ayaklanma olarak da kendini göstermiştir. Edilgenlikle kastedilen şey cereyan eden hadiselerin meşruluğu ve gerçekliği ile alakalıdır. Bu yüzden Debourd'un **Spectale** olarak bahsettiği şeye aldanarak bir ayaklanma çıkarmak edilgen bir tutum olacaktır.- kahir ekseriyetle tercih etmişler ve böylelikle siyasi ve mimari farklılıkların etkilerinin kendileri için tesirli olmasına rıza göstermiş halde kendilerini bulmuşlardır. Bu rıza gösterme hâli ise kendisini **Interbau** kapsamında inşa edilmiş bir konutta oturabilme veyahut **Stalinallee**'deki konutlarda işçilerin ikamet etmesi şeklinde tezahür ettirmiştir.

EKLER

(Sayfa 19) *Şekil 1: Köln Katedrali*

(Sayfa 19) *Şekil 2: Gotik Mimaride Yivli Tavanlar – Köln Katedrali¹*

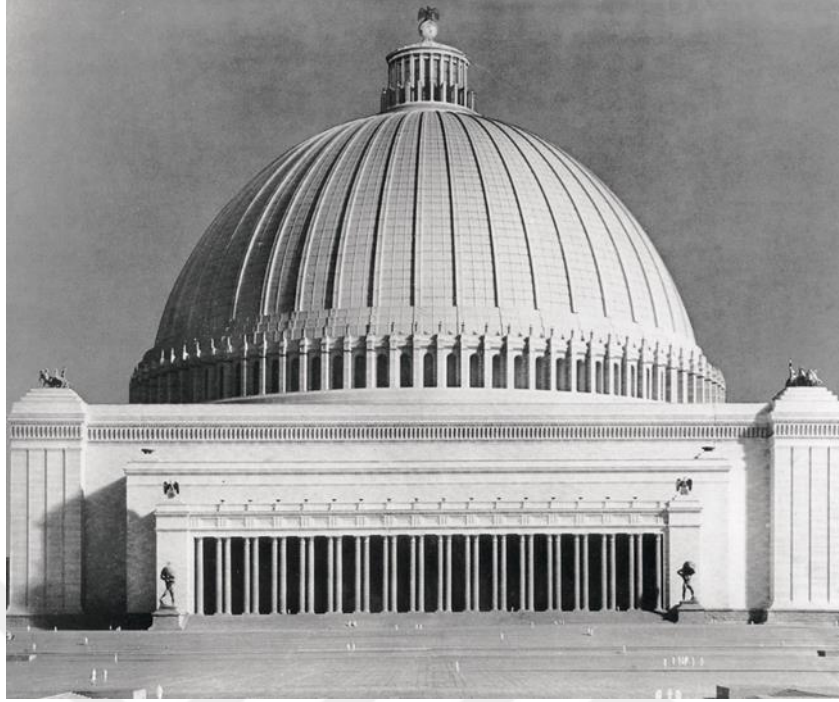
¹ Dictionary of Architecture and Construction (2006), Harris, Cyril M. (Ed.), Fourth Edition, New York City, McGraw-Hill, pp. 1038.

(Sayfa 20) *Şekil 3: AEG Turbinenfabrik*

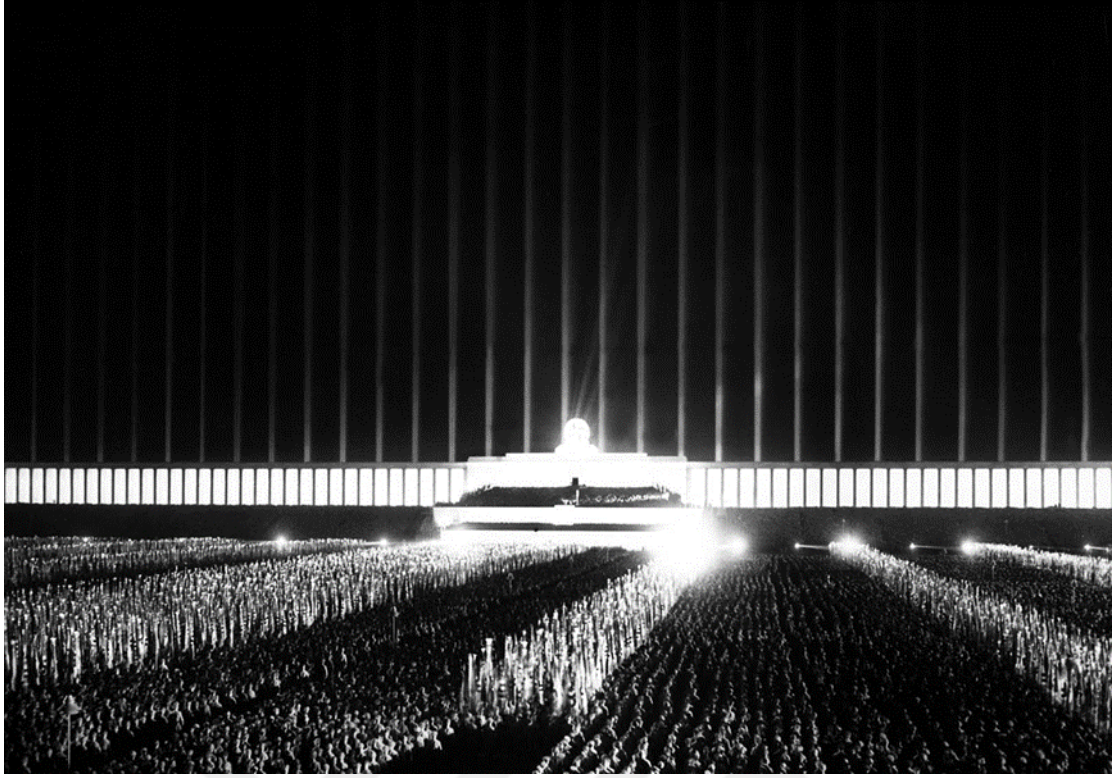
(Sayfa 20) *Şekil 4: Fagus Plant*

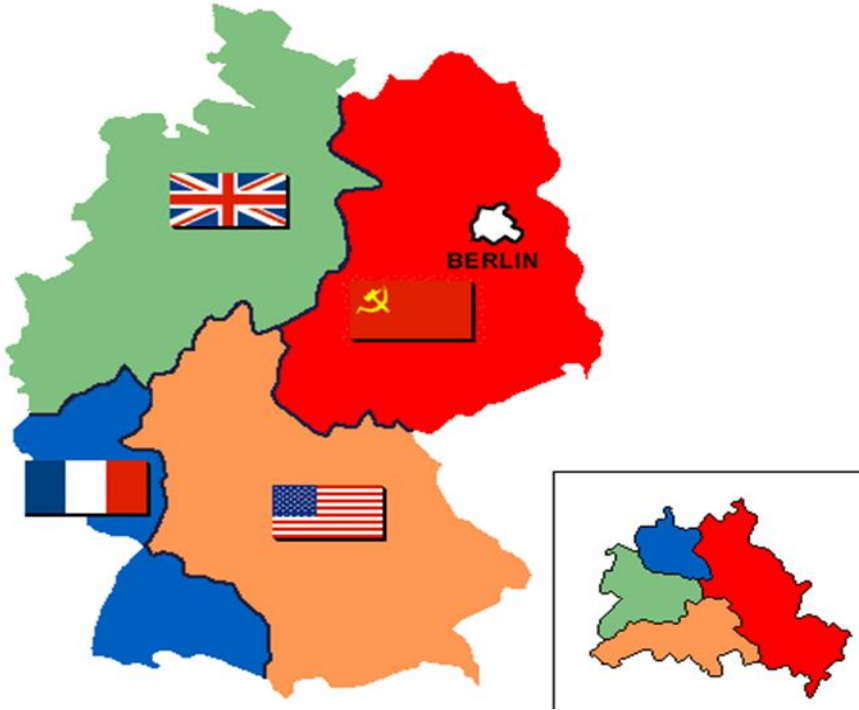
(Sayfa 22) *Şekil 5: Hayata Geçirilememiş Volkshalle (Tasarımcı: Albert Speer)*

(Sayfa 22) *Şekil 6: Albert Speer ve Adolf Hitler Berlin şehir planı üzerine çalışırken*

(Sayfa 26) *Şekil 7: Bir Nazi mitinginde Cathedral of Light (1937)*

(Sayfa 29) *Şekil 8: II. Dünya Savaşı sonrası işgal bölgelerine ayrılan Alman toprakları. Sağ altta ayrıca 4'e bölünmüş Berlin.*

(Sayfa 39) *Şekil 9: “Warschauer Kniefall”: Willy Brandt, Getto Varşova Anıtı önünde dizlerinin üstüne bir mahviyet ve kefareet hâlinde çökerken. (7 Aralık 1970)*

(Sayfa 46) *Şekil 10: Stalinallee’de süs bitkileriyle donatılmış “İşçilerin Sarayı” Parkı*

(Sayfa 46) *Şekil 11: 1961 sonrası yeni ismiyle Karl – Marx – Allee’nin Strausberger Meydanı (Strausberger Platz) tarafından girişi*

(Sayfa 47) *Şekil 12: Stalinallee’de 17 Haziran 1953’te başlayan ayaklanmada Sovyet tanklarına taş atan Alman işçiler*

(Sayfa 46) **Şekil 13:** *Karl – Marx – Allee’ye Frankfurten Tor tarafından giriş*

(Sayfa 51) **Şekil 14:** *Pfingstberg Belvedere Kalesi’nden Güneybatı Berlin (Wannsee) Manzarası*

(Sayfa 56) *Şekil 15: 1945'teki Potsdam Konferansı'na da ev sahipliği yapmış olan Cecilienhof Malikânesi*

(Sayfa 52) *Şekil 16: Potsdam Şehir Sarayı (1773)*

(Sayfa 52) *Şekil 17: Ulaşım yollarının kesişim noktası olan Potsdam Meydanı. Sağ tarafta Stresemann Caddesi ve sol tarafta Leipzig Caddesi'ne çıkan yollar. (1920)*

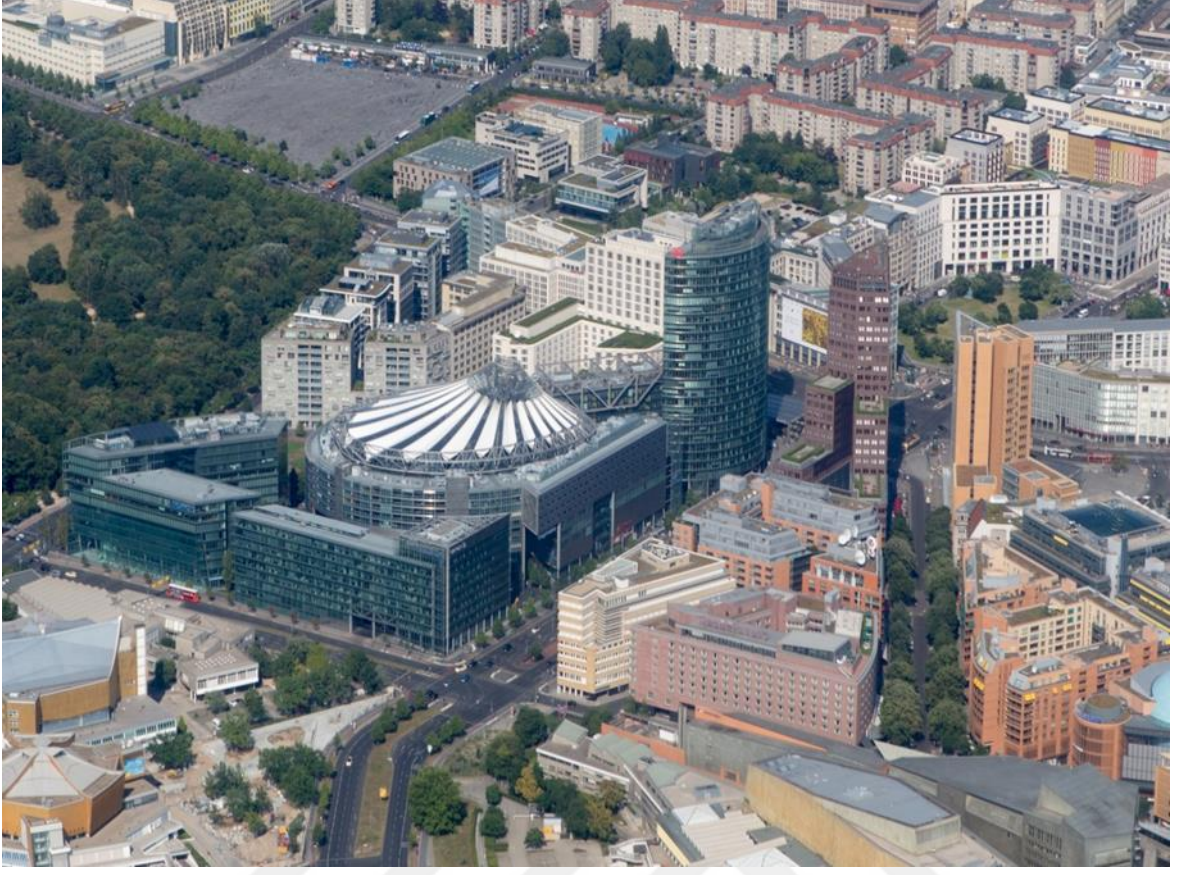
(Sayfa 53) *Şekil 18: II. Dünya Savaşı sonrası harabeye dönmüş Potsdam Meydanı. (1945)*

(Sayfa 53) *Şekil 19: Duvar ile ikiye ayrılmış Potsdam Meydanı'nın (Potsdamer Platz) Stresemann Caddesi'ne bakan tarafı (Kasım 1975)*

(Sayfa 57) *Şekil 20: Kulturhaus 'Martin Anderson Nexö'*

(Sayfa 59) *Şekil 21: Potsdam Meydanı (2016)*

(Sayfa 67) *Şekil 22: Kulturforum'daki Neue Nationalgalerie (Şubat 2004)*

(Sayfa 72) **Şekil 23: Walter-Gropius-Haus ve Amerikan tarzı ekspresyonist dış cepheleri (facade).**

(Sayfa 73) **Şekil 24: Interbau bünyesinde inşa edilen Brütalist bir Le Corbusier eseri: Unité d'habitation de Berlin (Berlin Konutları)**

(Sayfa 74) *Şekil 25: Kurfürstendamm (1975)*

(Sayfa 70) *Şekil 26: II. Dünya Savaşı sonrası harabe yığınınına dönen Hansaviertel ve Tiergarten'in kuşbakışı görünümü (1945)*

(Sayfa 71) **Şekil 27:** *Hansaviertel'in panoramik görüntüsü.*

(Sayfa 81) **Şekil 28:** *Walter Ulbricht, Dresden şehir planı modelinden Frauenkirche'yi çıkarmayı denerken. (1953)*

KAYNAKÇA

Aliçavuşoğlu, E., Artun, A. :2017, Bauhaus: Modernleşmenin Tasarımı: Türkiye’de Mimarlık, Sanat, Tasarım Eğitimi ve Bauhaus, İletişim Yayınları, 4. Baskı, İstanbul.

Alsaç, Ü. :1997, Theoretical Observations on Architecture, Doğu Akdeniz Üniversitesi, KKTC.

Åman, Anders :1992, Architecture and Ideology in Eastern Europe during the Stalin Era: An Aspect of Cold War History, Architectural History Foundation, New York.

Aman, A., :1992, “How the Other Side Built – Interbau in West Berlin”, Architecture and Ideology in Eastern Europe during the Stalin era: an aspect of Cold War history, (trans.) Roger and Kerstin Tanner, the Architectural History Foundation and the Massachusetts Institute of Technology, U.S.A.

Arnold, Karl-Heinz :1974, "The National Economy Under Socialist Conditions: Objectives and Results in the GDR.", Translated by Intertext Berlin. Berlin: Panorama DDR.

Backman, D., Sakalauskaite, A. :2009, Ossi Wessi, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle.

Barnstone, Deborah Ascher :2006, The Transparent State: Architecture and Politics in Postwar Germany, Routledge, New York.

Barthes, Roland :1968, Elements of Semiology, Trans. By Annette Lavers and Colin Smith, Hill and Wang, New York.

Baudelaire, Charles :2010, The Painter of Modern Life, Penguin Books, Trans. By P. E. Charvet, London.

Birkholz, T :2008, ‘Schloss mit der Debatte!’?: Die Zwischennutzungen im Palast der Republik im Kontext der Schlossplatzdebatte, Graue Reihe des Instituts für Stadt- und Regionalplanung, Tu Berlin, Verlag der TU Berlin, Berlin.

Braudel, Fernand :1984, Civilization and Capitalism: 15th- 18th Century Volume III The Perspective of the World, Trans. By Sian Reynolds, William Collins Sons & Co Ltd, Glasgow.

- Burasahioğlu, Z.** :2005, Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranışlar, 13.Basım, Pegem Yayıncılık, Ankara.
- Cansever, Turgut** :2016, Kubbeyi Yere Koymamak, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Childs, David and Popplewell, Richard** :1996, The Stasi: The East German Intelligence and Security Service, Palgrave Macmillan UK, New York.
- Chitcheglov, Ivan** :1953, Formulary for a New Urbanism, Trans. By London Psychogeographical Association and Ken Knabb, ed. Situationist International Anthology.
- Cleave, Paul** :2016, Leisurely consumption, the legacy of European cafes, International Review of Social Research 2017; 7(1): 31–45, Exeter. DOI: 10.1515/irsr-2017-0005
- Cold War Architecture: A Comparison Between the Architectural Styles of East and West Berlin in the 1950's, focusing on Interbau (West) and Stalinallee (East)** :2012, Cold War Culture: Art & Politics Since 1945, w. place, B.A. Honours in History of Art.
- Cornell, Timothy J.** :1995, The Beginnings of Rome: Italy and Rome from the Bronze Age to the Punic Wars (c.1000-264 BC), Routledge, New York.
- Conrads, Ulrich** :1970, Programs and manifestoes on 20th-century architecture, Trans. By Michael Bullock, The MIT Press, Massachusetts.
- Coy, Jason P.** :2011, A Brief History of Germany, Facts on File, New York.
- Crowley, D.** :2008, Cold War Modern Design 1945-1970, Exhibition Catalogue, London: Victoria and Albert Museum.
- Dahl, Robert, Lindblom, Charles** :1963, Politics, Economics and Welfare, Harper & Row Publishers, New York.
- Deborah, Howell-Ardila** :1998, Berlin's Search for a "Democratic" Architecture – Post World War II and Post Unification, University of California, Berkeley.
- Debord, Guy** :2002, The Society of the Spectacle, Trans. By Ken Knabb, Hobgoblin Press, Canberra.
- Debord, Guy** :1956, Theory of Dérive, trans. By Ken Knabb, Les Lèvres Nues.
- Dellenbaugh- Losse, Mary** :2019, Inventing Berlin: Architecture, Politics and Cultural Memory in the New/Old German Capital Post-1989, Springer, Berlin.

Dempsey, A. :2011, Styles, Schools and Manifests, Thames & Hudson; Second edition, London.

Dictionary of Architecture and Construction :2006, Harris, Cyril M. (Ed.), Fourth Edition, New York City, McGraw-Hill, DOI: 10.1036/0071452370

Die 16 Grundsätze des Städtebaus, 28 Mayıs 2019 tarihinde <http://www.bpb.de/geschichte/deutsche-geschichte/wiederaufbau-der-staedte/64346/die-16grundsaeetze-des-staedtebaus> adresinden erişildi.

Diener AC, Hagen J :2015, From Socialist to Post-Socialist Cities: Cultural Politics of Architecture, Urban Planning and Identity in Eurasia, Routledge, London.

Die Schenkungsurkunde vom 3.Juli 993 Aus der einstigen slawischen Siedlung Poztupimi wurde das heutige Potsdam, 27 Mayıs 2019 tarihinde <http://potsdam.klemund.de/Klemund-Potsdam/Potsdam/PdmPoztupimi.htm> adresinden erişildi.

Duverger, M. :1969, Political parties, their organization and activity in the modern state. B. and R. North (Çev.), Barnes & Noble, London.

Droste, M. :2002, Bauhaus Archiv 1919-1933, Taschen, Cologne.

East Germany and Détente: Building Authority After The Wall :1989, Editörler: Cooper, J., Hill, R., Kaser, M., Lewis, P., McCauley, M., Singleton, F., White, S., Cambridge University Press, Melbourne.

East Germany in Comparative Perspective :2005, Editörler: Childs, David, Baylis, Thomas A., Rueschemeyer, Marilyn, Routledge Press, New York.

Fischer, J. O. (24 September 2007), ‘Berlin’s Hansaviertel at 50: A Postwar Future Gains a New Present’, 3 Haziran 2019 tarihinde <https://www.nytimes.com/2007/09/24/travel/24iht-trberlin.1.7614964.html?pagewanted=all> adresinden erişildi.

Forsgren, Roger :2012, The Architecture of Evil, The New Atlantis, Washington, D.C
German’s Prussian Ambition, w. date. 3 Haziran 2019 tarihinde <https://www.thetrumpet.com/627-germanys-prussian-ambition> adresinden erişildi.

Gropius, Walter :1971, The New Architecture and the Bauhaus, Translated from German by P. Morton Sand, The M.I.T. Press, Massachusetts Institute of Technology, Massachusetts.

Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, Art 146. 15 Mayıs 2019 tarihinde <https://www.gesetze-im-internet.de/gg/GG.pdf> adresinden erişildi.

Have, W., Haperen, M., The Holocaust, 1933-1941-194, w. date. 29 Mayıs 2019 tarihinde <https://www.niod.nl/sites/niod.nl/files/The%20Holocaust.pdf> adresinden erişildi.

Hegel, Georg Wilhelm Friedrich Hegel :2010, The Science of Logic, Translated and Edited By George Di Giovanni, Cambridge University Press, UK.

Horn, Gabriela :2008, The historical Spirit of Potsdam: Between Conservation and Commercialisation? The Longing for History, Prussian Palaces and Gardens Foundation, Berlin-Brandenburg.

Heywood, Andrew :2002, Politics, Second Edition, Palgrave Macmillan, London

Hungary and Poland in Times of Political Transition. Selected Issues :2016, Editörler: Patkowska, Beata P., Rachwał, M., Faculty of Political Science and Journalism: Adam Mickiewicz University, Poznań.

Internationale Situationniste: Bulletin Central Edité par les Sections de L'internationale Situationniste :1958, Ed. Guy Debord, Rédaction: 32 Rue de la Montagne-Geneviève, Paris.

James-Chakraborty, Kathleen :2002, German Architecture for a Mass Audience, Routledge, London.

Jaquand, C. :1991, 'Hermann Henselmann, Architecte de la Stalinallee,' Architecture d'Aujourd'hui, vol. 273-278.

Kandinskiy, Vasiliy :1912, Über Das Geistige In Der Kunst, The Hilla Von Rebay Foundation. Erişim adresi:

<https://ia802706.us.archive.org/12/items/berdas00kand/berdas00kand.pdf>

Kosovo-Einsatz 1999: Tabubruch bei den Grünen, Bayerischer Rundfunk 24, 18 April 2019, Munchen, 2 Haziran 2019 tarihinde <https://www.br.de/nachrichten/deutschland-welt/kosovo-einsatz-1999-tabubruch-bei-den-gruenen,RNAd0Ew> adresinden erişildi.

Kuban, D. :1998, Mimarlık Kavramları, YEM Yayın, İstanbul

Kraanen, Rebecca :2015, The Abstract Expressionist Canon 1950-2000, Master Thesis MA Cultural History, Claremont Graduate University, California.

Krause, Scott H. :2019, Bringing Cold War Democracy to West Berlin: A Shared German-American Project, 1940-1972, Routledge, New York.

Le Corbusier :1986, Towards a New Architecture, Translated By Frederick Etchells, Dover Publications Inc., New York.

Lefebvre H. :1974, The Production of Space, Blackwell Publishing, Oxford

Lefebvre H. :1991, The Production of Space, İng. çev. D. Nicholson- Smith, Blackwell, Oxford.

Lefebvre, Henri :2014, Toward an Architecture of Enjoyment, Edited by Łukasz Stanek, Translated by Robert Bononno, University of Minnesota Press, USA.

Machiavelli, Niccolò :2008, The Prince, James B. Atkinson (Çev.), Second Edition, Hackett Publishing Company, Inc, Indianapolis/Cambridge.

Mahler, K. :1953, Internationale Bauausstellung 1956, Bauwelt, Issue 35.

McLachlan, Gordon :1998, The Rough Guide to Germany, Fourth Edition, Rough Guides, Edinburgh.

Noeberg-Schulz, C. :1984, Genius Loci, Rizzoli New York, İtalya.

Ockman, J. :1993, Architecture Culture 1943-1968: A Documentary Anthology, Rizzoli, New York.

Ossi Wessi :2008, Editörler: Donald Backman and Aida Sakalauskaite, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle.

Oudin, B., Georges, M. :2000, Histoires de Berlin, Perrin, Paris.

Petras, Renate :1999, Das Schloß in Berlin: Von der Revolution 1918 bis zur Vernichtung 1950. (The palace in Berlin. From the revolution in 1918 to the destruction in 1950), Verlag Bauwesen, Berlin

Prestel, Joseph Ben :2015, Gefühle in der Friedrichstraße Eine Emotionshistorische Perspektive auf die Produktion eines Stadtraums, ca. 1870-1910, 'Suburban' zeitschrift für kritische stadtforschung, Berlin.

Pugh, Emily :2014, Architecture, Politics and Identity in Divided Berlin, University of Pittsburgh Press, Pittsburgh.

Rosenthal, W. :1957, 'Interbau International Building Exhibition,' in Architecture & Building, London.

Schirren, Matthias :2004, Bruno Taut: Alpine Architecture: A Utopia – Bruno Taut – Alpine Architektetur: Eine Utopie, Prestel Pub; Bilingual edition, Kaiserslautern.

Sennett, Richard :2008, Ten ve Taş: Batı Uygarlığında Beden ve Şehir, Metis, İstanbul

Sigel, Paul, Silke Dähmlow, Frank Seehausen, and Lucas Elmenhorst :2006, Architekturführer Potsdam, Architectural Guide to Potsdam, Berlin: Reimer.

Smith, J. And Moncourt, André :2009, The Red Army Faction: A Documentary History Volume I: Projectiles for the People, PM Press and Kersplebedeb, New York.

Stimmann, H. :1985, Stadterneuerung in Ost-Berlin, vom 'Sozialistischen Neuaufbau' zur 'Komplexen Rekonstruktion', 1st edn. Bauausstellung Berlin GmbH, Abteilung Stadterneuerung, Berlin.

Speer, Albert :1970, Inside The Third Reich, Translated By Richard and Clara Winston, The Macmillan Company, New York.

Szambien, Werner. (2003), Berlin une ville en suspense, Norma Editions.

Tate, Alan :2004, Great City Parks, Taylor & Francis, Canada.

The Ku'damm- A Boulevard with History, w. date. 26 Mayıs 2019 tarihinde <https://residential.jll.de/en/kudamm-boulevard-story> adresinden erişildi.

The Situationist International Anthology: Revised and Expanded Version :2006, Edited and Translated from the French by Ken Knabb, Canada.

The Treaty of Rome, 25 March 1957. 29 Mayıs 2019 tarihinde https://ec.europa.eu/romania/sites/romania/files/tratatul_de_la_roma.pdf adresinden erişildi.

The Working Class Uprising in East-Germany June 1953, w. date, 26 Mayıs 2019 tarihinde <https://www.marxists.org/archive/brendel/1953/east-germany.htm> adresinden erişildi.

Till, Karen E. :2005, The New Berlin: Memory, Politics, Place, University of Minnesota Press, London.

Quadripartite Agreement on Berlin (Berlin, 3 September 1971) Part III – Final Provisions, 25 Mayıs 2019 tarihinde

https://www.cvce.eu/content/publication/2003/3/12/9bfc5f5-8e0d-46ee-9f7f-8e9a7c945fa7/publishable_en.pdf adresinden erişildi.

Weber, Marx :1921, “Politik als Beruf,” Gesammelte Politische Schriften, Originally a speech at Munich University, 1918, published in 1919 by Duncker & Humblodt, Munich.

Wohnen (1957). Internationale Bauausstellung Berlin 1957. 3 Haziran 2019 tarihinde: <http://doi.org/10.5169/seals-102913> adresinden erişildi.

Winrow, Gareth M. :1990, The Foreign Policy of the GDR in Africa, White, Stephen (Ed.), Cambridge University Press, New York.

Zein, Ruth Verde :2012, Brutalism? Some Remarks About a Polemical Name, its Definition, and its Use to Designate a Brazilian Architectural Trend, Mackenzie University, São Paulo, Brazil.

Zevi, B. :1959, Apprendre a Voir L'architecture, Les Editions de Minuit, Paris.